

Сергій Мирний

Чорнобильська комедія

Annotation

Кохання поліської красуні та офіцера радіаційної розвідки, що спалахує у зоні аварії ядерного реактора, по-новому висвітлює знамениту, але так іще до кінця не зрозумілу Чорнобильську катастрофу. Розказана сміливо, дотепно, гостро, з глибоким знанням справи та симпатією до своїх героїв, історія зворушливого кохання у незвичайних, надзвичайних умовах — продовжує кращі традиції світової сатиричної літератури і життєдайного українського гумору. Імпульси здорової енергії та досвіду переможців, якими промениться «Чорнобильська комедія», допоможуть успішно долати і наслідки Чорнобиля, і повсякденні проблеми сучасного «нормального» життя.

Роман написано на основі твору-лауреата конкурсу «Коронація слова» (2004 р.). Для широкого кола читачів.

Сергій Мирний

Чорнобильська комедія

Полтава
2010

У створенні обкладинки використано сюжет фрески в Санта-Марія-дель-Фьоре «Данте з примірником „Божественної комедії“ перед входом до пекла», фрагмент ілюстрації Боттічеллі «Пекло» та акварельний малюнок Т.В.Луньової «Китайська слива», а також фотографії Олега Векленка (руїна 4-го енергоблоку Чорнобильської АЕС, травень 1986 р.) і Олексія Бреуса (Сергій Мирний — провідник десанту дизайнерів у Чорнобильську Зону «ЧОРНОБИЛЬ=>25», проведеного 30.11.2009 «Чорнобиль-Тур»).

Сергій Мирний

Чорнобильська комедія

«Думав, думав... „Жить ніззя“

Роздивився — „Можна!“»

Народна мудрість

*Роман написано на основі справжніх чорнобильських подій,
обставин, рівнів радіації, доз опромінення та їх ефектів.*

*Усі згадувані персонажі та установи вигадані, їхня можлива
подібність до реально існуючих випадкова.*

Зачин

ВЕСНЯНКА

Провесна. День, сповнений прозорого світла.

Переплітаючись віттям, старі вузлуваті дуби ростуть на пагорбі. Сніг тільки почав сходити, в перших проталинах де-не-де виглядає суха трава, піскувата земля...

На вершині стоїть зграйка дівчаток-підлітків. На них курточки, пальтечка з синтетики. В одязі кожної обов'язково є якийсь старовинний предмет цієї місцевості — Полісся: на одній це намисто, на іншій — вишита сорочка, на третій — мабуть, ще бабусина спідниця... Дівчатка тут, схоже, неспроста.

Підштовхують одна одну: «Ну, давай!» — «Ні, ти давай!» — «Ну, починай!» — «Ні, давай ти!» — «Та давайте вже!» — «Ну — разом, чи що?!..» Стоять, дивляться навколо — на засніжене село, на ліс, на ріку з одного боку, — на безкрай водний простір з іншого...

...і, враз ставши серйозними, — на всю силу своїх легень несподівано починають горлати веснянку.

ГОРЛАТИ — бо тут так заведено: так уже тисячі років викрикували на цьому пагорбі в дзвінкий весняний простір свій «ендокринний вибух» дівчатка-підлітки, закликаючи весну — прийти...[\[1\]](#)

Язичницький крик-спів — якоюсь дивною мовою: не українською, не російською, не білоруською — і схожою на всі три разом...

Пронизливі, сповнені дикої жаги життя звуки — дзвінко лунають у просторі...

Дівчинка-підліток з косичкою каштанового волосся, прикрашеного барвистою старовинною стрічкою, — забирається на купу хмизу, присипану снігом — вище всіх!..

...і — хрусь! — провалюється в цю підталу купу — мало не по шию!

Її розгублене почервоніле личко над хмизом — і...

...дзвінкий, нестримний регіт її одноліток...

...над селом...

...рікою...

...пагорбом — над дубовими хрестами на ньому, над пірамідками з зірками, над безіменними білими горбками з вологими чорними проталинами зверху...

Нестримні, життєдайні звуки чорнобильської веснянки — лунають у пронизаному світлом повітрі, над засніженими могилами сільського цвинтаря на пагорбі — найвищого місця села Лебедичі, що біля злиття рік Прип'яті й Дніпра...

— Окса-а-ано-о! Та йди вже обідати! — долітає здалеку, від хати голос бабусі...

Цього дня за 25 кілометрів на північний захід від цього пагорба — у ще мерзлу землю було вбито перший кілок під будівництво велетенської високотехнологічної споруди, яка змінить хід розвитку земної цивілізації...

Частина перша

ЛІКВІДАЦІЯ НАСЛІДКІВ

*Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.*

Павло Тичина

Новела-вступ

ВИБУХ

— Бог мій! І все це — лише через один
частково зруйнований будинок!

Роберт Гейл

Ніч. Величезний став. На пологому піщаному березі — в розпалі риболовля.

Кльов — чудовий! Ще одна велика рибина, сріблясто тріпочучись, опиняється в руках у рибалки, — і, хлюпнувши хвостом, ковзає в сітку з уловом у воді.

Неподалік від нього ще двоє теж смикають одну за одною.

ПЕРШИЙ СУСІД: Класно сьогодні рибалиться...

ДРУГИЙ СУСІД: Сплюнь!..

Знову клює! Рибалка — весь увага! Не пропустити момент!

...КЛАЦ! — через водойму луна гучний звук гігантських електричних перемикачів...

Усі голови — в той бік —...

...де за водоймою, на віддалі — бовваніють темні великі індустріальні будівлі...

...ВИБУХ! — Над будовою — вогненно-чорна куля! — злітає до верху 150-метрової труби!.. Як викид з вулкану... Земля двиготить...

Гуркіт... відлуння по воді.

Рибалка завмирає. Його сусіди підхопились на ноги.

Секунда-друга — всі напружені...

...БА-БА-А-АХ! — вибух!

Куля вогню — вдвічі вище труби!..

Гуркіт... Перекочується над водою луна. Дрижить ґрунт...

Хмара над спорудою набуває форми гриба...

ПЕРШИЙ СУСІД (увібрав голову в плечі): Атомний?

РИБАЛКА (виходить із заціпеніння): При ядерному — «нас би тут вже не стояло»... (швидко витягає снасть)

Гриб піднімається вище... поширюється в сторони, вгору... блякне... Тиша. Якись відблиски вогню над місцем вибуху.

Рибалка швидко витягає снасті, намотує абияк волосінь.

ПЕРШИЙ СУСІД (заспокоюючись, до напарника): Нічо собі бабахнуло...

ДРУГИЙ СУСІД (до рибалки): А що це?

РИБАЛКА: У нас на станції... Змотуйте вудки, мужики... А то ви тут наловите... (похапцем запихає манаття в рюкзак)

ПЕРШИЙ СУСІД: Ти там працюєш?

ДРУГИЙ СУСІД (жартома): Дивись — без робочого місця залишишся...

РИБАЛКА: Аби тільки це...

ПЕРШИЙ СУСІД: Е-е... А ще... буде?

РИБАЛКА: Не знаю. Тепер — нічо не знаю... (зі злістю) Сказав же — змотуйтеся!

Оглядається — не забув чогось? — рюкзак на плечі — прожогом нагору.

Його сусіди презираються.

ПЕРШИЙ СУСІД: Н-ну... то ми як?

ДРУГИЙ СУСІД: Йому добре, він місцевий — у них цей став завжди під боком... А ми ще коли сюди виберемось? Такий кльов... (із жалем роздивляється навкруг) Везе їм... Знаєш, скільки вони тут на АЕС заробляють? Лопатами гроші гребуть!

Розмахується, закидає снасть.

Його напарник, трохи посумнівавшись, закида й собі.

ПЕРШИЙ СУСІД: Перестало клювати...

ДРУГИЙ СУСІД: *Таку рибалку пересрали...*

...Феєричне видовище — два палаючих реактора: один — у темряві ночі, інший — у темній воді: вогненне віддзеркалення...

Рік 1986-й. Місяць квітень. Число 26-е. 1 година 24 хвилини ночі.

Став-охолоджувач, Чорнобильська АЕС, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Союз Радянських Соціалістичних Республік.

...Тріпочеться на мілководді забутий у сітці улов...

Ранок. Ледь-ледь сіріє. До комплексу індустріальних будівель Чорнобильської АЕС наближається вертоліт, знижується...

Руїна великої й високої промислової будови — розкрита зверху, почорніла, вигоріла всередині; з неї стирчать, як хмиз, шматки трубопроводів, сталеві арматури; поряд на дахах — розкидані уламки бетону, металевих конструкцій, великі чорні «цеглини» блоків графіту, огризки видовжених трубчастих паливних елементів; такі ж уламки всіяли землю навколо споруди...

Вертоліт кружляє над тим, що кількома годинами раніш було працюючим 4-м ядерним реактором Чорнобильської АЕС. Клацає затвор фотоапарата.

Чорний пролом...

...з нього куриться дим...

...струменіє гаряче повітря...

...на його дні сяє пекельно розжарена, оголена радіоактивна маса.

Ясний весінній день. Весело мчить автобус.

Оксана — двадцятилітня юнка — висувається з вікна, радіючи теплу, весні, молодості... Назовні виривається темно-русява коса — густа, туга, вона тріпочеться за вітром.

Автобус лине трасою Прип'ять-Чорнобиль. З обох боків — густий сосновий бір. Минає поворот, на обочині — бетонний кількадеметровий розфарбований факел — емблема Чорнобильської атомної електричної станції. Над верхівками зелених сосен — біліє високий і довгий турбінний зал атомної електростанції.

Оксана ловить косу і ховає її у вузьке віконце, щось зі сміхом говорить усередину автобуса.

Цвітуть яблуні в садах села Копачі — розкішно, рясно, велично.

Яка тут красива земля!

Полудень. Юне сучасне місто.

По його вулиці поміж різнокольорових легкових авто рухається якась брудно-зелена маса на колесах — велика, неоковирна. Це броньовик радіаційної, хімічної та бактеріологічної розвідки.

На тротуарі молодий чоловік гуляє з донечкою. Занепокоєно дивиться услід броньовику.

Звертається із запитанням до двох міліціонерів, які йдуть назустріч. Ті відповідають: «Все нормально. А в чому, власне, справа?»

Самі міліціонери — в сірих гумових захисних куртках і білих респіраторах. Неспішно прямують тротуаром далі.

Молодий чоловік озирається на них...

Це документальні кольорові кадри аматорської зйомки.

Місто Прип'ять. Відстань від пролому реактора — півтора кілометра.

Населення — майже 50 тисяч чоловік, в основному працівники АЕС та її будівельники, їхні сім'ї.

26 квітня 1986 року. Субота. Вихідний день. Трудящі відпочивають.

З освітленого сонцем під'їзду столичного номенклатурного будинку виходить функціонер-від-медицини, за ним — його дружина й діти. Обличчя сховані під біленькими респіраторами-«пелюстками». Сідають у чорний лімузин.

Рясно, рожево-біло цвіте яблуня біля під'їзду.

Літовище. Трапом літака швидко піднімаються дружини, діти та родичі «партайгеноссе»[\[2\]](#).

Усі — в респіраторах.

У стюардеси — круглі від здивування очі...

...комічно контрастують зі скам'янілою «профпосмішкою».

«Члени сімейств» мовчки швидко проходять повз неї — в чорний овал входу. Стюардеса озирається на трап...

... і її очі вилазять уже не на лоба — на потилицю!!! —

...Сходишками трапа, кумедно перевалюючись з боку на бік, неквапливо піднімається ще один «член сімейства» — кривонога коричнева такса...

... **ТЕЖ У РЕСПІРАТОРІ!**

Документальні кольорові кадри аматорської зйомки.

Повільно, ніби хижі щуки у заростях, розосереджуються містом автобуси-ЛАЗи: з красивих зелених проспектів — на вулиці — в алеї — до під'їздів багатоквартирних будинків...

Лунає з репродукторів об'ява — неприродно-рівний, безживний голос жінки-українки, що старанно й чітко вимовляє російські слова:

«В связи с аварией на Чернобыльской атомной электростанции в городе Припяти складывается неблагоприятная радиационная обстановка. С целью обеспечения полной безопасности людей и в первую очередь детей возникает необходимость провести временную эвакуацию жителей города в близлежащие населенные пункты Киевской области. Для этого к каждому жилому дому сегодня 27-го апреля начиная с 14-ти часов будут поданы автобусы в сопровождении работников милиции и представителей горисполкома. Рекомендуется с собой взять документы, крайне необходимые вещи, а также на первый случай продукты питания.»

Товарищи! Временно оставляя свое жилье, не забудьте пожалуйста закрыть окна, выключить электрические и газовые приборы, перекрыть водопроводные краны. Просим сохранять спокойствие, организованность и порядок при проведении эвакуации.»

Мешканці з речами чекають на прибуття автобусів: скупчились у під'їздах будинків. Тут рівень радіації в десяток разів менше того, що на вулиці.

Ланцюжком виходять — повз квітучі яблуні — в розкриті двері автобуса.

Вихідний день — неділя, 27 квітня 1986 року. Місто Прип'ять.

Велике місто за сотні кілометрів від Чорнобильської атомної електричної станції. Гарний сонячний весняний день.

До освітленого сонцем під'їзду панельної 9-поверхівки підходить довготелесий чолов'яга на прізвище Пат — у тренувальному костюмі з обвислими міхурами на колінах, в руці сіточка-«авоська» з продуктами...

Під'їжджає таксі, з нього виходить офіцер.

ОФІЦЕР (тицяє сірий папірець Пату під ніс): Цей на якому поверсі проживає? Прізвища не розбереш...

ПАТ (здивоване обличчя): Так це ж я...

ОФІЦЕР: Розпишись, (простягає ручку; Пат, ніби загіпнотизований, розписується) Сідай.

ПАТ: Куди? В мене сьогодні вихідний!

ОФІЦЕР: В машину! Ти що, читати не вмієш? (стріпує папірцем)

ПАТ: Умію...

ОФІЦЕР: Тоді читай!

ПАТ: «Повістка...» Невже... ВІЙНА? Ядерна!? Та ви шо, хлопці!?

ОФІЦЕР: Та тихо! Читай далі, остолопе! «Спеціальні військові збори»! Давай в машину!

ПАТ: Так я зараз... Я тіки заскочу, перевдягнусь...

ОФІЦЕР: В машину! (штовхає Пата до машини) Знаєш, скільки в мене ще таких?

ПАТ: Та я зараз... (випручується, тягне офіцера за собою, чіпляє до спинки лави авоську з продуктами, кричить угору) Надюша-а-а! Авоську тут візьми! Мене на воєнні збори забира-ають! Спеціальні!

ОФІЦЕР: Та не ори ти на весь світ! (тягне Пата назад)

У вікні з'являється огрядна Надюша.

НАДЮША: Які ще збори перед святами? Ти шо, очманів?! Ми ж до моїх на свята їдем, ми ж пообіцяли!

ПАТ (з дверей таксі): Я все купив, що ти написала! Он на лавці...

НАДЮША: Ти б менше з приятелями ляс під магазином точив! Знову вляпався!

Буйно квітне яблуня біля лави.

Обличчя «нахапаних» чоловіків за склом від'їжджаючого таксі. Виглядають, наче рибки з акваріуму.

На галявині посеред соснового лісу.

Окремими купами на траві лежить військове обмундирування — «беушне»^[3], таке, що було у вжитку: штани, гімнастерки, ремені, чоботи, онучі, головні убори, літні кальсони, білі спідні сорочки, чорні погони...

Чоловіки різного віку, зібравши собі комплект, відходять і перевдягаються: знімають цивільне, залишаються голими, вдягаються у військове, наштвхують цивільне у заплічні речові мішки із темно-зеленої тканини...

Таксі підвозить нових мобілізованих. Виходять, отетеріло дивляться навколо. Не ймучи віри тому, що бачать, підходять до обшарпаних столиків.

Називають свої прізвища, їх відмічають у списках. Йдуть до куп спорядження, все ще озираючись...

Пат ошелешено лупає очима навкруг, чухає яйця в обвислих спортивних штанах.

Мордатий заготівельник стоїть на довгій вантажній машині-фурі.

Під нею, навколо на землі вирує людський натовп, — і цей відгодований чолов'яга бовваніє над селом Лебедичі, наче великий начальник на трибуні в день всенародного свята.

Поряд з ним встановлено велику платформу-ваги.

Похило покладеними товстими дошками підіймається на машину вгодована корова.

Заготівельник приймає худобу від населення.

ЗАГОТІВЕЛЬНИК (горлає на все село): Здавайте, здавайте! Поки ще приймаю! Поки ще гроші є!.. (потрясає пачкою тертих рублів, троячок, п'ятірок, десятків) Здавайте — поки є ще гроші! (дивиться на ваги, соває тягарцем по лінійці туди-сюди, зважує...) Та-а-ак... 350 кілограм.

ЛІТНИЙ СЕЛЯНИН: Які 350?!.. Та ти що!? (дивиться на лінійку ваг знизу, з-під платформи) Вона ж всі 450! ще й з чимось... (обурено) Ти вже вобще!.. Це краща корова в селі!

ЗАГОТІВЕЛЬНИК: Ну й залишай її тоді собі! «Перша корова на селі»... Забирай! (хльоскає лозиною, зганяє корову з ваг, назад до дощок естакади) Давайте, здавайте! (над головами людей, повернувшись до будинків) Поки в мене ще гроші є!

ЛІТНИЙ СЕЛЯНИН: Та... (опускає голову) Та давай вже... (під ніс) сучий сину... Куди дінешся... Прощай, Весела. Прости мене...

Протягує зашкарублу долоню вгору, не дивлячись, бере гроші, що йому тицьнула рука згори, — і, відвертаючи погляд і від корови, і від людей, — йде геть...

У селі Лебедичі йде евакуація.

У дворі, повному квітучих вишень, біля хати — Оксана і її бабуся сперечаються. Про одне й те ж саме. В сотий раз.

БАБУСЯ: їдь, Оксано, ти ж іще молода...

ОКСАНА: А ви, бабусю?! Всі ж їдуть!

БАБУСЯ: А я залишусь. За хатою догляну.

ОКСАНА: То й я з вами!..

БАБУСЯ: Ти — їдь. (Оксана робить гарячковий рух) Бо прокляну, (прохально) Ну їдь же, Оксанко. Не навіки ж це... Німців — і тих пережили...

Тричі цілує Оксану, хрестить, дає їй вже наготовану сумку: «З Богом!»

Повертається до хати, треновано знімає торбинку з гвіздка в одвірку.

Жваво, без поспіху крокує городом. Звично закидає торбинку за плечі. Стежиною прямує до лісу...

На центральній вулиці села — автобуси рушили. З іще відкритих дверей — Оксана озирається...

З вікон — висовуються обличчя дітей...

І діти, й дорослі дивляться назад: притиснулись до вікон, розплющили носи об скло... Ніби рибки в акваріумі.

На фоні їхніх напівпримарних облич — у вікнах автобуса віддзеркалюється, вже як щось нереальне, їхнє — і не їхнє вже — село...

Ніжно біло-рожево цвітуть вишні в селі Лебедичі.

Під лобовим склом автобуса-ЛАЗа лежить прозорий поліетиленовий кульок. У ньому — паска і яйця-крашанки.

Назустріч асфальтовою трасою — військова колона: палаючі серед ясного дня фари БРДМів — броньованих бойових розвідувальних дозорних машин, — радянських джипів-УАЗиків, армійських вантажівок з брезентовими прямокутниками халабуд для людей нагорі, з польовими кухнями на причепі... У квадратику-віконці першої бронемашини — промелькує обличчя солдата-водія..

...У передовому БРДМі колони, під лобовим віконцем — сухий пайок: пара хлібин, велика бляшанка тушонки, вся обмазана нерівним товстим шаром світло-коричневого мастила й абияк обгорнута папірчиною — грубою й сірою, поряд ще кілька менших бляшанок — «Камса в томатному соусі».

Назустріч рухається колона автобусів-ЛАЗів: сяючі фари, один за одним, — без кінця, один за одним, всі вщерть наповнені — чоловіки, жінки, діти...

...Автобус і передовий БРДМ зустрічаються — і колони, як поїзди, з шумом мчать одна повз одну: перша — подалі від наслідків вибуху, друга — якнайближче до них, в епіцентр...

За мигтливими колонами — на узбіччі стоять молода жінка в домашньому халатику і чоловік в спортивних штанах і домашніх, на босу ногу, капцях. Жінка тримає за руку дитину, чоловік — емальований дитячий горщик... І все. Більше в них нічого немає.

Чоловік раз за разом піднімає руку, голосує — просить підвезти. Тіні автобусів, що проносяться не зупиняючись, — миготять по жінці, чоловікові, їхній дитині...

Місто Прип'ять було евакуйоване однією колоною. Вона розтяглась трасою на тридцять кілометрів. У ній було 1100 (тисяча сто) автобусів.

Пил. Цвітуть садки коло траси.

Величезне тьмяне й низьке приміщення. Волога пара висить туманом. На стінах, аж до стелі — білі блискучі кахлі. Підлога з червоного кахлю, з незчисленними нерівними латками жовтої кахлі, сірими цементними «пломбами», мілкими непоремнтованими вибоїнами.

Це лазня. Тут миються евакуйовані жінки, чоловіки, діти... ВСІ РАЗОМ!!!

Нікому ні до чого діла нема: всі миляться, миються, труть себе, дітей — *відмитись! негайно, щоякнайшвидше відмитись!*^[4]

...У передбаннику на підлогу падає обстрижене волосся русяве, чорне, сиве... Дитяче кучеряве... Купа волосся різних кольорів на підлозі.

Чоловік запекло тре милом свою обстрижену наголо голову. Йде під душ... Потім до виходу, до «дзвенілки»... Вона дзвенить. Повертається, милиться знову.

Оксана, вся загорнувшись у свою розпущену каштанову косу, теж підходить до «дзвенілки». Противний електричний зумер...

Грубим коричневим бруском мила Оксана тре шовковисте каштанове волосся... Підходить знову до «дзвенілки» — металевого контуру дверей, — уся загорнувшись у косу. Два дозиметристи-медики у білих халатах стоять з «чистої» сторони. Спалахує червона лампа, пронизливий звук зумера...

ЛІТНІЙ ДОЗИМЕТРИСТ: Зістригай косу, дочка. Говорив же тобі зразу...

Оксана вперто тре довге волосся бруском мила...

Червоне блимання, дзвоник зумера...

Низенька широка лава-стіл з сірої мармурової крихти. Оксана розкладає на ній волосся — пасмо за пасмом, — тре темним милом... Сама — вся прикрита водоспадом свого звільненого довгого волосся. Схожа на мавку...

Знову — червоне блимання і пронизливий зумер...

На купу волосся — на чорні, сиві, руді, на ніжні дитячі, короткі чоловічі та довші жіночі — падають, як в'янучі стебла водяної лілеї, довгі каштанові пасма — і прикривають собою всю цю купу...

Оксана — червона від сорому й приниження, з дівчачим обличчям і ідіотськи обскубаною зачіскою, — тре голову бруском темного мила.

Червоне блимання, огидний пронизливий зумер...

Машинка, стрекочучи, стриже короткі грівки волосся...

Темним бруском мила Оксана тре білу безволосу голову.

Червоне блимання, огидний зумер...

Оксана, намиливши голову, здряпує шкіру на голові нігтями.

Рожево-червона шкіра на голові Оксани...

...а на її обличчі — палаюча відразливо-велика пляма! Раніше її не було. Схожа на родиму...

Червона блимавка... не загоряється! Зумер — мовчить.

Оксана — голомоза, у чому мати народила — проходить у вузьку високу браму «дзвенілки». Чоловіки-дозиметристи дивляться їй вслід.

З напівтемного приміщення лазні — Оксана йде до дверей — у сліпучо освітлене приміщення.

Там голі жінки, чоловіки, діти розбирають собі однаковий одяг. Він великими купами лежить на довгих столах.

Стрижена «під нуль» Оксана, в кострубатому дешевому одязі радянського виробництва й таких же великуватих туфлях (саме це було «положено» всім після мийки), — виходить з дверей масивного сірої будови, зведеної в стилі конструктивізму в епоху торжества індустріалізації.

Складає вчетверо якийсь офіційний папірець, вкладає його у кишеню казенного одягу — м'ятого, злежалого на згинах. Жодної речі — особистої, своєї, залишеної з попереднього життя, — у Оксани більше нема.

Іде вулицею. Зупиняється навпроти магазину, зачепившись поглядом за...

...Екрани телевізорів, якими заставлена велика вітрина. У безлічі їх прямокутників різних розмірів — глаголає функціонер-від-медицини — вгодований, добре доглянутий чоловік років сорока з чимось.

ФУНКЦІОНЕР-ВІД-МЕДИЦИНИ:...для занепокоєння немає жодних підстав. Виключно в порядку профілактики ми рекомендуємо тимчасово утриматися від вживання молока і кисломолочних продуктів та деяких видів овочів та ягід, а також грибів. Вікна і двері осель краще тримати щільно зачиненими. Кілька разів на день треба робити вологе прибирання будинку. Жінкам небажано виходити на вулицю, не запнувши голову. І не випускайте дітей на вулицю... Але я ще раз хочу авторитетно заявити, що жодних наслідків для здоров'я населення, і дітей зокрема, ця виробнича аварія на Чорнобильській атомній електричній станції — *не матиме*... Так що для паніки немає абсолютно ніяких підстав...

Стоячи біля вітрини з телевізорами, Оксана тре червону пляму на щоці.

ОКСАНА (звертається до перехожого): А де тут можна купити (задумливо торкається свого свіжооголеного черепа)... мабуть, берет? Чи хустку? (глибоко замислюється)

Відкриття

(Вставний епізод 1[5])

Рік 1896. Париж. Темна кімната з тьмяним червоним світлом від ліхтаря на столі в кутку.

Анрі Бекерель, високочолій, широколобий чоловік 40 з чимось років, із великою охайною бородою — обережно дістає з шухляди конверт з товстого чорного картону. На ньому лежать два прямокутні шматки уранісульфату калію — хімічної сполуки урану. Під одним з них — металевий мальтійський хрест.

Бекерель із жалем розглядає втрачений, так і не зроблений експеримент... Для нього було необхідне ясне сонце, а воно пізньої осені в Парижі — велика рідкість. Тому підготовані для дослідів речовини та фотопластина пролежали довгий час, і так і не були використані. Властивості фоточутливого шару з часом змінюються, — і зараз, не знаючи їх точно, дослід з цією пластиною вже не вдасться зробити. Однак ця зіпсована пластина може розповісти, наскільки фоточутливість пластин змінюється з часом, — а це дозволить у майбутньому робити досліді точніше...

Бекерель вагається: може, ця поправка буде зовсім незначною, і не варто навіть морочитись? Ні, все ж варто пересвідчитись...

Весь у червоному світлі фотоліхтаря, Бекерель витягає з грубого чорного пакету фотопластину, опускає її у плоску ванночку-кювету, у розчин проявника... Неуважно дивиться навкруг, думаючи про більш важливі досліді завтра.

На пластині в розчині — несподівано проступають обриси темного прямокутника! І ще одного — поряд!..

Бекерель вражений! — ВІДКІЛЯ??! — Адже на пластину світло так ніколи й не потрапило, а фоточутливий шар темнішає тільки від нього!

...На другому темному прямокутнику — видно світлий обрис мальтійського хреста!..

Бекерель не вірить власним очам! Цього не може бути, для цього немає жодної причини!

Порівнює зображення на фотопластині — з контурами шматків уранової сполуки та мальтійського хреста на чорному конверті. Обриси на фотопластинці точно відтворюють ці форми. Отже, між темними зонами на фотопластині та шматками урану та металу має бути зв'язок!

Бекерель розмірковує... Для такого потемніння фотошару дійсно немає ніяких причин. *ВІДОМИХ причин...*

Бекерель приходить до таких висновків:

- 1) Уран виділяє щось, що проникає навіть через товстий щільний картон.
- 2) Це «щось», подібно до світла, викликає потемніння фотопластини.
- 3) Це «щось» — не речовина, не газ[6].

Це — випромінювання.

4) Метал є перепорою для нього: в металі це випромінювання частково затримується — проходячи крізь його шар, воно слабшає. Тому там, де на його шляху був метал (наприклад, у формі мальтійського хреста) — фотопластина засвічена слабкіше, на неї потрапило менше світла.

Випромінювання з такими властивостями Бекерелю вже було відомо...

Так була відкрита

ПРИРОДНА РАДІОАКТИВНІСТЬ —

властивість важких атомів речовини розпадатись,
випускаючи при цьому рентгенівське проміння...

Рік 1898.

Іоахімов, Моравія^[7].

У темному цеху робітники випарюють у величезних казанах розчин уранової руди, перемішують його грубими дерев'яними палюгами. Клубочиться пара. Як в пеклі.

Париж. Великі скляні бутлі — один за одним — обережно виймають з куп сіна, що вистилають підводу. В них — концентрована рідина з Іоахімова. Огорнені рогожею бутлі вивантажують у дворі хімічної лабораторії подружжя Кюрі.

Лабораторія ця — місце ще те! Належить вона Школі фізики й хімії міста Париж, і розташована на вузькій, темній і безлюдній вулиці, в самому її кінці, в тупику. Біля обшарпаного паркану помирає криве дерево. Шум міста сюди не долигає, тут завжди повна тиша. У ряд стоять споруди, схожі на сараї — довгі, низькі, із заплісневілими вікнами. Колись медичний факультет використовував це приміщення для анатомічних розтинів, але вже давно визнав його непридатним навіть для зберігання трупів.

Усередині — напівморок, світло ледь просочується крізь запліснені вікна. Підлога — земляна, бугривата, місцями вкрита шаром поребаного асфальту. Стіни побілені вапном, на одній — чорна класна дошка і кілька газових ріжків для освітлення. Ветхі кухонні столи, на них скляна апаратура різноманітних форм і видів, маленькі гострі вогники газових горілок. З крану падають краплі води. В кутку — стара залізна пічка з іржавою трубою. Холодно. Без примусу тут не став би працювати навіть звичайний робітник.

Але зате у цього сараю є колосальна перевага: на нього ніхто не зазіхає. І тому його віддали подружжю Кюрі — П'єру та Марії. І вони, натхненні своєю любов'ю до науки та своїм коханням, працюють тут щасливо з радіоактивними речовинами.

У цьому приміщенні Марія Кюрі-Склодовська шляхом хімічних операцій — надзвичайно довготривалих та трудомістких — видобула з іоахімовського концентрату *дещо*. Сталося

ВІДКРИТТЯ

НОВОГО І ДУЖЕ РАДІОАКТИВНОГО

ПРИРОДНОГО ХІМІЧНОГО ЕЛЕМЕНТУ — РАДІЮ.

1900 рік. Уражена шкіра. Це — перший у світі променевий опік.

Він невеликий, знаходиться на правому боці оголеного живота Анрі Бекереля. Здивований наслідками огляду, Бекерель опускає сорочку і жилет, мацає праву жилетну кишеню — і дістає з неї малесеньку закорковану пробірку з порошком всередині. Етикетка вказує, що це — сполука радію. Бекерель вражено вступив у цей звичайнісінький на вигляд порошок... Ніби вперше його бачить...

Подумавши, бере свинцеву трубку зі стінками товщиною міліметрів п'ять, засовує пробірку в трубку і затискає свинцеві торці плоскогубцями. Цю капсулу він кладе в іншу — ліву — кишеню свого жилету. Дивиться на годинник. Робить запис у лабораторному журналі.

Пройшло 40 годин — виймає свинцеву трубку з радієм з жилетної кишені, піднімає жилет, сорочку, оголює живіт...

Справа — старий опік, він дуже повільно гоїться. А зліва на животі, де поряд була та сама пробірка з радієм — але обгорнена свинцем! — аніякісіньких наслідків цього небезпечного сусідства. Нормальна здорова шкіра.

Бекерель задоволено посміхається, занотовує наслідки огляду в лабораторний журнал, потирає руки — і сідає писати статтю про це важливе відкриття у «Доповіді Академії наук».

1903 рік. Біля найточніших ваг і калориметра (приладу, що вимірює кількість виділеної енергії) — П'єр Кюрі, високий худий чоловік в маленькому потріпаному береті, з сивиною в бороді, та його молодий співробітник Альбер Лаборд, що закінчує обрахунки в лабораторному журналі... Лаборд підіймає голову — його подиву нема меж!

ЛАБОРД: Виділяється шалена кількість тепла! Теплом зі зразка радію за одну годину — можна розтопити шматок льоду, рівний йому за вагою! І вага зразка радію не змінюється! Радій при цьому зовсім не витрачається!!! (розгублено) Це ж... Це ж що, радій — вічний двигун?! З радію — можна брати енергію вічно?! (трясе головою) Не може бути! Це суперечить усім законам природи!

П'ЄР КЮРІ (посміхається): Я б сказав обережніше: це суперечить усім *відомим нам* законам природи! Очевидно, тут діють інші закони природи, яких ми поки ще не знаємо. Найімовірніше, у цьому досліді ми навіть дуже точними вагами не можемо визначити зменшення маси — настільки воно незначне...

ЛАБОРД: Але ж стільки енергії виділилось! Значить... Значить, тоді радіоактивний розпад — це джерело колосальної — НЕБАЧЕНОЇ! — енергії!

П'ЄР КЮРІ (задумливо тре носа): Та схоже... Навчитися б її ще добувати... І використовувати — з розумом, я маю на увазі...

ЛАБОРД (не чує): Ех! І ми навіть не можемо вирахувати, скільки саме енергії криється в радіоактивному розпаді! Точності не вистачає!

Він мало не плаче з розпачу.

Новела перша

ДОРОГА В ЧОРНОБИЛЬ

Круглі темні кульки різних розмірів — висять в одній площині у прозорому середовищі.

Воно починає обертатись — і кульки разом з ним, за круговими орбітами. Як Сонячна система...

— Дивись, дивись!

— Ух ти!..

«Планети» обертаються все швидше...

— О! Так добре! Залиш!

«Планети» рухаються своїми орбітами з постійною швидкістю...

— О, зараз — ще одна річ!

Збоку спалахує світло — і в променях «світила» одна сторона кульок починає блищати — там «день», — а інша матово-чорна — «ніч»...

— Ану, давай їм ще одне світило зробимо...

— Давай!

З протилежного боку теж з'являється ще світло.

— І іншого кольору!

...Світило-2 стає червоним — кульки-планети тепер обертаються, освітлювані з боків променями двох різних барв...

— Ну, і для повної гармонії...

Клац! — Звучить музика...

Міняються кольори світл...

«Планети» обертаються — то швидше, то повільніше...

За межами «всесвіту» — два величезні образи, схожі на спотворено-розпухлі людські обличчя.

Задоволений голос:

— Кайф!

Інший — іронічний:

— ТВОР-ЦІ!..

...Невелика хімічна лабораторія з широким світлим вікном у торці. Над круглою колбою низько схилились два чоловіки.

Один — його голос дзвінкіший, запальніший — русявий, атлетичної статури Сергій років двадцяти п'яти, у темно-синьому спецодязі-халаті, що бував у бувальцях, з «космосом» дрібних дірочок, проїдених у його тканині хімікаліями. Другий — старший, із зализинами, Сашко — головатий міцно збитий коротун, у білому, несвіжому халаті, теж з «галактикою» дірочок.

На столі — ряд колб, на їхньому склі сині рукописні номери «1», «2», «3»... — і під стіною великий металевий прилад-шафка: циферблати, перемикачі, клеми, різнокольорові дроти...

На магнітній мішалці, зовні схожій на звичайну електроплитку, стоїть ще одна колба, від якої не відривають погляду Сергій і Сашко.

Круглі темні кульки різних розмірів, від кількох сантиметрів до ледь помітних шротинок, злагоджено рухаються в ній за круговими орбітами.

Сергій милується цим штучним «всесвітом», — і поворотом чорного круглячка-регулювальника на магнітній мішалці міняє швидкість обертання його «планет».

По обидва боки від колби — настільні лампи. Сашко в такт мелодії змінює кольорові квадрати скла між ними та колбою, і краплі-планети, обертаючись, міняються різними барвами.

Сергій злегка погойдує колбу рукою: площина «всесвіту» «дихає», хитається вліво-вправо: «всесвіт», забарвлюючись у різні кольори, підвладний рухам руки людини... Кульки-планети загадково мерехтять, мандруючи своїми орбітами...

САШКО: Знайшли собі цяцьку... А дорослі ж дядьки! (зацікавлено) А як це в тебе вийшло?

СЕРГІЙ (не відриває погляду від колби): Розчин для експерименту готував... Налив спочатку розведену сірчану кислоту... Потім — органічну рідину, вона розтеклась зверху краплями... А потім дистильовану воду долив, до потрібного об'єму доводив...

САШКО (підхоплює): І краплі органіки плавають на нижньому важкому розчині, бо легші за нього, — і тонуть у чистій воді, бо важчі за неї! І висять у рідині між цими двома шарами!

СЕРГІЙ: Ага! Співпаде ж так — за густиною рідин... І ось зависли... Поки не перемішається...

«Всесвіт» обертається далі...

САШКО: «Природа ощадлива на причини — і щедра на наслідки».

СЕРГІЙ (зацікавлено): А хто це сказав?

САШКО: Ясна річ, я.

СЕРГІЙ: Зрозуміло... А до тебе?

САШКО: Монтень, «Досліди»... А тобі багато ще оцих дослідів?

СЕРГІЙ (без особливого ентузіазму): Та «почати й скінчити». Одних пробних серій ще хтозна-скільки — щоб у них перспективний напрямок визначити. Якщо повезе. А потім — іще основні експерименти...

І він повертається до колб — готувати розчини далі...

... коли заходить гарненька начальниця інститутської канцелярії Люба.

ЛЮБА (від дверей): Сергій, тебе до телефону...

СЕРГІЙ: Зараз... От так — тільки розпочнеш...

САШКО (цитуює з почуттям): «Все моє життя — це розповідь про те, як я хотів працювати і як мені це не вдавалось».

СЕРГІЙ: А це хто?

САШКО (з сумом): Та це вже тільки моє...

ЛЮБА: Я у вас колбу свою помию з-під заварки, добре? Чим? Скажіть, хіміки? (піднімає колбу: на її склі товстий шар коричневого чайного нальоту) Кажуть, це для кольору обличчя шкідливо...

СЕРГІЙ (йде повз мийку до дверей): Щоб швидко — хромовою сумішшю, (дістає з саморобної етажерки біля умивальника широку темну літрову пляшку, на якій напис «H₂SO₄ конц + Cr₂(SO₄)₃ насич») На. Тільки обережно, щоб бризки одяг не пропалили.

Люба наливає в свою колбу темний важкий розчин. Збовтує його кілька разів, обережно зливає назад... Стінки її колби очистились! — повільно стікає з них коричнева в'язка рідина...

СЕРГІЙ (голос з коридору): Алло... Так точно, Швайко... Сергій Володимирович... Так точно, лейтенант запасу. А навіщо?... А ви по телефону сказати не мо... Та в мене часу саме зараз немає... Ну може хоч завтра? — я вже дослід почав... Ну добре... Ну хоч до двох... Та я просто не встигну раніше!.. Дякую. 14.00. Так точно. Є-єсть. (кладе трубку) Чорти б вас всіх забрали...

Люба, зацікавлено роззираючись по лабораторії, кладе пробку зверху на горло коричневої пляшки — *і лише злегка загвинчує її*. Під краном прополіскує свою колбу, що тепер виглядає як новісінька.

ЛЮБА: Ну, чистота! (зіштовхується в дверях з Сергієм; перебільшено-співчутливо) У Чорнобиль?

СЕРГІЙ: На Гавайї! З такою спеціальністю... Та ще й як вчасно!

ЛЮБА: Ну нічо, ти ж у нас перспективний... (оцінююче оглядає Сергія і виходить у двері з сяюче-прозорою колбою в руках)

Сергій, заглиблений в думки, позирає на годинник, неухважно бере й піднімає пляшку з хромовою сумішшю, щоб поставити її на місце, — *тримаючи за пробку*...

...і посудина відлітає від пробки! — летить, перевертається, з неї бризка коричнева хромово суміш, пляшка з важкою рідиною б'є тонке скло хімпосуду на столику — темний густий розчин розхлюпується, ллється на стіл, вниз, на підлогу, — летить на халат, штани...

Сергій першим же рухом ловить пляшку — і в раковину її! — миттю скидає халат; погляд на штани — рукою черпає з білої фаянсової мисочки соду — на штани! Содя скипає, жовто-зеленими бульбашками піниться на тканині... Сашко вже поряд, ганчірками зупиняє потоки коричневої хромової суміші на столі, щедро сипле на них соду — вона миттю скипає товстим шаром коричнево-жовто-зеленої піни... Сергій вже розстібнув штани, ящіркою вистрибує з них, — білим фільтрувальним папером-«промокашкою» знімає зі шкіри на ногах соду, просякнуту бурю хромовою сумішшю. Кидає «Діставай спирт» Сашку; починає промивати шкіру під водою... Нарешті, протирає шкіру пористим фільтрувальним папером — спочатку мокрим, потім сухими його аркушами... Критично оглядає ноги.

СЕРГІЙ: Наче обійшлось... (протирає почервонілі плями на своїй шкірі ваткою, змоченою спиртом; нюхає її) Таке добро марнуємо...

На стіні — шапка з червоним хрестом, у ній пляшечки, таблетки, банка з написом «Крохмаль від опіків»... З аптечки Сергій витягає крем, змазує ним постраждалу шкіру.

САШКО (ліквідуює розгардіяш): Так ти тепер куди...?

СЕРГІЙ: Та у військкомат... (витягає з одержної шафи джинси)

САШКО: Ти обережніше, ще й джинси тут не пропали... А то до військкомату в одних трусах дійдеш.

СЕРГІЙ: Там все рівно одягнуть...

Сашко піднімає з раковини штани, які скинув Сергій... Те, що від них залишилось, схоже на рибальську сіть.

САШКО (з повагою крутить головою): *Швидко вискочив*... Ти спробуй відкрутитись там...

СЕРГІЙ: Там відкрутишся... (ностальгічно оглядає свої колби, виключає магнітну мішалку; озирає лабораторію і виходить у двері)

Під стелею приміщення — портрети вчених, під ними прізвища: Анрі Бекерель, Марія Кюрі-Склодовська, П'єр Кюрі, Енріко Фермі, Конрад Рентген...

«Планетна система» в колбі поступово сповільнює своє обертання... Гасне одне сонце, потім — останнє...

«ЗАКОН СРСР

ПРО ЗАГАЛЬНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ОБОВ'ЯЗОК».

Це великий зашкленений плакат із заголовком крупними чорними літерами та безміром дрібного тексту.

Сергій у картатій сорочці й джинсах стоїть під плакатом, у вузькому закуті для відвідувачів; синій дерев'яний бар'єр відгороджує його від решти кімнати районного військового комісаріату.

З іншого боку бар'єру за столом сидить довготелесий капітан — замначальника відділу 3 «Офіцери запасу».

КАПІТАН: Прізвище?

СЕРГІЙ: Швайко. Ви мені сьогодні дзвонили.

КАПІТАН: А-а, точно... (встає, йде у дальній кут)

Під стінами кімнати — темно-зелені вогнетривкі шафи: високі, вище зросту людини, щерть заповнені теками. Це особові справи військовозобов'язаних офіцерів запасу. Капітан перебирає кілька...

КАПІТАН: Сергій Володимирович?

СЕРГІЙ: Так.

Капітан повертається з особовою справою в руках, сідає і починає звіряти анкетні дані. Аби порушити одноманітність цієї стандартної процедури, він запитує Сергія врозбивку, і вістря його кулькової ручки стрибає з одного аркуша анкети на інший.

КАПІТАН: Судимості ви чи ваші родичі маєте?

СЕРГІЙ: Ні.

КАПІТАН: Родичі за кордоном?

СЕРГІЙ: Ні.

КАПІТАН: Батьки під час Великої Вітчизняної війни проживали на території, тимчасово окупованій ворогом?

СЕРГІЙ: Так.

КАПІТАН: Треба відповідати «Так точно», товариш лейтенант... (ручка капітана стрибає до початку анкети) Освіта?

СЕРГІЙ: Вища.

КАПІТАН: Спеціальність?

СЕРГІЙ: Хімія...

...Велика університетська аудиторія залита сонячним світлом. За довгими чорними партами — першокурсники хімфаку. Майже всі — вчорашні школярі, з літньою засмагою на юних, ще несформованих обличчях; у хлопців замість вус — вигорілий пушок. Перший день занять в університеті, перша лекція з їхньої майбутньої спеціальності — хімії.

На кафедрі — низенький старий викладач.

ВИКЛАДАЧ: Що таке хімія — для вас?

В аудиторії западає тиша: всі задумались.

ХТОСЬ З ХЛОПЦІВ (жартома): Вибухи!

Вибух сміху...

ДІВЧИНА (теж жартома): Ні! Отрути!

Сміх — ще голосніше...

ВИКЛАДАЧ (спокійно і розмірено): Вибух — це хімічна реакція, яка йде з *дуже великою швидкістю*... Ви довідаєтеся, які чинники впливають на швидкість хімічних взаємодій, і навчитеся нею керувати... (поглядає за вікно — там розкішний вересневий день) А поняття отрути в хімії — це питання *دوزи*. З'їжте пачку звичайнісінької кухонної солі — і ви отруїтесь. А отрути — скажімо, миш'як — в малих дозах використовують як ліки... Так що насправді все вирішує ДОЗА.

Серед аудиторії — юний Сергій, що всотує цю мудрість.

Поряд з ним якась «патологічна відмінниця»: конспектує в своєму товстому зошиті — строчить, як швейна машинка:

«Одна й та сама речовина може бути корисною чи шкідливою, навіть отруйною — в залежності від її кількості, від ДОЗИ (*підкреслює*) ДОЗИ, яку отримав організм»...

КАПІТАН: Військова освіта?

СЕРГІЙ: Військова кафедра університету...

«СЛУЖБА В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ —

ПОЧЕСНЕ ПРАВО І СВЯЩЕННИЙ ОБОВ'ЯЗОК

КОЖНОГО ГРОМАДЯНИНА СРСР!»

Під гаслом в аудиторії стоїть за трибункою кучерявий інтелігентний полковник. За лавами — студенти-другокурсники: підстрижені, поголені, в напіввійськових костюмчиках захисного кольору. Занотовують до секретних зошитів — прошнурованих, з нумерованими сторінками та печаткою секретного відділу.

ПОЛКОВНИК-ЛЕКТОР: Сучасний загальновійськовий бій... тобто бій, у якому бере участь і піхота, і артилерія, і танки, і авіація — всі види військ — винятково інтенсивний... Солдат у середньому розрахований на 40 хвилин такого бою... Після чого він виходить з ладу... Поранений або вбитий. А на скільки часу в такому бою розрахований офіцер..?

Питання повисає в повітрі. Всі мовчать. Хто його знає, цей загальновійськовий бій...

ПОЛКОВНИК-ЛЕКТОР: ...*На 20 хвилин*. Офіцер розрахований на 20 хвилин дій на полі сучасного бою. Потім — або поранений, або вбитий. Удвічі менше за солдата діє в середньому на полі бою його безпосередній командир-офіцер... Що абсолютно зрозуміло: вбити солдата — це вбити солдата, а вивести з ладу офіцера противника — це дезорганізувати дії як мінімум взводу, трьох десятків солдат... Офіцер —

завжди більш бажана ціль для противника. Тому будь-якій армії під час війни потрібен величезний резерв молодших офіцерів... (пауза — він оглядає юнаків перед собою) Ось тому ми вас тут і вчимо...

Юнаки-другокурсники в захопленні від секрету, який їм щойно довірили; в головах вихором проноситься думка «Треба за мир боротись, поки це не почалось...» — і тут же безслідно зникає.

На стінах — нудні плакати-стенди: «Ядерний вибух», «Уражаючі фактори ядерного вибуху», «Хімічна зброя», «Бактеріологічна зброя». Стерильно-правильні люди в акуратно ураженому світі...

КАПІТАН: Військова спеціальність?

СЕРГІЙ: Командир мотострілецького взводу...

Окоп — мокрий і брудний.

До його передньої стінки притиснулися — у чоботях, ватянках, вушанках — студенти, зараз більше схожі на зеків-втікачів, з автоматами Калашникова в руках. Під передньою стінкою окопу перед кожним — пеньок, чи перевернуте старе відро, чи просто великий камінь чи кілок, обпертий об стіну.

Старий, але стрункий, підтягнутий полковник-фронтвик Другої світової стоїть над окопами. Рвучко змахує рукою:

— В атаку! Вперед!

Хлопці, вперши ногу в що перед ким є — в камінь, кілок, перевернуте відро — вискакують на земляний бруствер, перестрибують його... І зразу грузнуть по коліно у пишно збитій грязюці безкрайнього весняного танкодрому...

КАПІТАН: Друга військова спеціальність?

СЕРГІЙ (без захвату): Командир взводу радіаційної, хімічної та бактеріологічної розвідки...

Безкрай степ, розпечений літнім сонцем. По ньому роз'їжджають гострокутні броньовики-БРДМи та дрібні зелені УАЗики-джипи радіаційно-хімічної розвідки.

Під лісосмугою в тіні стоять в три шеренги «партизани»-резервісти, віком від 20 з чимось до 40 з чимось років. Передній ряд тримає в руках розгорнені топографічні карти — це командири екіпажів. На правому фланзі — Сергій, з польовою офіцерською сумкою на боці; він чи не наймолодший у взводі, яким командує. Перед строєм походить капітан, командир роти радіаційно-хімічної та бактеріологічної розвідки.

КОМАНДИР РОТИ: За тривалістю саява ядерного вибуху розраховується його потужність у кілотонах тротилового еквіваленту... Формула проста: час саява в секундах помножити... (показує листочок паперу з формулою)

Із задніх шеренг доноситься хрускіт уважно досліджуваної карти, шепіт: «Дивись! У село ж за горілкою можна ходити яром! На патруль точно не нарвемось!»

СЕРГІЙ (беззвучно лаючись, повертає голову назад, показує кулак, сичить у задню шеренгу): Тихіше ви...

КОМАНДИР РОТИ (продовжує):...Тому при веденні розвідки, помітивши саяво ядерного вибуху на горизонті, ви повинні зразу почати рахувати секунди, поки саяво не припиниться... Просто лічити: *раз, два, три...*

СЕРГІЙ (здивовано): Товаришу капітан! Помітивши спалах ядерного вибуху, треба одразу ж сховатися від нього за укриттям, щоб не одержати опіків, — і очі заплющити! Аби від саява не осліпнути... Як же тоді ми спалах бачитимемо?!

КОМАНДИР РОТИ (вагомо): Сяйво від ядерного вибуху — ви побачите й з заплющеними очима...

У кімнаті райвійськкомату капітан кладе на бар'єр сіренький прямокутник повістки.

КАПІТАН: Розпишіться. (Сергій розписується; капітан заспокоїливо) Там перші три дні в зону не посилають; в таборі сидітимеш... Дають організму адаптуватися до радіації...

Військовий пересильний пункт.

Перед казармою на плацу — прямокутником вишикувались маса новачків у хакі. Ще без розпізнавальних знаків: солдати в різнокаліберному «б/у», офіцерів можна вирізнити за новою формою. Шкіряна офіцерська польова сумка — на боці Сергія.

З високої тополі, кружляючи, злітає перо сойки — чорно-біло-смугасте, з небесною блакитинкою...

СЕРГІЙ (ловить, встромляє пір'їну собі в кепі; посміхається сусіду): Буде замість офіцерської кокарди...

Під'їжджають три вантажівки з брезентовими халабудами нагорі.

«Зелена солдатська маса» лізе в чорні барлоги кузовів, подаючи туди за лямки зелені линялі речові мішки... Темно-зелені вантажівки з людьми виїжджають з воріт пересильного пункту. За останньою закриваються величезні залізні ворота з п'ятикутними червоними зірками.

Усередині вантажівки всі сидять поперек кузова — на товстих дошках-лавах. Дорога довга. Точиться жвава балачка — свіжі анекдоти...

— Слухай ще! У лікарні. Запитують в санітарки, яка мимо пробіга: «Де у вас тут рентген-кабінет?» А вона: «Та в нас тепер скрізь рентген-кабінет!»

— Га-га-га-га...

— А загадку чули? Як киянина тепер упізнати?

— Нє... Ну, кажи!

— Лисий... Імпотент... З тортом «Київський променистий»'!

— Га-га-га-га...

— «Як на блядках шось не те, то звертайся в МАГАТЕ»[\[8\]](#)...

Теплий літній вечір. Колона проїздить селом. Сидять біля своїх дворів, біля колодязів, запнутих товстим поліетиленом, на лавах і табуретах місцеві жителі — точать теревені. Дивляться на дорогу — на колону, у чорні печери кузовів, освітлені червонуватим призахідним сонцем...

БАБУСЯ: Солдатики бідні...

ЧОЛОВ'ЯГА (солідно): Там і офіцери...

БАБУСЯ: Везуть і везуть. На Чорнобиль...

МОЛОДИЦЯ: Бідолашні! Це ж вони потім...

З проїжджаючої військової вантажівки долинає вибух реготу.

У машині.

— «Якщо хочеш стать вітцем — загорни кінець свинцем»...

— Га-га-га! Ось чого в тебе торба така важезна! Свинець преш!

— Та то харчі! Жінка дала!

— Коли їй ще прийдеться тобі *дати*...

— Та ти за мене не переживай!

— За тебе — чи за твою жінку?!

— Слухай ще анекдот! Поїхав, значить, чоловік туди...

СЕРГІЙ: СЮДИ... Це вже — СЮДИ, хлопці.

Всі, наче прокинувшись, кидають погляд через задній борт на село, на купки місцевих жителів на лавах, на запнуті поліетиленом привиди колодязів.

— Уявляєш, як оце місцевим?

Від купки селян — лунає регіт: хтось розповів соковитий анекдот...

Поряд з трасою Київ-Чорнобиль — величезний наметовий табір. Ряди квадратних наметів кольору хакі тягнуться нескінченно — аж до темно-зеленої смужки лісу на горизонті. Над нею вже підіймається синь ночі.

З автотраси три критих вантажівок з'їжджають на протилежну від табору сторону — вниз, на піщано-глинисту вирівняну площадку; стають передками під насип. Чоловіки в хакі різних ступенів злинялості вистрибують з вантажівок — спочатку знехотя, поодиночі, потім суцільним «водоспадом» — на землі розминають затерплі ноги... Оглядаються навкруг. Нова, ще злежана форма на Сергієві — наче картонна упаковка...

З табору через насип прискореним кроком йдуть, біжать — по одному, по кілька — чоловіки в хакі.

Ледь не потрапивши під колеса авто, першим перебігає трасу худий довготелесий лейтенант Пат. Його напарник — товстун-коротун сержант Паташон — затримався, пропускаючи машину.

ПАТ (похмуро до новачків): В 25-у бригаду?

НОВАЧКИ (врізнобій): Та наче... Як ти вгадав?.. Та мабуть же... Угу... Ну, а як тут?

ПАТ (похмуро): Гірше не бува.

ПАТАШОН (на бігу широко посміхаючись): Що, мужики? У 25 бригаду? Та нічо тут! Нормально!..

ПАТ (зосереджено): Труба дело, мужики...

Через трасу біжить ще один місцевий лейтенант.

ЛЕЙТЕНАНТ (прямо з траси, згори): Хто у в/ч номер 38652?

ЛЕЙТЕНАНТ-НОВАЧОК: Я...

ЛЕЙТЕНАНТ: Уррр-рра! (підстрибує прямо на дорозі; машина гальмує, об'їжджає його; він, не звертаючи на неї жодної уваги, зсипається вниз) Ура! Заміна! Моя заміна прийшла! (обійма за плечі й забирає новачка, підхоплює його речовий мішок, — і веде через дорогу в табір так, наче новачок-заміна — це така неймовірна коштовність, що її й поцуплять запросто)

За цим спостерігають: Сергій — здивовано, худий Пат — із заздрістю, товстун Паташон — з неприхованою радістю за місцевого лейтенанта.

КОТКО-НОВАЧОК (обережно): А по скільки ви тут служите?

ПАТАШОН: У нас у бригаді недовго служать: місяць-півтора — і додому...

ПАТ: До шести місяців, братва! Наказ міністра оборони...

ПАТАШОН: Та які шість місяців? Хто в нас тут шість місяців служив?

ПАТ: Просто по вибуху не пройшло ще й трьох... Ось побачиш...

ПАТАШОН (не слухаючи, продовжує): У нас всі за дозою додому йдуть... Набрав за 20 рентген — 22–23 зазвичай — і все, відпускають...

ПАТ: І все! Садять тебе на фон, і в таборі тут (киває собі за спину) батрачиш... Днями й ночами!

ПАТАШОН: А офіцери — ті після 7 рентген рапорт на заміну пишуть...

ПАТ: ...і місяцями ту заміну ждуть, (з тугою оглядається вслід лейтенанту і його заміні)

КОТКО: А як тут... Ну, радіація? Відчувається якось?

ПАТАШОН: Та не. За увесь час, поки ти тут, — дозволяється отримати дозу не більше 25 рентген! — тільки половина того, що за добу дозволяється...

ПАТ: ...в час атомної війни... Мужики он, що поїхали, з дому пишуть: водить їх від радіації, як п'яних...

ПАТАШОН: А за день взагалі тільки 2 рентгени можна! Й не більше... 25 розділити на два — скільки? — 12!

ПАТ (вперто, похмуро): 13.

ПАТАШОН (продовжує): Так що й за два тижні можна дозу свою заробити, як повезе. І — додому...

ПАТ: Так тобі й дадуть дозу заробити! Вже он і один рентген за день перестали писати...

ПАТАШОН (до Котко): Ти не боїсь! Начальство саме труситься — їх же за переопромінення підлеглих знаєш, як жучать! Тому...

ПАТ: ...دوزи за роботу занижують, як можуть...

КОТКО: А робота тут... Яка?

ПАТ (похмуро): На АЕС на даху реактора...

ПАТАШОН (з ентузіазмом): Та всяка — і на самій АЕС, і скрізь по зоні, і в таборі... (оптимістично) Тут знаєш скільки роботи!

ПАТ: На віки вічні...

ПАТАШОН: Батальйони спецобробки, БСО, в основному дезактивацією займаються — на АЕС, і села мують. А батальйон розвідки — той і розвідкою, і на АЕС працює...

КОТКО (обережно): А годують... як?

ПАТАШОН (переконано): Не порівняти зі звичайною армією! Добре годують.

ПАТ: Як на забій...

ПАТАШОН: Та не переживайте, мужики! Все нормально...

ПАТ: От це точно! Все — як завжди... (похмуро пророкує) Ось збільшать ще максимально допустиму дозу до 50 рентген... А максимальну дозу за день — уріжуть... І буде нам тут усім... РІК... Повний. Гаплик.

ПАТАШОН (його Пат допик): Та не каркай ти тут! Ну, може, за день допустиму дозу і зменшать... (до новачків) У військових це «захист від радіації часом» називається...

ПАТ (похмуро): Ага. Захистять нас від радіації часом... Роком. Свинцевою кришкою...

ПАТАШОН: Ну що ти мелеш?!

І він хапає Пата за петельки — зараз битись будуть!

Від траси збігає униз сухорлявий енергійний хлопець-єфрейтор Коля: рухливе видовжене обличчя, жвавий блиск в очах, — і сходу розбороняє Пата й Паташона.

КОЛЯ: Знову про строк завелись? (стоїть між ними, міцно тримаючи обох під руки, і посміхається новачкам) Девіз лісорубів знаєте? «Вріжем дуба раньше строку»! Хто тут у в/ч № 45979?

КОТКО: А чо ви всі без респіраторів?

КОЛЯ: Та хто ж їх у таборі носить?!

ПАТ: У них і спати тут треба...

ПАТАШОН: За 35 кілометрів від АЕС?!

ПАТ (похмуро дивиться вбік): А-а, все рівно, яка різниця...

КОЛЯ: Ну не лякай ти людей! Так хто у в/ч 45979, питаю?

РОТНИЙ-КАПІТАН (він у блискучій випрасуваній формі): Я.

СЕРГІЙ: І я.

КОЛЯ (радісно): О! Нарешті! (капітану) Командиром роти? (той киває) А ви, товариш лейтенант — командиром взводу? (Сергій киває теж) Урр-ра! А то нас без командирів затерли — ні на АЕС, ні в розвідку не пускають, у таборі вже кілька днів тиняємось... Дозу не дають заробити!

КОТКО (обережно): І я теж... А що це за частина?

КОЛЯ (з гордістю): Батальйон розвідки...

КОТКО: Ну попав!

РОТНИЙ: Я ж танкіст! Як я розвідкою командувати буду?

КОТКО: Ну, а мені може робота по спеціальності знайдеться...

КОЛЯ: А ти хто?

КОТКО: Військова спеціальність — кухар... І цивільна — теж. (з гордістю) Освіта — кулінарний технікум!

РОТНИЙ (в сторону, з розпукою): Ну чому я не кухар? Чому не вступав до цього технікуму? А хотів же... І мама казала.

Коля, Сергій, Котко і ротний переходять дорогу до табору. Відтіля з гучномовців несуться слова бадьорої солдатської пісні: *«Не плачь девчонка, пра-айдут дажди — са-алдат вернется, ты только жди»...*

А від табору біжать і біжать через дорогу чоловіки в хакі, вигукуючи: «Хто у в/ч номер? Хто у в/ч №?»

Наступний ранок.

Незасмагле обличчя Сергія. У своїй новій невігорілій, необношеній формі, він зосереджено і трохи невпевнено оглядається навкруг — на смугу чистого степу, на довгі ряди наметів табору віддалік.

Перед ним стоїть колона брудно-зелених БРДМів з великими білими двозначними номерами на боках. З кількох машин Сергія кличуть: «До нас, товаришу лейтенанте!»

КОЛЯ (махає руками з БРДМа № 80): До нас, товаришу лейтенант! Це командирський броник!

СЕРГІЙ (розгублено): Та в мене ще й респіратор нема!

КОЛЯ: Дамо! У мене в броніку запасний є!

СЕРГІЙ (з відвочки не дуже впевнено залазить у бронік № 80, бурмочучи під ніс): «Три дні на адаптацію...» Знавець воєнкоматський...

Колона виїжджає на шосе — і повертає вправо. На Чорнобиль.

У броніку перед світлими квадратами передніх віконць — Коля-водій, ровесник Сергія, сухорлявий, рухливий, і на командирському місці поряд дозиметрист Петро, років сорока п'яти, невеликий, статечний. Сергій сів ззаду, на лавці під бортом, повернувшись обличчям до темних обрисів Колі й Петра на світлому фоні лобових віконць.

Колона під'їздить до контрольно-перепускного пункту. Тут щось добудовують.

КОЛЯ (пригальмовує, на мить повертається до Сергія): КПП «Дитятки». В'їзд до зони. Тут всіх зупиняють, перевіряють.

СЕРГІЙ: Всю колону?

КОЛЯ: Ні, військових взагалі не зупиняють. Ні туди, ні назад. Так, пригальмовуємо...

ПЕТРО: Вам який респіратор — армійський чи «пелюстку»? Вибирайте, товаришу лейтенант.

З ящичка під рацією він витягає два предмети: поліетиленовий пухкий пакет і світло-коричневий квадратний паперовий конвертик. З конверту Сергій дістає щось схоже на марлю з білими зав'язками, і якусь плоску конструкцію з пластика, схожу на велику матову сніжинку.

ПЕТРО (повернувшись, показує): Цю «сніжинку» в середину вставляти, щоб тканина форму тримала, потім стягти мотузочками (показує) ось так — і можна вдягати, зав'язувати... (імітує в себе на потилиці)

СЕРГІЙ: Армійський наче надійніший...

Дістає з своєї офіцерської польової сумки складаний ніж, розрізає квадратний запаяний поліетиленовий пакет, розпухлий від маси темно-зеленого поролону. Витягає армійський респіратор, розглядає, вдягає на обличчя — приміряє... Несолодко буде в ньому на спеці...

Коля і Петро їдуть без респіраторів. Сергій, подивившись на них, теж знімає свій і ховає назад у поліетилен — і в кишеню.

Крізь віконця броніка — видно в'їзд до населеного пункту: великі бетонні літери складають слово **«Ч-О-Р-Н-О-Б-И-Л-Ь»**.

А поряд, на бетонній огорожі, хтось метровими буквами написав фарбою:

«PARADISE LOST. 1986».

КОЛЯ: Що це значить, не знаєте? А то їздимо, гадаємо...

СЕРГІЙ: «Втрачений рай»... Рік перекласти?

Бронік їде околицею покинутого жителями містечка Чорнобиль.

Стоянка бронемашин розвідки в Чорнобилі знаходиться на іншій його околиці — тій, що ближче в бік АЕС. Це прямокутник вигорілої трави, заїждженої колесами. Далі — колоситься поле геть забур'яненого, покинутого жита.

Три шеренги розвідників вишикувались перед нерівним рядом БРДМів.

Чоловіки — від молодих хлопців до літніх чоловіків — в пілотках і кепі, в одязі Радянської Армії різних часів, родів військ та ступеня заяложеності, дехто в фуфайках кольору хаки; чоботи нечищені, на декому — чорні черевики з застібками. Одне слово — «партизани»... Сергій стоїть в першому ряду, за ним Петро, Коля позаду теревенить з сусідом.

Перед строєм — два капітани: «старий» ротний командир закінчує розпоряджатися, поруч з ним стоїть новий ротний, що прибув з Сергієм.

СТАРИЙ РОТНИЙ: Кому який маршрут — зрозуміло? По машинам! (стрій враз перетворився на мурашник: екіпажі пішли хто куди — кожен до своєї машини) Ану жвавіше! БІГОМ — МАРШ!

Ніхто не побіг.

Броники — хто як, без поспіху й порядку — викермовують з ряду, — ті, хто стояв задом, розвертаються, — виїжджають з стоянки на дорогу, — і звертають вправо — до АЕС. На розвідку.

Перекреслене слово «Чорнобиль» — шляховий покажчик, що означає «Кінець населеного пункту». Повз нього трасою, у потоці іншої крупної будівельної та військової техніки, по одному, по два проїжджають броники.

У бронику Коля і Петро вдягають респіратори: Коля — білий респіратор-«пелюстку», Петро — зелений армійський. Сергій дивиться на них і теж одягає свій зелений порононий респіратор.

Трасою Чорнобиль-Прип'ять, по обидва боки якої — стіни мертвого рудого соснового лісу, їде броник.

На повороті дороги навпроти «Факела» — бетонної кількіметрової емблеми ЧАЕС — зупиняється на узбіччі. З люка вилазить Петро в зеленому наморднику-респіраторі, на шиї на ремені висить ящик дозиметричного приладу в буряково-червоному чохлах.

Зістрибує, притримуючи прилад, — робить пару кроків убік... Завмирає на місці з півхвилини, тримаючи на висоті пояса світлий дюралевий зонд на дюралевій же метровій трубці-держаку: міряє радіаційний фон.

Сергій, по груди висунувшись із люка, дивиться на нього згори.

ПЕТРО (кричить, не відриваючи погляду від шкали): Фон — 12 рентген за годину...

СЕРГІЙ (бурмоче в респіратор): Нічо собі...

ПЕТРО (опускає зонд майже до землі, знову натискає кнопку «ИЗМЕРЕНИЕ» на приладі, пильно дивиться на шкалу приладу): Земля... — 15 з половиною рентген за годину... (підтюпцем біжить до броника)

СЕРГІЙ (підраховує): Мільйон нормальних рівнів радіації...

...Усередині броника, що вже зірвався з місця й різко набирає швидкість, блимає сигнальна лампочка бортового рентгенометра. Сергій і Петро прослизують назад повз це червоне блимання. Ляскає люк, всередині стає темно.

КОЛЯ (Сергію): Тут на повороті, «коло Факела», — найвищі рівні на цьому маршруті... Ти маршрут запам'ятовуй, головне. Це робота командира — вести маршрутом. Я що? Я тільки машиною керую.

Петро кострубато записує цифри в перегнутий навпіл, заяложений зошит у клітинку. До короткого стовпчика з пар чисел додається: «12 р/г /15,5 р/г».

СЕРГІЙ: Давай, буду записувати.

ПЕТРО (передає зошит): Пишеш фон, а через косу риску — рівень на землі... Зрозуміло?

КОЛЯ (показує вперед, у праве віконце): Он, дивись: ото над лісом — АЕС... А он то — 4-й енергоблок виглядає...

Над верхівками сосон видно високу довгу білу індустріальну споруду — її верхню частину; над нею бовваніють коробки енергоблоків. Усе наче ціле, нормальне...

Броник завертає в зелений сосновий ліс.

їде широкою піщаною дорогою краєм села, повз будинки, садки, палісадники... З іншого боку зеленіє дрібний молодий соснячок, він поступово переходить у густий ліс.

Людей нема. Квокчуть кури. Спека.

ПЕТРО (залазить на броник після заміру): 20 *мілі*-рентген на годину. Земля — 27 *мілі*-рентген...

Під броником звідкілясь виникає невелике собача. Дзявкає, дивиться вгору на людей. Екіпаж висунувся з люків.

ПЕТРО: Нічого тобі дати, бідне...

СЕРГІЙ (дивлячись на собача — по складах, як дитині): Не-ма... Ну — не-ма нічого...

КОЛЯ (з досадою): Нічого з собою не взяли! Треба ж такому! Звичайно завжди возимо з собою щось перегризнути, — хтозна, куди й на скільки нас занесе...

Покинута, єдина на все село собака, задерши морду, дивиться на людей *такими* очима...

КОЛЯ (зненацька): Стій! Пам'ятаєш, у нас там колись... (зникає у люкові)

Засохлий бутерброд летить вниз, — собака клацає його на льоту.

Дивиться вслід броніку, що від'їжджає...

Йде назад до своєї господи.

Броник на трасі, не доїжджаючи пару сот метрів до наступного села (в'їзд до котрого перекритий смугастим чорно-білим шлагбаумом), пригальмовує. Зупиняється, здає задом на заасфальтований з'їзд до зеленого соснового лісу, глушить мотор. Петро з приладом вилазить першим, за ним зістрибує Коля, знімаючи респіратор; потім Сергій.

ПЕТРО (в респіраторі, міряє): 29 мілірентген на годину... Земля — 32. (закриває чохол приладу, знімає його з себе, ставить на броню)

КОЛЯ: Кінець маршруту. Перекур, (дістає цигарки)

Сергій записує останню пару цифр — «29/32» — і ховає зошит. Роботу закінчено.

З полегшенням знімає свій респіратор, прибирає його в пакет з товстого поліетилену, ховає в кишеню. Витирає тильною стороною долоні спітніле під респіратором обличчя.

Усі заходять за броник, розстібаючи штани.

Гаряче повітря струменіє над розігрітою зеленою бронєю. Ллється рідина.

ГОЛОС СЕРГІЯ: А чо ми ховаємось? Все рівно нікого нема.

Навкруги абсолютно безлюдна дорога й місцевість.

ГОЛОС ПЕТРА: Виховання... Умовний рефлекс.

ГОЛОС КОЛІ: Нарешті я можу себе вважати ДУЖЕ вихованою людиною!! — А ти кадровий офіцер?

Виходять з-за машини.

СЕРГІЙ: Ні. З запасу. Теж партизан.

КОЛЯ: А чо ж в тебе сумка офіцерська? Вона тут тільки в кадрових є...

СЕРГІЙ: З минулих військових зборів поцупив. Як подяку від командування... Зріднився, дуже вже вона зручна виявилась...

ПЕТРО: Жаль буде викидати після Чорнобиля...

КОЛЯ: А за фахом ти..?

СЕРГІЙ: Хімік... А ти?

КОЛЯ: Шофер.

СЕРГІЙ: А вдома?

КОЛЯ: Шофер, він і в Африці шофер... Машини тільки різні... Я «Урал» вдома воджу, з будкою: бригада їздить по трасі газопроводу, стежимо, ремонтуємо... По всій Сумській області. Я в Охтирці живу. А ти звідкіля?

СЕРГІЙ: З Харкова.

КОЛЯ: У нас в бригаді багато офіцерів-харків'ян... І з Дніпра теж. А в основному народ з Сумської, Черкаської, Чернігівської областей...

ПЕТРО: З Полтавської...

КОЛЯ: Та з усієї України. Це в нашій бригаді, 25-й. А трохи ближче від нас по трасі до зони — 26-а, там москвичі. А в інших напрямках від зони — ми їздили, бачили, — там інші військові округи: прибалти, молдавани... Весь Радянський Союз, коротше.

ПЕТРО: А я з Чернігівської, Коропський район. Село Попарниця. Землемір, (гмукає) «Землю» тут міряю... А також «фон»... (до Сергія) От ти хімік... У радіації січеш?

СЕРГІЙ: Чого ж... Вчили.

ПЕТРО: Ну, а оці 29 мілірентген за годину тут — це як? Мало? Багато?

СЕРГІЙ (знижує плечима): Дивлячись з чим порівнювати... Багато... (примружившись, вираховує) У 2000 раз більше за нормальний природний рівень радіації...

ПЕТРО: Ого!

СЕРГІЙ (ще раз знижує плечима):...І мало, щоб променеву хворобу одержати. Гостра променева хвороба — це СОНІ набраних рентген, починаючи десь від 200... Ну, від 100 — легка форма... А 400–600 рентген — то вже точно... А нам ось тут зараз, щоб всього лиш один рентген набрати, на цих 30 мілірентгенах за годину, — треба 33 години простовбичити...

КОЛЯ: Да, чудове тут місце, що й казати... Але все рівно ми так довго стовбичити тут не будемо, добре? (відкидає недопалок, вдягає респіратор і видирається на броник, за ним Сергій)

ПЕТРО (у спину Сергію, теж починає залазити): А ось в їжі ця радіація — ну, всі оці... радіонукліди... їх кип'ятіння вбиває? Як звичайну заразу — при варінні чи смаженні?

СЕРГІЙ (вже в броніку): Ні, на жаль... Зараза, інфекція — це живе, воно від високої температури гине. (БРДМ рушає) А радіація — це властивість *самої* речовини, неживої, — її атомів... їхніх ядер — центрів атомів, якщо вже бути зовсім точним... І вся ця кулінарна жарка-варка їх аж ніяк не зачіпає. І якщо пил чи вода з радіацією потрапили на продукти, — готувати з них не можна, їсти їх не можна. Води забрудненої

пити не можна... Колодязі плівкою тому й закривають — захищають від попадання радіації. І респіратор тому ж носять: щоб пил до легень — і до роту теж, а звідтіля до шлунку — не потрапляв... Щоб організм зсередини не опромінювався. Опромінення внутрішнє, зсередини — воно підступніше. Ось тут, у розвідці, ми проскочили високий рівень радіації — і все, більше ми вже дози не отримаємо. А ось те, що всередину потрапило — воно ж з тобою, всередині — весь час тебе опромінює... І ні шкірою ні одягом — нічим же від опромінення зсередини власного тіла ти не захищений...

Пустельною трасою броник в'їжджає до зеленого лісу.

КОЛЯ (Сергію): Ти б тут вже одяг респіратор...

ПЕТРО: І що, тепер воно буде все життя нас опромінювати?!

КОЛЯ (лукаво блиснувши очима, докидає):...істотно його скорочуючи...

СЕРГІЙ: Та ні, тільки якийсь час — поки організм його не виведе, чи воно само не розпадеться... Але навіщо ще й це опромінення, якщо його можна просто уникнути?

Броник їде серед зеленого лісу, потім — лісу рудого... Проїздить поворот «біля Факела»... Як майже всі новачки в цьому незвичному місці, Сергій бореться зі своєю невпевненістю, демонструючи собі й іншим свою — поки тільки теоретичну — «обізнаність з питанням».

СЕРГІЙ: Діти — ті вразливіші за дорослих: вони швидко ростуть, у них клітини діляться частіше, ніж в дорослих... А плід, тим більше зародок — ще вразливіші: у них поділ клітин ще інтенсивніший... І до того ж, одна помилка при поділі може призвести до куди тяжчих наслідків... Чим ближче до моменту зачаття — тим небезпечніше. Добре, що все живе зроблене «з запасом», само себе може захистити.

ПЕТРО: Інакше, мабуть, ніякого життя не було б...

Мертвий рудий ліс закінчився. У зеленому сосняку на розвилці трас броник вливається у потік транспорту, що їде від АЕС геть — у напрямку містечка Чорнобиль, на виїзд із зони.

Через лобові віконця броника екіпаж мовчки спостерігає, як назустріч щільний потік транспорту потужно котиться до АЕС.

Коля курить, і димок тягнеться у відкритий люк нагорі. Всі вже без респіраторів.

ПЕТРО: Слава Богу, ми дорослі... (Сергію) А в тебе діти є?

СЕРГІЙ: Нє-а.

ПЕТРО: У мене двійко. Син в сьомому класі. А дочці п'ять років... Букви майже всі вже зна... Я їй листи пишу (посміхається) «печатними» буквами. Хай читати вчиться. По листам тата з Чорнобиля...

КОЛЯ (не повертаючи голови від траси): У мене теж двоє спиногризів: рік і три... Малі, а фрукти вже ті... У таточка вдалились...

За віконцем — тротуари містечка Чорнобиль, засипані грушами, яблуками, абрикосами — суцільним килимом тепер нікому не потрібних плодів землі...

ПЕТРО: І відкіля це взялось на нашу голову...

Центральна вулиця Чорнобиля волога, вимита, трава на газонах вичесана струменями з машин-поливало. Юрба нагадує кадри з фантастичного фільму: білі костюми і чіпці «науки», захисні роби військових, різнокольорові спецівки Мінгео, Міненерго, Мінмонтажспецбуду... Одні лише чоловіки. Майже всі — без респіраторів.

Раптом — нормально вдягнений чоловік! — просте засмагле обличчя, картата сорочка, цивільні штани, піджачок! — неймовірний прибулець з якогось іншого світу... Розгублено озирається він у цій буденно-фантастичній чорнобильській юрбі...

КОЛЯ: Інопланетянин!

ПЕТРО (співчутливо): Місцевий... колишній...

Проходять — у неоковирних будівельних спецівках — дві жінки.

СЕРГІЙ: Да... Красиві жінки нам у Чорнобилі не загрожують...

ПЕТРО: Кажуть, що й після...

КОЛЯ: Ну, це ми ще побачимо... Як така, що ні на що й дивиться — то я тоді й до Чорнобиля бував кілька раз тяжко опромінений...

СЕРГІЙ (задумливо торкає волосся на голові, вуса): А де тут можна ліквідувати ці пилезбірники? В Чорнобилі красуватись явно ні перед ким...

Виразні карі очі, каштанові брови врозліт. Сильні тугі руки. Впевнена струнка постава... Одне слово — красуня.

У білому спецкостюмчику — брючки та курточка виглядають на ній надзвичайно елегантно — стоїть дівчина навпроти великого дзеркала в перукарні містечка Чорнобиль. Обличчя майже не видно: біла шапочка на голові, біла марлева пов'язка.

В перукарському кріслі — Сергій, запнутий білим простирадлом під підборіддя.

Дівчина впевнено підносить машинку до його голови... І проводить акуратний рівний широкий «меридіан» — від лоба аж до потилиці... Стриже «під нуль»: проходами машинки, що дзижчить, знімає смугу зліва — смугу справа... Зліва — справа... — Волосся залишається лише з боків, і Сергій стає схожим на лисого літнього дядька.

Стриже дівчина вміло... Між білою шапочкою та пов'язкою — тільки очі і брови...

Сергій невідривно дивиться... Відводить очі, коли вона поглядає на нього в дзеркало, оцінюючи свою роботу.

У всіх рухах дівчини і дотиках її рук — стільки жіночої теплоти й материнської жалості... Ось іще один хлопець прибув сюди — на радіацію, на ліквідацію... Руки впевнено, чітко повертають голову... Дзижчить машинка, падає густе русяве волосся на підлогу... Сковзають теплі руки... Бездонні озера очей під бровами врозліт... Дівчина, зупинившись, дивиться в дзеркало, прискіпливо розглядає результат. Нуль уваги на примагнічений до неї погляд Сергія.

ДІВЧИНА: Тепер — вуса. Будь ласка...

Трохи відхиливши назад голову Сергія, ліквідує вуса.

Безволосе обличчя Сергія виглядає зовсім юним, майже дитячим — незасмаглий білий округлий череп...

Сергій підіймається. Цілий день він сьогодні бачив грубі вуглуваті багатотонні бронемашини, маси людей у зім'ятому хакі, брудно-зелений дозиметричний прилад, злітаючу стрілку... І нічого *красивого*...

СЕРГІЙ: Дякую... (мнеться) А можна вас попросити... зняти респіратор? Якщо можна...

ДІВЧИНА: Це марлева пов'язка.

СЕРГІЙ: Я знаю, я пожартував... І цю захисну споруду на голові?., (ніяково жартує) Тут рівень дозволяє... Запевняю як радіаційна розвідка.

ДІВЧИНА: Більше нічого?

Сергій, знітившись, знижує плечима, заперечно трясє голомозою головою... Як хлопчина, що вкрай розгубився в цьому Чорнобилі...

ДІВЧИНА (гірко гмукнувши своїм думкам): А не пошкодуєте?

СЕРГІЙ (стрепенувшись, здивовано дивиться на неї): Чому? Ні, звичайно....

Дівчина рвучко струшує білу шапочку з голови...

...Коротке, як після тифу, волосся...

...і зриває марлеву пов'язку...

...Потворна червона пляма на обличчі...

Це — Оксана.

СЕРГІЙ (трохи розгублено): Д-дякую... (намагаючись приховати розгубленість) А ви — звідки?..

ОКСАНА (з викликом): Нізвідки. Я — місцева.

СЕРГІЙ: Та всіх же виселили...

ОКСАНА: Я повернулася. Додо... (і, раптом щось згадавши, змовкає)

Голомозий Сергій у робі захисного кольору — і Оксана в білому костюмчику, з ореолом куценького каштанового волосся, — стоять посеред перукарні, на тлі відкритих дверей з вулиці, відкіля ллється світло... Скрізь люди, що чекають своєї черги, хтось говорить по телефону, стоячи біля тумбочки: «Так... Так... Та ні... Добре... Ну скільки раз можна казати? Ні...» Заходить з вулиці Коля, йому набридло чекати.

Сергій і Оксана стоять і дивляться один на одного, за ними віддалік біля дверей — Коля з округлими від здивування очима...

...Стрижений наголо молодий чоловік, що виглядає зараз як підліток, — і острижена молода жінка, яка теж нагадує підлітка...

Сергій оглядається навкруг: Коля, люди кругом... Сказати їй?., що?

Мить — пройшла.

ОКСАНА (відвертається до свого крісла): Вам — туди, (зневажливо махає рукою до виходу)

Там за столиком сидить касирка Юля.

Вона, м'яко кажучи, далеко не красуня.

Вечоріє. Від технічних парків — обгороджених колючим дротом прямокутників, всередині яких стоять «транспортні засоби» військових частин, — Сергій, Коля, Петро та інші розвідники входять до наметового табору 25-ї бригади. З репродукторів на стовпах ллється: *«Через две зимы, через две весны — а-атслужу два года и вернусь...»* Назустріч — підполковник.

ПІДПОЛКОВНИК (звертаючись до Сергія): Славик...

СЕРГІЙ (здивовано): Мене не «Славик» звати...

ПІДПОЛКОВНИК: Я сказав «солдат». Солдате, як тут до штабу бригади пройти?

СЕРГІЙ: Не знаю.

КОЛЯ (жваво): Ви не в той бік табору йдете — це (вказує на ряд великих наметів) штаби батальйонів... О-он, товаришу підполковнику (вказує в протилежний бік), — бачите, за рядами наметів, далі — за генеральською лінійкою, аж під лісом, бачите — три намети? Ото штаб бригади.

У наметі офіцерів роти розвідки.

СЕРГІЙ: Старшина, мені треба зірочки на погони... Я просив вчора...

СТАРШИНА (очманілий від турбот, пригадує): Ага, так...

Лізе до кишені, видобуває і простягає на долоні...

...чотири тьмяно-захисні малі офіцерські зірочки.

СЕРГІЙ: Ще б парочку...

СТАРШИНА (посміхається): Думаєш, тобі тут зразу старшого лейтенанта кинуть?

СЕРГІЙ (знічується): Та ні, я про запас — вони завжди ламаються, губляться...

СТАРШИНА: Бережи! Приклепуй надійно... Бо більше нема. Ледве ці в четвертій роті випросив, (втомлено посміхається) Тут тільки дивись, аби зірочки не загубити, (жартує) А то розжалують в «молодші літьохи»... Зайві тоді віддаси.

СЕРГІЙ: А за віщо?

СТАРШИНА: Та хоча б за незаконні об'їзди ПУСО... Шо, ще не об'їздив? Значить, все ще попереду... Або товаришу капітану он оддаси, йому згодяться, він точно на підвищення піде... (ховає лукаву посмішку, підморгує Сергію)

СЕРГІЙ (скидає з себе куртку військової форми ВСО^[9], трохи ніяково): Товаришу капітане... м-м... а як їх тут приклепувати?

РОТНИЙ (осудливо поглядає на Сергія — така зневага до святого для військових процесу! — витягає з кишені сірникову коробку, і серйозно розмічає нею чисті смужки-погони, встрочені в плечі куртки Сергія): Звідси коробка — по довжині... Ширина — звідси і звідси теж... А отак — товщина...

Сергій виміряє коробкою, ставить кульковою ручкою крапки.

Літній солідний прапорщик-зампотех (замісник командира роти по технічній частині) лежить на ліжку, задумливо дивлячись в стелю.

ПРАПОРЩИК-ЗАМПОТЕХ: Товаришу капітан, у мене тут до вас — питання дози... Мені б на АЕС завтра з'їздити не можна? Контейнери з сміттям повантажити, чи ще щось там? (мрійливо) Мені б пару рейганів^[10] піймати...

РОТНИЙ: А скільки в тебе?

ПРАПОРЩИК: Та ледь-ледь 10 — а я вже тут більше місяця... Невже мені постіль казенну тут шість місяців м'яти?.. (крекче) От попався старий...

РОТНИЙ: А на АЕС по скільки пишуть?

ПРАПОРЩИК: Та менше рейгана відтіля не привозять.

РОТНИЙ: О, слухай! Ти з'їдь на АЕС за дошками і дротом для роти! Там, казали, цього добра навалом! Струм сюди проведемо, світло, столик тут зробимо... Казали, на будмайданчику поряд з АЕС — всього стільки є... (загоряється) І я теж поїду! Обладнаємось тут як треба!

СЕРГІЙ: Товаришу капітан, та воно ж все — радіоактивне!

РОТНИЙ: Ч-ч-чорт!.. А я й не подумав...

Шилом свого складаного ножа Сергій дірявить отвори в погонах, застромляє туди довгі ніжки зірочок. Зі спіднього боку погона розгинає їх, розрівнює по тканині, розклепує колодкою ножа...

В цей час на перекурі біля наметів роти.

КОЛЯ (озирнувшись, не без гордості повідомляє): А наш командир, хлопці, нічо! Не встиг в Чорнобиль потрапити, а вже бабу зняв. Там перукарка з та-а-акою фігуркою!

ПЕТРО (осудливо): Кому що! Головне — він, схоже, толковий...

КОЛЯ: Так а я ж про що кажу!

Сергій вдягає куртку, поводить плечима... Чи то звикає до погонів з зірочками, чи то хоче їх струсити з себе геть.

«Купа 1»

(Вставний епізод 2[11])

Після відкриття Бекереля пройшло майже два десятиліття. Розпочалася Перша світова війна — небачена, немислима раніше, несхожа на всі попередні війни на планеті Земля. Прогрес науки і промисловості привів до зростання скорострільності та вогневої, вибухової потужності зброї, була винайдена і вживалась хімічна зброя; війна вперше велася не тільки на суші і не тільки на поверхні морів та океанів, а й у їх глибинах, над водою й над землею — у повітрі... Внаслідок цього тільки в боях Першої планетарної війни загинуло 10 мільйонів людей, і ще незліченні мільйони чи десятки мільйонів людей померли від ран, холоду, голоду, хвороб... Перша планетарна війна відкинула планету в злидні, хаос і дикість. У багатьох країнах відбулись збройні захоплення влади, а за ними вже внутрішні, громадянські війни всередині. Змінились кордони й уряди, зникли одні і з'явилися нові країни...

У кількох з них прийшли до влади режими, що почали масово нищити своїх власних громадян, заборонили їм виїжджати за межі своїх країн, стали шалено озброюватись і завойовувати країни-сусіди.

Ось так, на початку непомітно, почалася нова, Друга світова війна. В неї буде так чи інакше втягнене все населення планети Земля, і буде ця війна куди масштабнішого й кровопролитнішою за Першу: за шість років Другої планетарної війни тільки в боях загине більше 30 мільйонів людей[12]...

Але цього ще ніхто не знає. Йдуть перші місяці бойових дій.

Рік 1939.

Нью-Йорк, Колумбійський університет.

Тут працює Енріко Фермі, італійський фізик, якому недавно поталанило втекти з рідної Італії, де до влади прийшли фашисти. Його було нагороджено Нобелівською премією за досягнення у вивченні радіоактивних властивостей елементів, він поїхав до Швеції одержувати її, і...

Тепер за вікном його кабінету — обшир Манхеттену.

Фермі напружено, азартно закінчує розрахунки. Зупиняється, остовпіло дивиться на їх остаточний результат. Піднімає голову, вражено складає свої долоні разом, чашею... Заворожено дивиться на них, зовсім по-новому оцінюючи обмежений ними об'єм... Ніяк не може повірити чомусь.

Вражений, бере з полиці тенісний м'ячик, і теж розглядає його так, наче бачить вперше. Показує колезі.

ФЕРМІ: Слухай! Шматок урану, менший за цей м'ячик, дає стільки ж енергії, скільки 15 тисяч тон вибухівки! 15 — ТИСЯЧ — ТОН! Ні, ти тільки уяви собі цю гору — п'ятнадцять мільйонів кілограм толу! Та такого й не уявиш! А тут — будь ласка... Вибух кульки урану таких розмірів — і все оце перестане існувати!

Фермі й колега дивляться на велетенське місто Нью-Йорк за вікном — і на маленький м'ячик... Речі начебто абсолютно несумірні. Але ж — розрахунки Фермі точні!

Рік 1942. Друга світова війна в розпалі.

Місто Чикаго, Сполучені Штати Америки.

Приміщення невеликого цеху. Це, власне, зал для гри в сквош[13], розташований під трибунами стадіону університету Чикаго.

Тут має відбутись перша спроба пуску першого ядерного реактора, який називають в усіх документах «*pile 2*» — «купа 1».

Про цей експеримент керівництво університету не поінформоване. «Не треба казати людям того, що вони не можуть зрозуміти... Бо вони це заборонять», — так аргументував це один з фізиків-організаторів. Додавши, — «І будуть неправі».

В кутку залу — величезний, в кілька людських зростів, куб із блоків графіту. В ньому вміщені кулі урану та його окислу.

Організатори експерименту знають, що ядерний вибух такої конструкції неможливий. Але вони знають також, що якщо при роботі реактора виділиться надмір енергії, то вона рознесе і саму «купу», і сквош-зал, і чималий шмат університетського стадіону на додачу. А радіоактивні уламки та пилюка забруднять бозна-яку територію...

Тому вжиті серйозні заходи безпеки.

Якщо розпад ядер урану піде надто швидко, і це загрожуватиме вибухом, — в «купі» автоматично опуститься запобіжний стрижень з кадмію, який загальмує розпад.

Наступний запобіжник вже не залежить від безмозких автоматів (хай які там вони надійні...): над «купою» на шворці висить ще один гальмуючий кадмієвий стрижень із залізною болванкою-тягарем унизу; поряд стоїть інженер з сокирою: за потреби він перерубає шворку, стрижень впаде в середину «купи», — і кадмій спинить ланцюгову ядерну реакцію...

Але й це ще не все! Напоготові ще й надзвичайний засіб — чималі ємності з «гальмуючим» розчином солі того ж таки кадмію. Цей розчин виллється на «купу», якщо небезпечна ситуація все ж таки виникне...

Біля підніжжя «купи» стоїть технік, і — помалу, дуже обережно! — сантиметр за сантиметром починає витягати з неї управляючий стержень — грубу дерев'яну палюгу, обгорнену кадмієвою фольгою — саме вона стримувала реакцію в «купі»... Експеримент розпочався.

Чим далі технік витягає стержень...

...тим частіше й частіше відбувається в «купі» розпад атомів урану: частинки тих ядер, що розпались, розбивають наступні ядра, частинки тих — ядра наступних, ті — наступних, і так, «розмножуючись», «віялом», все зростаючим числом ланцюжків, — щомиті наростає число розпадів ядер у «купі»... Ланцюгова реакція набирає силу.

Частіше й частіше клацають лічильники розпадів...

ШУМ В ЮРБІ ПРИСУТНІХ: Пішла. Розганяється...

У групі вчених — одні чоловіки. Енріко Фермі робить обчислення на логарифмічній лінійці — обчислювальному приладі, на перший погляд схожому на звичайну лінійку. На ній в епоху до комп'ютерів та калькуляторів робили обрахунки вражаючої складності!

ЕНТУЗІАСТ (до Фермі): Це початок нової ери, маестро Фермі! Енергія ядра атома просуне людину до інших планет, до зірок! До позаземних цивілізацій, до інших мислячих істот!

ФЕРМІ (напружено спостерігаючи за «*pile1*», скептично): Хтозна, чи є позаземні цивілізації: ніяких звісток від них ми до цього часу не отримували...

ЕНТУЗІАСТ: Ну їх же не може не бути, якщо міркувати логічно: Всесвіт — не-скін-чен-ний! Отже, у ньому є — ВСЕ...

ФЕРМІ: Важко сперечатися з нескінченністю (він іронічно поглядає на свого наївного співбесідника) проявів Всесвіту... Але сигналів все ж нема.

ЕНТУЗІАСТ: Ну то як би ви пояснили це протиріччя, професор?

ФЕРМІ: Ну, хоча б так... (продовжує підрахунки) Усі цивілізації, що досягають високого технологічного рівня — неминуче знищують себе ще до того, як вони зможуть подати звістку про себе... (задумливо дивиться на «pile1»)

Ентузіаст кривиться, наче кислу грушу з'їв... Дивиться на «pile 1».

Технік у сірому халаті далі й далі витягає з конструкції палюгу, обгорнену в кадмій...

Лавина розпаду набирає силу. Клацання лічильників розпадів стає суцільним, безперервним тріском.

Все більше атомів урану розпадається щомиті — і, значить, все більше й більше розпадів кожен наступну мить... Лавина розгортається.

Тріск лічильників перетворюється в ревіння. Майже зразу — у вищання.

Їх вимикають. Для реєстрації інтенсивності розпаду вмикають самописець.

В абсолютній тиші, що несподівано впала на цех, присутні невідривно слідкують, як...

...на розграфленому папері, що рухається, перо самописця дереться все вище й вище — все крутіше й крутіше...

Кожні дві хвилини потужність зростає вдвічі... Дев'яносто хвилин експерименту в такому режимі, — і потужність «купи» досягне мільйона кіловат! — потужності реакторів (того ж таки чорнобильського), які навчаться будувати аж за десятиліття по тому! «Купа» не витримає такого шаленого виділення енергії...

Затамувавши подих, всі дивляться на Фермі.

Він віддає наказ технікові. Той перестає рухати палюгу з кадмієвою фольгою. Перо самописця, виписавши за інерцією «горб», плавно йде вниз — і поступово застигає на сталій позначці: з-під пера йде рівна горизонтальна лінія.

ФЕРМІ: Панове, вітаю вас! Ланцюгова реакція в купі стабільна.

Спокійно ховає логарифмічну лінійку в добротний третій шкіряний чохол, робить знак працівникові біля «купи».

Технік з готовністю хитає головою у відповідь, закріплює напіввтягнуту палюгу в її положенні. Демонстративно відходить від «купи». Регулюючий стрижень зафіксовано так, що він гальмує тільки подальший розгін реакції поділу: швидкість поділу постійна, число розпадів не змінюється з часом, про що й свідчить самописець.

Уперше на планеті Земля здійснюється керована ядерна ланцюгова реакція. Шалена енергія розпаду ядер залежить від рухів непоказного техника в сірому халаті...

ЮРБА ПРИСУТНІХ: Є! Ур-ра! Це — як відкриття вогню!

ЕНТУЗІАСТ (розчаровано): Але чому — жодного фотографа в цей історичний момент? (мало не скиглячи) Це ж мить найвищого тріумфу генія людства!

ФЕРМІ (поглядаючи то на «pile 1», то на стрілки вимірювальних приладів): Щоб інші розумні істоти не дізнались... Вимоги секретності. Чом, ви думаєте, оце (киває на ядерний реактор) в усіх документах називається так собі «купа 1»?

Це був перший пристрій, у якому була приборкана — справді КАЗКОВА, в десять мільйонів (10 000 000!) разів більша за енергію спалення вугілля чи нафти — енергія мікро-Всесвіту, що знаходиться всередині ядра атома.

Утім, метою цієї історичної події під трибунами стадіону Чиказького університету було зовсім не використання цієї фантастичної енергії, не благодіяння всього людства, — а дещо зовсім інше: виробництво металу плутонію, що утворюється при радіоактивному розпаді урану.

А метал плутоній був потрібен для створення АТОМНОЇ — чи, що одне й те саме, — ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ. Для миттєвого гуртового вбивства небачених раніше кількостей людей...

На Землі йшла Друга світова — планетарна — війна.

Новела друга

ПУНКТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОБРОБКИ (ПУСО)

Головне — АЗАРТ!

Коли ні себе, ні інших не жаль!

Пролом 4-го реактора — поряд. Буквально на відстані витягнутої руки.

Форми руїни вже «залізні» — сотнями тон свинцю, піску, бору, доломіту, якими руїну бомбували з вертольотів у перші дні, аби уникнути ще одного вибуху її неконтрольованого, розплавленого радіоактивного вмісту.

Чорний і сірий кольори.

Похмуре видовище.

...Так влітку 1986-го року навіть у сонячний день виглядає пролом 4-го реактора через потужний бінокль.

Броник мчить дорогою-бетонкою над пологим піщаним берегом ставу-охолоджувача. За широкою водною гладдю віддалік бовваніють споруди Чорнобильської АЕС.

На башті броника сидить, тримаючись за поручень-скобу...

...голий до пояса Сергій!

Загоряє.

Броник гальмує, з люка вилазить Петро, зістрибує, підходить до води, зручніше перехоплює ручку держака зонда...

ПЕТРО: Фон 2,6. (міряє пісок коло самої води) Земля-3,2. (тримає зонд над самою поверхнею води) Вода... 6 мілірентген на годину, (підходить до броника, осудливо поглядає на Сергія) Ну це ти вже занадто...

СЕРГІЙ (записує ще один рядок до стовпчика рівнів радіації): Чому? Тут рівень радіації менший, ніж у нас на стоянці... А за два метри від землі — ще менший. Плюс два шари броні під задом — дно і дах! Один шар в три рази зменшує. Тричі три — дев'ять: отже, нагорі броника, вважай, в 10 разів менше, ніж біля землі... А позагоряти треба — літо проходить...

ПЕТРО (вибирається на броник): Ех, зелені б, фруктів... Літо...

Броник із загоряючим Сергієм рушає, розганяється на бетонці.

Все відбувається неквапом, навіть лінкувато... Як на пікніку.

Бовваніє на задньому плані АЕС.

ПЕТРО (робить наступний замір поверхні води біля берега): Ну й вітер! Хвиля зонд забризкує... (подумавши, лізе до кишені куртки, вдягає на зонд поліетиленовий мішечок від респіратора) Годиться, (міряє рівень над водою, вже не боячись бризок)

Броник рушає. Півкілометра спурту по бетонці — зупинка — стрибок — декілька кроків у сторону — замір — знов гуркіт мотору, шум броньованої маси, що рушає...

З башти машини видно синяву ставу — величезне водне дзеркало, все в сонячному блискотінні... З іншого боку — повноводна Прип'ять-ріка, за нею далі — зелені луки, ліси — до самого горизонту... *Які тут красиві місця!*

Броник мчить по дамбі, по бетонці, огинаючи дальній від АЕС край ставка. Станцію майже не видно.

СЕРГІЙ (вдягає білу натільну сорочку і куртку, забирає зонд і прилад у Петра): Перепочинь. На цьому маршруті настрибаєшся... (сплигує і йде до води)

...Ритм їзди, добре налагодженої роботи розвідки: стрибок — відхід — замір — півкілометровий спурт бетонкою — виск гальм — броник стає — Сергій сплигує — на льоту витягає зонд з чохла приладу — людина і броник одночасно відкидаються назад і завмирають — кілька кроків до води — замір...

...Назустріч — великий самоскид КАМАЗ. Зупиняється, з бічного віконця визирає водій.

ВОДІЙ: Ну і скільки тут? Який фон?

СЕРГІЙ: 4.

ВОДІЙ: Рентгени?

СЕРГІЙ: Мілірентгени! Розгулював би я так на 4 РЕНТГЕНАХ на годину!

...півкілометровий спурт — виск гальм — стрибок — замір...

Броник наближається до АЕС і відвертає від берега ставка-охолоджувача.

Замір радіаційного фону біля «Факела» на трасі Чорнобиль-Прип'ять — на маршруті першої розвідки Сергія.

ПЕТРО: Один рентген за годину...

СЕРГІЙ: Ого! А було 12! Фон більш ніж в 10 разів понизився!

ПЕТРО (киває головою): Он! Ті попрацювали...

Рудий Ліс вже відступив від дороги: циклопічні, фантастичного вигляду страховиська — потужні гібриди бульдозера, крана й тягача — повзають рівною розчищеною площиною.

Одні страховиська корчують, видирають дерева, другі знімають ґрунт, треті риють ями, скидають в них руді великі сосни і верхній шар ґрунту, загібають їх...

Екіпаж спостерігає за їх роботою через лобові віконця та триплекси броника, що рухається трасою далі.

ПЕТРО: Ну й потвори...

СЕРГІЙ: ІМРи — Інженерні Машини Розгородження. Завали в містах розбирати після атомних бомбардувань.

КОЛЯ: І для «мирного атому» знадобились...

ПЕТРО: Як і ми...

Фруктовий сад на околиці міста Прип'ять. У ньому працює бригада солдатів — копають ями під стовпи для огорожі з колючого дроту.

Броник зупиняється на ґрунтовій дорозі.

ПЕТРО: Фон — 32 мілірентгени на годину...

Із саду зацікавлено виходять солдати — хто в респіраторі, хто без. Літні чоловіки сільського вигляду, серед них і офіцер — старший лейтенант, теж із запасу — молодий, обличчя ще не пом'яте життям.

СОЛДАТИ (до Петра): Скільки? А скільки тут? (до Сергія) Га? Скільки? Скажіть!

СТАРШИЙ ЛЕЙТЕНАНТ: Та я ж міряв уже...

СОЛДАТИ (не відстають від Сергія та Петра — хочуть упевнитися, що їх не дурять): А ви теж скажіть, скільки? Га? Скільки?

ПЕТРО (Сергію вгору): Земля — 40...

СЕРГІЙ (згори солдатам): Фон — 32, земля — 40 мілірентген на годину...

Ззаду до юрби підходить солдат...

...смачно надкушуючи велике соковите зелене яблуко!

Яблука — в руках іще кількох солдат! — теж підносять їх до рота...

СЕРГІЙ: Хлопці, ви що, здуріли?!! Тут же 40 мілірентген на годину! Які в біса яблука?! З глузду з'їхали?

Щелепи солдата, який щойно надкусив яблуко, завмирають...

СЕРГІЙ: Ви що, хочете, щоб те добро, що з реактора — он, хто ще не роздивився! (вказує рукою) — що відтіля вилетіло, щоб воно вам досередини потрапило — і бозна скільки вам тельбухи опромінювало?

Солдат роззявляє рота — і з отвору, як з корморізки, лізе напівпережована зелень яблука — сиплеться вниз, на чоботи...

СЕРГІЙ (спокійніше): Ну, даєте! (тихо, лейтенанту) А ти..., куди дивишся?

Броник рушає.

...За садком, на відстані півтора кілометри, бовваніє руїна 4-го енергоблоку, її повернута сюди чорна пащека...

Броник № 80 з'їжджає з траси на стоянку розвідки. Околиця містечка Чорнобиль.

БРДМи нерівно стоять в ряд. На плоскому носі одного стоять три темно-зелені металеві баки-термоси з ремнями. З них роздають обід: перше — у видовжені зелені солдатські казанки, друге — у їхні пласкі кришки, кисіль — у обдерті емальовані кружки...

Коля і Петро сплигують з броника і з казанками прямують туди.

СЕРГІЙ (навздогін їм): Зараз підійду теж! (перестрибує з свого броника на сусідній)

В його люку з'являється обличчя лейтенанта Мишка, командира іншого взводу розвідки.

СЕРГІЙ: Ну, як сьогодні?

МИШКО (висунувшись з люка по груди): По Рудому Лісу-2 не поїхали!

СЕРГІЙ: Чому?!

МИШКО: Новачки! Маршруту не знають, (показує на крайній БРДМ — коло нього, як неприкаяні, тиняються двоє з екіпажу)

СЕРГІЙ: Як же зранку розподіляли? А вчора наказ на розвідку ти ж писав?

Мишко знизує плечима — ну, бува...

СЕРГІЙ (пригадав, здивовано): Так ти ж по ньому раніше їздив!

МИШКО (ховаючись у темний люк): Розумієш... Я вже на АЕС у душі помився... Боюсь, застуджусь...

...На краях чорної ополонки люка — білі пальці Мишка: розплющені, побілілі, драглисті пучки. Як у гекона...[\[14\]](#)

Свіже, рожевошоке, повне здоров'я молоде лице Мишка зникає у темряві броника... Останніми із країн темної ополонки люка зникають білі присоски пальців...

СЕРГІЙ: До-о-обре... (з сумнівом) Я по ньому колись раз їздив... (кричить Колі і Петру, що вже обідають) Хлопці! Я поїхав. Один маршрут забули, (зістрибує і йде до екіпажу новачків)

КОЛЯ (навздогін): А поїсти?

СЕРГІЙ: Та потім...

Коля хапає з картонного ящика на БРДМі стограмову світло-жовту бляшанку яблучного соку, наздоганяє Сергія, встромляє йому на ходу в кишеню куртки. Сергій обертається, весело підморгує Колі — «Мерсі!»

На маршруті розвідки. БРДМ виїздить з хвойного лісу і переїжджає трасу. З люка по пояс висунувся Сергій, крутить головою — гарячково орієнтується. Броник пірнає в тунель лісової дороги.

Сергій ухиляється від гілок, вони хльостають зеленими смолистими гілками по кепі, по куртці... На розгалуженні лісової дороги броник їде вправо. Проїхавши кілька десятків метрів, зупиняється; здає назад — обережно, невправно... Іде лівою дорогою.

Зелений сосняк переходить у рудий.

Рівні радіації зростають.

Пункт Спеціальної Обробки транспортних засобів тут всі називають скорочено — ПУСО. Назва цього ПУСО — «Рудня-Вересня».

Вечоріє. Під лісосмугою, за якою шумить траса Чорнобиль-Київ, обладнане «Місце для паління»: кругла яма і кілька лав навколо неї. Палять всі, окрім Сергія і Петра. Колі нема — водії зараз біля своїх машин.

ПЕТРО (спостерігає за тим, що робиться на ПУСО): Останній наш броник на друге коло погнали!

...На виїзді з пункту спецобробки, перед шлагбаумом незграбно розвертається броник...

СЕРГІЙ: Жоден не відмився...

...Броник їде назад у протилежний край ПУСО, і стає першим перед чергою машин на мийку. Машин багато — кінець робочого дня, всі їдуть із зони. Над ПУСО стоїть мегафонний гвалт: лейтенант на вищці слідкує, які місця звільняються, і, пригинаючись до мегафона, який стоїть на поручні, раз у раз командує, куди саме їхати на мийку.

ЛЕЙТЕНАНТ НА ВИШЦІ: По 1-й лінії — 2-й пост! (БРДМ рушає, звертає на лівий із трьох насипаних гравієм проїздів) По 3-й — 3-й АРС... По 1-й — останній... По 2-й — 1-й... Усе, ждїть поки що.

Брудно-зелені плями БРДМів розкидані на території ПУСО серед великих автобусів-ЛАЗів і маленьких ПАЗиків, військових джипів-УАЗів, вантажівок... Броник стоїть біля АРСа[\[15\]](#) — військового варіанту поливального авто. Той жене із своїх цистерн гофрованою трубою миючу рідину, з брандспойта вилітає потужний струмінь пінного розчину, вдаряється об борт машини, зразу ж б'є з шурхотом в колісну нішу...

Брандспойтом водить людина в гумі з голови до п'ят — у товстому гумовому плащі та гумових штанах-чоботях Загальновійськового Захисного Комплекту ЗЗК, на голові гумовий каптур плаща, на обличчі —

поролоновий зелений респіратор, великі прозорі захисні окуляри. Неначе якесь створіння з іншої планети. Незважаючи на вечір, спекотно...

Мийник полоще броник № 80 — спочатку зверху, потім схиляється — знизу... «Рикошет» струменя — бризки віялом навсбіч! — на мийника, на всіх поряд... Коля відскакує вбік — бризки кулеметною чергою вдаряють перед його ногами по гравію, — він відходить подалі...

На виїзді з ПУСО перед шлагбаумом — ще один БРДМ із великим білим номером «73» на боці. Розвертається і їде митись ще раз...

ПЕТРО: 73-й вже на третє коло погнали!

До шлагбаума на дозконтроль під'їжджає наступний БРДМ.

На всьому ПУСО зеленими тушами розкидані броники.

Броник повертає від шлагбаума назад...

СЕРГІЙ: Розгром...

Поруч перекурює мийник з ПУСО — русявий молодий хлопчина.

МИЙНИК: Тільки як півроку з армії вернувся, три місяці як оженився, а тут — здрасте! — у Чорнобиль *па-ажа-алст...* Добре хоч на ПУСО нам за зміну 0,6 радиків пишуть... 12 годин зміна — з восьми ранку до восьми вечора, чи всю ніч до восьмої ранку... Вночі краще — не так жарко, і машин менше, під ранок поспати можна... Якщо тут на ПУСО протримаюсь, вдома буду вже через місяць-півтора... (посміхається цій думці) Ваші броники вже на який круг пішли?

СЕРГІЙ: Третій.

МИЙНИК (співчутливо): Погані справи, (заспокоїливо протягає Сергію цигарку з фільтром; Сергій, мить повагавшись, бере її) Ти чо переживаєш? Ну, залиште їх на ПУСО..

СЕРГІЙ (розгинається від вогника сірника, обурено): Ти не просто не знаєш, скільки в броніку всякого барахла напхано! Там одна артилерійська бусоль купу грошей коштує... Я вже не кажу про все те, що з нього можна скрутити... Ну можемо ще ми — в крайньому випадку — залишити один броник у вас... (затягується, розмірковує) Ну, два... Потім якось витягнемо завтра — чи відмиємо, чи домовимось якось... Але залишити ВСІ? *Всі машини розвідки на могильнику?!!* (заперечно трясє головою, затягується, рішуче оглядається навколо) А після трьох разів у вас що?

МИЙНИК: Все. Скільки ж можна... На могильник.

...Декілька броників стоять колоною перед шлагбаумом на виїзді з ПУСО. Це «тричі-помиті» Вони накопичуються перед дозпостом. Сергій їде від хвоста черги, дивиться на водія кожного броника. Водії один за одним заперечно крутять головами: «Не відмивається», «1,8», «1,9 мілірентген на годину», «2,2», «1,6, чорт! Одна десята всього зайва!»

Сергій їде далі — до шлагбаума, до лейтенанта, начальника дозпосту. Водії з надією слідкують за ним очима.

...Сергій удавано-безтурботно курить з старшим посту дозконтролю Два лейтенанти дружньо розмовляють. Ззаду шум мотору ще одного броника, що під'їждить.

ДОЗИМЕТРИСТ ПОСТУ (кричить від броника, який щойно під'їхав, своєму лейтенанту): 1,7...

СЕРГІЙ (довірчо посміхається): Слухай, якщо все й далі буде так, нам завтра на розвідку ні на чому їхати буде...

ЛЕЙТЕНАНТ: Чому?

СЕРГІЙ: Жоден броник не відмивається, ти ж бачиш...

ЛЕЙТЕНАНТ (співчутливо): Погані справи...

СЕРГІЙ: А нам же їх треба ще до завтра заправити, перевірити... Слухай, ти б нас випустив, а? Що там на нас? Дрібниці! Всього-навсього кілька зайвих десятих мілірентгена... Наш же табір зразу за зоною, ти ж знаєш...

ЛЕЙТЕНАНТ: *Не можу*. Вам завтра на розвідку ні на чому буде їхати, а мене начальство вже сьогодні з-за вас — «йди сюди!»

СЕРГІЙ: Та хто визнає?

ЛЕЙТЕНАНТ: Та на наступному ж ПУСО, на «Дитятках», на виїзді з зони і визнають! Коли на вас наміряють більше того рівня, що я вам тут напишу... І мене — «йди сюди»! На біса я тут стою? ПУСО на біса?

СЕРГІЙ: Нас на «Дитятках» не зупиняють, ти що, не знаєш? Те ПУСО цивільне, там військових не чіпають... Ми до їх півмілірентгена за годину, з якими вони випускають, зроду не відмивались...

ЛЕЙТЕНАНТ: А якщо зупинять?

СЕРГІЙ: Ну, не зупинять... Коротше, ми на нього не потрапимо...

ЛЕЙТЕНАНТ: Як?

СЕРГІЙ: Та то вже наші справи...

ЛЕЙТЕНАНТ: А як вас раптом зацапають?..

СЕРГІЙ: Та не зацапають.

ЛЕЙТЕНАНТ: Ні, а якщо?

СЕРГІЙ: Та ні, я ж сказав?

ЛЕЙТЕНАНТ: Ні, а якщо все ж раптом..?

СЕРГІЙ: Ну добре вже... Пиши тоді нам в путівках, що ви там на нас наміряли, і пиши: «Випущені на Чорнобиль». Ми назад в Чорнобиль машини відженемо, на нашу стоянку.

ЛЕЙТЕНАНТ: Ага, так я вам і повірив — «у Чорнобиль»! Тільки за шлагбаум — і наліво! Із зони — ф'юють! (і він міцніше затискає в руці оберемок документів-путівок машин розвідки)

СЕРГІЙ: Та ні! Ми справді на Чорнобиль поїдемо!

Звучить непереконливо: брехати Сергій не вміє.

Лейтенант хита головою — «Ні»..

СЕРГІЙ: Припливли... Ну давай, пиши нам тоді на могильник, працівник ти такий старанний...

ЛЕЙТЕНАНТ (пише): Не. Можна. Бруд. Із зони. Розвозити.

Його ручка виводить у путівках: «Рівень радіації після 3-ї обробки... Відправлена на площадку відстою техніки. Начальник дозпосту ПУСО „Рудня-Вересня“ л-т...» і його підпис та прізвище...

За кілька метрів за шлагбаумом — траса! Машини вільно мчать на виїзд із зони — одна за одною... Робочий день закінчується...

СЕРГІЙ (підкреслено пригнічено): А ми — на могильник...

ЛЕЙТЕНАНТ (урочисто вручає Сергію пачку путівок): На площадку відстою техніки!

СЕРГІЙ (знущається): *Дякую за службу!*

Йде неквапом вздовж своєї колони, роздає путівки. Щось тихо говорить кожному водію. Ті нахилиються ближче, кивають розуміючи. Щось затівається...

Броники — один за одним — підтягуються до найпершого, командирського 80-го броника — в тугу щільну колону...

СЕРГІЙ (зі свого броника): ПА-А МАШИНА-А-АМ! Заводь! (урочисто) На могильник — вперед!

80-й броник рушає, за ним вся колона. Сергій схиляється в люк, — і, оглянувшись, чи не бачить лейтенант з ПУСО, — вдягає шоломофон, клацає тангентою-перемикачем на шії: «Я — 80-й. Як чуєте? Прийом.»

У брониках над люками стирчать голови командирів, теж в шоломофонах. Хитаються довгі антени... Броники один за одним відвертають від саморобного шлагбаума. Колона дисципліновано, не розтягуючись, на добрячій швидкості — їде до могильника, до «площадки відстою техніки», стоянки, обгородженої колючим дротом — прямо у її розчинені ворота: дерев'яні рами, запнуті колючим дротом і зараз гостинно розтягнені в боки...

...і проїздить повз них! Повз огорожу з колючого дроту — ковзає у шпарину між нею та лісосмугою!

За колючим дротом в ряд стоять вантажівки, легкові авто, автобуси.

КОЛЯ: Геть-геть-геть відціля! *«Напра-ас-но старушка ждет сы-ына домой...»*

СЕРГІЙ: Жодного БРДМа там нема!

КОЛЯ: І наших там не буде... *«...ей скажут — ана-а зар-рыдает...»*

...ковзає повз вартового за колючим дротом...

...з-за плеча якого стирчить багнет карабіна.

Вартовий уважно дивиться на проїжджаючу колону.

ПЕТРО (припав до бокового триплексу, занепокоївся): У нього ж бойові патрони!

КОЛЯ: Статут караульної служби забув? «Вартовий може вживати зброю тільки при нападі на пост або на нього самого!» А ми? Ми ж ні на кого не нападаємо! Ми — мирні люди! Ми — навпаки!

Голова Сергія над люком напружено видивляється шлях далі, оглядається на колону...

КОЛЯ (надавши обличчю строгого виразу, голосом вчительки, яка читає класу диктант): Поміті, але так і не відмиті броники змилися з мийки... Зми-ли-ся...

ПЕТРО: Не кажи гоп... Нас військова прокуратура за це — не..?

СЕРГІЙ: Обов'язково — якщо піймають...

КОЛЯ: Вони ж там нудьгують в тилу...

Колії між огорожею і лісосмугою вже наїжджені — машини розвідки тут явно не перші.

Колючий дріт могильника вже позаду! Тепер — вирубка під лінією високовольтних електропередач...

КОЛЯ: По пням-колодам!

ПЕТРО: Ну й ямаки!

КОЛЯ (з азартом крутить кермо — броник хвацько «віражує» між величезними вивернутими пеньками): Нічо! Проходимо!

Болотиста, з купинами земля грузько вгинається під машиною...

ПЕТРО: Не загрузнути б...

КОЛЯ: Нічо! Проходимо!

З-за кушів вигулькує 80-й броник — і виїздить на асфальтову трасу серед густого соснового бору. Зупиняється на узбіччі. Сутеніє.

КОЛЯ (вилазить з люка): Порядок, (втирає спітніле чоло, і весело підморгує Сергію)

Броники один за одним виїжджають на трасу з-під лінії електропередач. Пристроюються ззаду на узбіччі. Екіпажі вилазять на броню. Всі задоволені — і тим, що вирвались, і самою пригодою.

СЕРГІЙ (голова над люком — обернувшись назад, натискує тангенту-перемикач під шиєю): Швидше! Та швидше давайте вже на трасу!

ПЕТРО: Не дай, начальство заскоче! Буде хтось з Чорнобиля їхати... А ми тут ПУСО об'їжджаємо...

КОЛЯ (задумливо дивиться на Сергія; голосом кондуктора в тролейбусі): Наступне ПУСО — «Дитятки», (спокійно прикурює і дає закурити Сергію) Які будуть побажання?

СЕРГІЙ (випускає цівку диму, міркує): В лоб?

КОЛЯ (з усмішкою): Чи по лобі? Прямо по трасі — через «Дитятки»?

ПЕТРО: А якщо піймаємось?

СЕРГІЙ: Якщо цей осел з ПУСО «Рудня-Вересня» (киває назад) їм подзвонить...

На брониках позаду бійці курять. Чекають рішення командира. Декілька чоловік відійшли від колони до краю кювета — з цигарками в зубах, обличчями до лісу, мочаться:

— Ну що, командир, куди?

Ніч. Темною автотрасою рухається колона броників із включеними підфарниками. Під'їжджає до табору з протилежної від зони сторони, з «тилу» — здорового кругаля прийшлося дати, аби таки з зони вибратись... У світлі фар зустрічної машини — на головному броніку мелькає номер «80».

Сергій і Коля в ньому щойно закурили. Напруження спало.

СЕРГІЙ: Все. Добрались нарешті.

ПЕТРО: Не кажи гоп...

СЕРГІЙ (мерзлякувато щулячись, оглядається): Ватянки не взяв...

ПЕТРО: Змерз? Мою фуфайку дати?

СЕРГІЙ (невпевнено): Та ми вже приїхали, не треба, спасибі...

КОЛЯ: Ватянку завжди з собою бери. Тут не знаєш, де ночувати прийдеться... Бува, як зашлють куди-небудь...

СЕРГІЙ: На ставку нагорі броника вітряно було...

КОЛЯ (з гумором): Передозував сонячних ванн?

ПЕТРО (несхвально): Два маршрути розвідки за день...

Солдатська їдальня. Темряву прорізає світло кишенькового ліхтарика. Він лежить на грубій подобі стійки: довгі вузькі соснові дошки на висоті грудей прибиті до закопаних в землю стовпів. У світлі ліхтариків серед вузьких зелених солдатських казанків — три відкриті бляшанки рибних консервів, буханець хліба і ще

один, уже розвалений ножом на великі скиби; огірки, порізані уздовж навпіл; на клатті газети — біла гірка солі; алюмінієвий чайник з компотом, білі емальовані кружки...

Навколо — чоловік сім розвідників: ложками дістають рибу з томатного соусу, «розводяго»-ополоником зрізають скиби застиглої каші в десятилітровій каструлі з товстого алюмінію.

Те ж саме — за сусідніми стійками.

Звичайна вечерея розвідки.

З темряви виникає втомлене обличчя «представника харчоблоку» Котко.

КОТКО: Ще що треба, хлопці?

КОЛЯ: А що є?

КОТКО: Є пара рибних консервів — в олії... Огірки ще є.

СЕРГІЙ: Консерви — давай! Зараз поділимо на всіх — премія! (оглядає стіл) А огірків поки досить. Хоча... Неси.

Сусіди кивають, погоджуючись. На апетит ніхто не скаржиться.

ГОЛОС: Цибулину б...

КОТКО: Зараз принесу цибулі. Кашу ще будете?

ГОЛОСИ ВІД СУСІДНІХ СТІЙОК: Ні, поки що вистачить. Спасибі, (зневажливий голос) А-а, холодна...

КОТКО: Вибачайте. Я й так тримав її укутаною... Ви говоріть, якщо що ще треба... Компоту? (іде)

Підлога довгого темного намету-бараку — земляна, нерівна, місцями слизька. Ліхтарики освітлюють тільки кілька стійок ближче до віконця роздачі.

...Нічна «вечерея» закінчена. В руках розвідників з'являються пачки цигарок, сірники. Оглядаються — чи можна прямо тут палити?

КОЛЯ: Та давай! До ранку вивітриться... (прикурює)

Вогники запалених сірників у наметі. Розвідники нарешті розслабились. Як в екзотичному стильному барі...

СЕРГІЙ (теж прикурює, Колі): А ти й вдома звичайно по стільки куриш? (киває на цигарку в руках Колі: на вказівному й середньому пальцях — жовті плями нікотину)

КОЛЯ: Вдома?! Та я вдома взагалі не палю! В мене гастрит.

ГОЛОСИ МАЙЖЕ ВСІХ ПРИСУТНІХ: І я... І я теж... І я.

Сергій ошелешено обводить поглядом курців. У наметі не палить лише один статечний Петро.

Непроглядно-чорна ніч. Квадратик яскравого світла — віконечко в стіні видовженого намету-бараку. Це так звана «Ленінська кімната».

В ній за довгим столом, грубо збитим з дощок і обтягненим поліетиленом, зараз геть захаращеним паперами, — сидять Сергій, командир іншого взводу Мишко, молодий лейтенант-замполіт [\[16\]](#) теж з запасу, і літній старшина роти.

Перед Сергієм на столі — море аркушів. Ці папірці — документи на дози, одержані за день екіпажами розвідки і бригадами на АЕС. Сергій розбирає їх, сортує, розкладає на окремі купки. Мишко пише список на завтрашню розвідку у великій бухгалтерській «Книзі наказів» роти. Старшина, раз за разом позираючи на

різні аркуші біля себе, пише в свою бухгалтерську книгу відразу кілька списків — де, хто, коли і що буде робити завтра в таборі. Замполіт старанно виводить букви в листочку з заголовком «*Политдонесение*», в нього — свої списки...

Заходить ротний командир: жвавенький, явно після випивки з приятелями-офіцерами.

РОТНИЙ: Наказ на розвідку готовий?

МИШКО: Та от майже закінчили...

Ротний оглядає стіл. Роботи тут ще надовго...

РОТНИЙ (Мишку): Ну, добре, ти тоді й розпишись за мене, (повертається йти)

СЕРГІЙ: Товаришу капітане, з ПУСО треба щось робити. Сьогодні ледве вискочили. Домовитися треба з їх начальством, щоб нас випускали... Ми ж всього за п'ять кілометрів від зони, і далі нікуди не їздимо — так що бруд із зони, по суті, не розвозимо... (ротний втупився поглядом в дальній кутку намету) Чи в Чорнобилі залишати броники на стоянці. Треба щось вирішувати, (ротний нічого не говорить) А то в один прекрасний день нас таки впіймають при об'їзді, і тоді... Чи на ПУСО всю розвідку на могильник поставлять — як сьогодні хотіли — і що тоді? А, товариш капітан?

РОТНИЙ: Да. Треба щось вирішувати... (і йде до виходу)

Офіцери мовчки презираються. Сергій починає підсумовувати дози у секретному «Журналі доз радіоактивного опромінення 1-ї РРР[17]» — ще одній великій бухгалтерській книзі з прошнурованими біля корінця сторінками.

Ранок у таборі.

Ще з пом'ятими після сну обличчями, чоловіки без апетиту снідають — як агрегати перед роботою заправляють: одні — сидячи, в світлій і просторій офіцерській їдальні-наметі, інші — стоячи в солдатській, темнуватій і заповненій людьми...

Навпроти технічного парку батальйону розвідки йде заправка броників: до машини-бензовоза вишикувалась черга. Далі заправляється техніка інших частин: вздовж узбіччя поки ще вільної під'їзної дороги тягнуться бензовози й черги машин до них — аж до кінця величезного табору, до темно-зеленої смужки лісу вдалині...

...З бензовоза знімають шланг...

...з казана з кашею піднімають кришку...

...Відкривається горловина на броні...

...Відкривається рот...

... вставляється штуцер-пістолет...

...ложка з кашею зникає в роті...

...натискання кнопки — трубою пішов бензин...

...горло — ковтальний рух...

...ллється жовтуватий бензин у горловину...

...жовтуватий ріденький чай...

Скоро почнеться робочий день в зоні.

Сергій зачитує список-наказ, стоячи перед трьома шеренгами розвідників біля колони броників, націленої на виїзд на трасу.

На шосе потік машин вже ллється в сторону Чорнобиля.

Колона БРДМів втягується в цей потік і мчить у ньому... В зону.

З потоку' машин раптом вилітає на узбіччя жовтогарячий міліцейський автобус-ПАЗик, — перевертається, котиться в кювет — і далі, під лісосмугу...

На обочині гальмують кілька машин, з них плигають чоловіки, кидаються до понівеченого ПАЗа, витягають, рятують — швидко, гарячково.

Потік на Чорнобиль плине, не спиняючись.

Кілька десятків хвилин — і під лісосмугою лише покинутий нерухомий спотворений автобус, кров на металі, шкірі сидінь, на землі...

Потік машин мчить на Чорнобиль.

На стоянці у Чорнобилі.

СЕРГІЙ: Коля, он «наука»... (показує очима на високого молодого чоловіка в білій робі та шапці) Просить надійного водія. На саму АЕС. Там у них роботи «з пилопридушення»... Поїдеш? Каже, з дозою питань не буде: два рентгени гарантує... (Коля киває) Давай. А ми з Петром новим екіпажем маршрути покажемо, (набравши повітря, кричить голосно) В три шеренги — ста-а-ановсь! (дістає з польової сумки великий блокнот, розгортає його) 73-й екіпаж (дивиться на шеренгу бійців, що вишикувались перед бронемашинами, нерівно, абияк поставленими в ряд) — Рудий Ліс-1...

Сергій у броніку з новим екіпажем — по трасі під'їздить до АЕС.

Звично лізе в кишеню, в іншу...

Вираз обличчя змінюється: спочатку здивований, потім розгублений...

СЕРГІЙ (роздратовано): Доперекладався...

ВОДІЙ: Що таке?

СЕРГІЙ: Немає респіратора, (ще раз методично обмацує кишені куртки, перебирає в своїй польовій сумці все до самого дна)

ВОДІЙ: Як же це ви..?

СЕРГІЙ: Та так же! Доперекладався... Із куртки — в сумку, із сумки — у ватянку... А ватянка зараз у моєму броніку їде...

ВОДІЙ: Тут начеб у бардачку якісь є...

Сергій риється в приладовій панелі перед собою — у отворі «ящика для рукавичок», серед усякого добра-непотребу, що неминуче заповнює його у будь-якому транспортному засобі. Знаходить кілька респіраторів — білих «пелюсток». Точніше, колись білих — зараз вони вже сіруваті, вживані. Навіть з виразним мазком пилу один...

Оцінююче дивиться на жменю нечистих респіраторів. Одягати?

Рішуче запихає всю жменю назад до ящика.

Водій, глянувши на нього, пригальмовує — розвертатися...

СЕРГІЙ: Ти чого? Поїхали. ВПЕРЕД. На цьому маршруті рівні повинні бути невеликими — з півсотні мілірентген за годину.

Щільно стуляє рота...

...і тримає його щільно закритим, коли броник їде будмайданчиком 4-го та 5-го енергоблоків.

Голова Сергія над люком: видивляється маршрут, кидає короткі накази всередину броника. Дозиметрист вистрибує, робить заміри...

На будмайданчику, повному людей, Сергій — єдина людина без респіратора.

У мороці задраєного броника, що їде під будівлею АЕС, вздовж енергоблоків, за кермом Коля. Поруч на командирському сидінні — довгий «наука» в білому костюмі, чіпці і білій «пелюстці». В нього видовжене чисте обличчя, інтелігентні рішучі риси.

«НАУКА»: Так. Ще раз повторюю. Зараз під'їдемо під будову. Зупинишся. Я вискочу в своїх справах. П'ять хвилин. Ти спокійно чекаєш. Мотор не глушиш.

КОЛЯ (трохи ображено): І так ясно.

«НАУКА»: Стій! Тут. (набравшись рішучості, на видиху): Ну — я пішов!

КОЛЯ: Давай!

«Наука» піднімається під самий люк, зігнувшись, стає на спинку командирського крісла, відкриває люк, відкидає його — і вискакує прожогом. Через триплекси видно: побіг у двері в білій високій стіні АЕС.

Коля зразу закриває люк, сідає на своє місце, важелем опускає броньову кришку на віконечко перед собою.

Темрява наглухо задраєного броника. Блимає червона сигнальна лампочка бортового рентгенометра, на панелі приладів світиться циферблат годинника.

Коля витягає ноги, відкидає голову, прикриває очі. І — хвилину? півхвилини? дві? довго! — так і сидить, нічого не роблячи.

Цокає годинник.

Блимає червона сигнальна лампочка бортового рентгенометра.

Тече час.

Нічого не відбувається.

В людину натікає доза.

Раптом Коля різко тягнеться до рентгенометра...

Вимикає його. Червона лампочка перестає блимати.

Умощується знову на своєму сидінні — напівлежачи, зручно... Закриває очі. Напівлежить. Червона лампочка не блима. Морок. Як у труні.

Рухається зелено-мерехтяча стрілка годинника.

Коля несподівано відкриває очі.

Вмикає тьмяне освітлення, починає розглядати броник.

Над триплексом водія — фотографія 10-місячного Колиного сина.

Коля дістає з-під сидіння викрутку, маленьку акуратну бляшанку з-під яблучного соку. Шилом складаного ножа дірявить відігнуту кришечку бляшанки, відкручує гвинт в кутку панелі, підсуває туди кришку, загвинчує...

Шум зовні!

Коля миттю тягнеться правою рукою вгору, відчиняє люк.

Згори зсипається «наука», тут же прикриває, задраює люк.

«НАУКА»: Є! Погнали!

Коля включає передачу — і одразу ж рентгенометр, блимання червоної сигнальної лампочки.

«НАУКА»: Ну як ти тут? (переводить подих) У штани не..? Я там майже удвічі довше пробув.

КОЛЯ (вся його увага — на маневрі, котрий він зараз виконує): А? Я й не помітив, (незрозуміло, жартує він чи серйозно) За роботою час іде непомітно. Ось, попільничку приладив, (вказує на прикріплену баночку) Зараз закуримо.

Машина мчить з-під нависаючої тіні АЕС — геть.

Чобіт, до половини халяви занурений у bagno..

Поряд другий чобіт занурюється в bagno.

З «чмоком» витягається перший, крок — він знову занурюється... Де ж дно?.. Упирається в щось тверде.

Другий чобіт — глибше й глибше... Маса bagno здавлює халяву, ногу — вище, вище... Зараз черпне через край... Нарешті, дно.

Знову пірнає в bagno...

...На рівні радіації 14 мілірентген на годину, загрузаючи в пишно збитій технікою радіоактивній грязюці, Сергій з двома новачками йде під високим парканом, за яким — будови АЕС.

З бічної дороги виринає рідний 80-й броник!

СЕРГІЙ (горлає): Стій! СТІЙ! СТИ-І-ІЙ!

80-й повертає в протилежну сторону.

Сергій кидається навздогін, видираючи ноги з bagno. Новачки, що було спинились, теж біжать за Сергієм, розкидаючи бризки bagno навсебіч, горлаючи: «Стій! Та сті-і-і-й!»

Броник віддаляється.

СЕРГІЙ (на бігу махає руками, в одній — польова сумка): Стій! Та стій же! СТИ-І-ІЙ!!!

...Коля в броніку звертає увагу на якесь миготіння в триплексі, придивляється крізь нього на дзеркало заднього огляду...

Броник зупиняється.

КОЛЯ (показується з люка): Фізкульт-привіт! Здача норм комплексу «Готовий до праці й оборони»? Яку дистанцію біжимо?

СЕРГІЙ (сповільнює рух і видихає миролюбно): Ну — тебе — к бісу... В лісі... рудому... (переводить подих) мотор за... ф-фух... заглух.

КОЛЯ (з повагою): Неслабо... І скільки там?

СЕРГІЙ (відсапуючись): Та там... нічого особливого... 250 на 300 мілірентген за годину... (залазить на броник) Ф-фух...

КОЛЯ: А чо це ти хусткою писок обв'язав?

СЕРГІЙ: Та респіратор — в тебе ж, тут в моїй ватянці... (відсапується) Довелось пику собі замотати, коли вже на сотню мілірентген на годину заїхали... (переводить подих) А вертатись взагалі довелось через смугу з рентгенами за годину... (униз, до новачків) Чо стоїте — залазьте!., (закінчує, видихаючи) пішки...

КОЛЯ (впевнено): Нічо. Броником — вмить проскочимо! (опускається в люк) Зачепимо, дотягнемо, я потім на стоянці подивлюсь, що там в нього з мотором... Я вас до крану підвезу, чоботи помити — поки побудьте нагорі...

Ривком, БРДМ з трьома розвідниками на броні рушає з місця.

Вулицею Чорнобиля 80-й броник на товстому танковому тросі тягне свого брата-невдачу. Звертає з центральної вулиці у вузьку бічну, — й вістрям носа черкає зустрічну машину-поливалку!

Злива — на броник! Бризки — в люк! Кришки, брязнувши, вмить закриваються. Всередині чекають, поки «водна феєрія» вщухне...

Водій поливалки, відчинивши двері, дивиться назад на цистерну. Йде по своїй машині — горизонтальною площадкою збоку — до пробойни... Сергій і Коля теж вилазять на БРДМ, йдуть бронею на край носа, дивляться...

ВОДІЙ: А-а, дрібниці...

КОЛЯ: Заварять.

Махнувши руками на прощання, розходяться. За чорнобильськими мірками, нічого не сталося. Машини роз'їжджаються.

Головний військовий штаб у Чорнобилі знаходиться в триповерховій будові, обкладеній світло-жовтим кахлем. В таких стандартних будівлях у СРСР розташовувались районні комітети партії (природно, однієї-єдиної в країні — «Комуністичної партії Радянського Союзу») та райвиконкоми. І в цій споруді до евакуації були райком КПРС та райвиконком Чорнобильського району.

На ганку стоїть дозиметрист — літній обшарпаний партизан, обличчя прооране глибокими зморшками, — і уважно спостерігає, як Сергій водою з чорного гумового шланга обмиває свої чоботи...

Сергій піднімається на ганок. Дозиметрист-партизан наставляє до лискучої кирзи його мокрого чобота зонд.

ДОЗИМЕТРИСТ: 10 мілірентген на годину! Ти що?! (зондом махає геть, наче бажаючи скинути Сергія з ганку)

СЕРГІЙ: Ну то й що? Грязюки ж і пилу — на них нема!

І нахабно проходить в двері штабу, поки дозиметрист спантеличено думає...

У відділі радіаційної розвідки листочок з стовпчиками даних переходить з рук Сергія до рук капітана. Той лежить животом на карті, розстеленій на кількох столах. Ще кілька офіцерів у таких же позах — поряд. Наносять радіаційну обстановку.

Кивнувши Сергію «Дякую», капітан кладе перед собою білий листочок з даними, і, поглядаючи в нього, наносить на карту червоною ручкою крапки, поруч з кожною рівень пише радіації.

Сергій зосереджено розглядає каргу. Від 4-го реактора йде на північ згущення червоних ізоліній радіації.

КАПІТАН: Чого ти в цей відріг високих рівнів так втупився?

СЕРГІЙ: Та ми його пішки тільки що переходили. Броник заглух в Лісі, (тицяє в каргу) На АЕС ішли за підмогою. Добре, на наших зразу потрапили.

Входить підполковник — начальник розвідвідділу, дрібнуватий красунчик з чорними кучериками. За ним — кремезний буровик у цивільній спеці.

ПІДПОЛКОВНИК (продовжує розмову): Я таких подробиць не можу пам'ятати, (недбало вказує в бік карти) Це до них... (іде в куток до свого столу — переглядати папери)

БУРОВИК (до Сергія, який стоїть найближче): Я з бурового управління... Нам потрібна радіаційна обстановка ділянки між ставком-охолоджувачем і рікою Прип'ять. Будемо свердловини там бурити: захист підземних вод... Потрібно знати, по скільки часу там нашим людям працювати...

СЕРГІЙ: Та там небагато. Земля — максимум 20 мілірентген на годину. Це з того краю, що ближче до АЕС. А далі — там узагалі до п'яти... навіть менше... Фон — ще менше...

БУРОВИК (здивовано): Ти що, скрізь так пам'ятаєш?

СЕРГІЙ: Ні, тільки там, де міряв... (несподівано зі здивуванням) Та я тут, власне, вже скрізь міряв, по всіх маршрутах...

БУРОВИК (дістає записну книжку, ручку): Точніше... Ще раз.

СЕРГІЙ: Точніше — он туди, (киває на карту). Вас до них направляли. Я тут просто так стою, товариша підполковника чекаю... (йде до того, подає йому ще один папірець) Нашу дозу сьогоднішню за розвідку треба підписати...

ПІДПОЛКОВНИК (крутить у руках папірець): Ну, скільки вам написати?

СЕРГІЙ: Ну, за Рудий Ліс... Один і вісім.

ПІДПОЛКОВНИК: Чо так багато?

СЕРГІЙ: Та довелось сьогодні там трохи поморочитись.

ПІДПОЛКОВНИК: Хитруєш, лейтенанте... (підозріло мружачись, з усмішечкою погойдує головою)

Сергій мовчки стинає плечима.

Підполковник починає шукати ручку. Піднімає папери на столі, переглядає під ними... Нема. Мацає для перевірки папери на краю столу... Немає.

Сергій тренуваним рухом витягає із польової сумки на своєму боці кулькову ручку. Простягає її підполковнику.

Але *цієї ручки* той геть не бачить: заклопотано обмацує свої кишені, напхані індивідуальними дозиметрами: куртку, потім штани...

...В руках Сергія — звичайнісінька біла кулькова учнівська ручка. Вона трохи потемнішала, заялозилась в розвідках...

Підполковник закінчив перевірку кишень.

ПІДПОЛКОВНИК (не піднімає голови): Ніхто не бачив моєї ручки?

Сергій мовчки тримає перед ним свою.

Підполковник приступає до ревізії шухляд столу.

Безрезультатно.

Сергій мовчки тримає перед ним свою.

ПІДПОЛКОВНИК: Хто бачив мою ручку?

Йому потрібно взятися за відполіровану пальцями, потемнілу в розвідках пластмасу, і написати сьогоднішню дозу своїм розвідникам.

ПІДПОЛКОВНИК: У кого тут взагалі є ручка?

Ручка Сергія буквально під його носом.

Погляд підполковника ухиляється вбік, до зіставлених разом столів. Обтягнені хакі зади штабних офіцерів, що лежать на них, стирчать навкруг, наче пелюстки якоїсь гігантської пост-ядерної квітки-мутанта, в центрі якої — карта радіаційної обстановки... «Пелюстки» бурчать: «Нема ручок. Тут вже фломастери ледве пишуть».

Підполковник піднімає погляд на Сергія.

Вони дивляться один на одного.

На обличчі Сергія — сам по собі виникає сміхотливий зайчик. Він чекає. Ручка перед ним в руці.

ПІДПОЛКОВНИК (бере ручку): Ну, так і бути, заради гарного сонячного дня... (виводить цифру в папірці, розписується)

Сергій виходить з дверей штабу на ганок, *регочучи*, — не може повірити в те, свідком чому щойно був. На нього чекає одурений дозиметрист.

ДОЗИМЕТРИСТ (мстиво): Ти в своїх чоботях і через ПУСО не пройдеш!

СЕРГІЙ (сміючись, кидає через плече): Перелечу!

В повітрі прогулькують колеса броника — і семитонна машина гепається ними на пісок, скочується далі по піщаному схилу яру...

Посередині схилу його стоїть Сергій, напружено проводить поглядом броник, що скочується вниз, на рівне. Броник зупиняється, люк відкидається, з'являється Колине обличчя — розчервоніле, задоволене, очі блищать. Оглядається, підморгує вгору Сергію.

КОЛЯ Є! Де одна людина пройшла..! Тим більше — пролетіла! (рішуче вилазить, не відриваючи погляду від краю яру) Давай!

СЕРГІЙ: Давай! (махає рукою вгору):

Другий броник злітає з краю урвища, як з трампліну, — і гепається на схил яру.

СЕРГІЙ (вгору наступному): Розганяйся добре!

Група розвідників, що стояла біля краю, розходиться: водії — до машин, інші зістрибують вниз, дехто залишається на місці, спостерігаючи...

...Семитонні броники з обриву — один за одним — гупають у піщаний яр...

До краю обриву під'їжджає броник — повільно, нерішуче...

СЕРГІЙ (горлає): СТІЙ!

...в останній момент вихляє передніми колесами...

СЕРГІЙ: Люк закри-и-ий!!!!

...косо відривається від краю...

...вже в повітрі завалюється — боком приземляється на піщаний схил — перевертається — ще раз, ще — котиться вниз, обертаючись все швидше...

...з відкритого люка вилітає зелений солдатський казанок — на пісок — гігантська маса броника накриває, прокочується по ньому...

Внизу на рівному броник уповільнює оберти і, важко здригнувшись, стає на колеса. Кришка люка, яку зірвало зі стопора, падає, брязнувши, — і закриває темну ополонку люка.

Сергій злітає на броню — рвучко відчиняє люк...

...люк підіймається сам. З нього повільно висовується водій — розчервоніле пом'яте обличчя... Трясе головою.

СЕРГІЙ: Цілий?! (миттю витягає за плечі)

ВОДІЙ: Та начебто... О-ой! Обережніше...

СЕРГІЙ: Що?

ВОДІЙ: Та... не... Не, наче ціле все... (робить, кривлячись, кілька пробних рухів тілом; кривиться, але вже впевненіше) Нічо наче... Повезло, (дивиться на свої заляклі пальці). Я там кермо наче... кермо, мабуть, тріснуло, (заспокоюючись, трясе головою)

...Обдертий, сплющений, пом'ятий листок жерсті — це все, що залишилось від солдатського казанка і його кришки...

ВОДІЙ (побачивши на піску своє роздавлене добро): Казанок... і там же ще кружка й ложка...

СЕРГІЙ: Та не переживай! Новий дістанемо...

Піщаний схил яру добряче розбитий брониками. «Площадка приземлення» стала крутіша, небезпечніша.

На краю урвища стоїть останній броник.

З люка вилазить його літній водій.

ЛІТНІЙ ВОДІЙ: Я. НЕ. ПОЇДУ.

Тиша. Всі дивляться нагору.

ЛІТНІЙ ВОДІЙ: Уб'юсь я тут — моїх дітей ти, чи що, годувати будеш? Чи ця влада? А в мене їх четверо...

Дорослий чоловік, що твердо знає, що почім у цьому житті, — спокійно й впевнено стоїть нагорі.

Сергій дивиться на нього знизу. Міркує.

СЕРГІЙ: Спускайся, (починає підніматись сам)

КОЛЯ (зістрибує з броника і, наздогнавши Сергія, хапає його за рукав, спиняє): Твоя справа — керувати розвідкою, (швидко вибирається нагору, випереджаючи Сергія) А моя — машиною. Статуту не знаєш?

...Останній броник — з добрячого розгону...

...стрибає в урвище...

...скочується-зісковзує піщаними коліями вниз.

Люк відкидається, хутко з'являється задоволена фізіономія Колі...

КОЛЯ (підморгує): Вчіться, поки я живий! (зістрибує з двометрової висоти БРДМа на пісок) И-е-е-е-х!

Червоно-пурпурове сонце хилиться долу, ховається в степу за автотрасою Чорнобиль-Київ.

Від технічного парку в табір входять розвідники, під пахвами і в руках — ватянки та фуфайки кольору хакі; Сергій перекинув свою через ремінь польової сумки. Казенний військовий табір зустрічає їх... ударною диско-музикою *ModernTalking!* Новинка і хіт 1986 року в СРСР — навіть тут?!

ПЕТРО (отетеріло киваючи на репродуктор): А це ще що таке?!

КОЛЯ: А іде ж «пуговицы у ряд»? Іде *мая любімая* (перекривляє) «*Неее плааачь девчоонка, прааайдут дажди, сааалдат вернется, ты тооолько..*»?

ПЕТРО. Жди-пожди! Тут дощів не буває — хмари ще на підході до зони розганяють, сам знаєш...

КОЛЯ: Головне, щоб дощі йшли там, де нас ждуть, (вправно й пародійно-смішно смикається в ритм *ModernTalking*) А тут — чого ждати?

Ударно лунає над табором хіт *ModernTalking*:

«*You can win if you want*» — «Захочеш — переможеш!»

На місці намету Сергія — піщана прогалина. На ній уже частково зведені стіни зимового намету — великого, утепленого. Поруч на піску — купа з речових мішків.

ПЕТРО (отетеріло): «Гудзики в ряд...»

КОЛЯ (в риму): «...трамвай переїхав загін жовтенят».

СТАРШИНА: Мужики, розбирайте своє! Зараз розподілимо вас по іншим наметам, хто де спати цю ніч буде...

Розвідники починають вишукувати своє. Підходять заклопотані ротний і замполіт, жваво щось обговорюють на ходу.

РОТНИЙ (до Сергія): Ну, як сьогодні?

СЕРГІЙ: Шабаш. З об'їздами ПУСО. Сьогодні мало не вбились. В яр стрибати. К бісу. Скільки разів казав: броники треба в Чорнобилі на стоянці залишати! Нащо їх туди-сюди ганяти? Аби з ПУСО воювати?

ЗАМПОЛІТ: Обов'язково порушу це питання на зборах комуністів бататьйону...

РОТНИЙ (примирливо, обом лейтенантам): Ну-ну...

СЕРГІЙ (продовжує): Все. Я більше ПУСО не об'їжджаю. Поставлять усі броники на могильник — значить, поставлять. «Страйк за правилами». Може, хтось почухається.

РОТНИЙ (дивлячись на своїх підлеглих, чухає потилицю): Та може... Треба щось вирішувати...

Розвідники витягають з купи свої речі.

Віддалік на стіні щойно зведеного зимового намету-бараку висить червоний транспарант:

«ЗАКІНЧИМО БУДІВНИЦТВО ЗИМОВОГО ТАБОРУ НА ДВА ДНІ ДО СТРОКУ!»

Звучить хіт *Modern Talking* — «*You can win if you want*».

У напівтемному наметі-лазні блищить мокре обличчя Сергія. Ріденькі струмені води скупо й нерівно бризкають згори. І раптом — води нема! Сергій піднімає погляд на конус-розбризкувач кольору хакі, пригвинчений до труби такого ж кольору.

ГОЛОСИ В ЛАЗНІ: Де вода? Ну, твою наліво... От зараза!.. Мужики, дайте йому по писку! Раз у п'ять днів у баню встигнеш — і то, гля...

ГОЛИЙ В МИЛІ (підбігає до віконця в брезенті): Гвардієць, воду давай! Знов заснув?! Одержиш таки по пиці! Доспишся...

За вікном з провислим хрестом брезентових лямок — стоїть АРС, з його цистерни вода гофрованою трубою подається у Дезінфекційно-Душовий Автомобіль (ДДА) — металеву будку на базі армійської вантажівки-всюдихода ГАЗ-66. У котлі ДДА вода підігрівається, і шлангом потрапляє до брезентового намету. Солдат на ДДАшці смикає важелі, намагаючись відрегулювати подачу...

Із дірочок душу вистрілюють струмені пари — всі відстрибують, ошпарені...

П'яти людини, що лежить горілиць. Їх шкіра вигрублена, відполірована до блиску. Ступню перекреслюють зелені штрипки військових штанів. Живіт і груди людини вкриті солдатською ватянкою. Під головою замість подушки — коричнева шкіра офіцерської польової сумки. Обличчя прикрите кепі, з якого стримить перо сойки.

В яскраво освітленій Ленкімнаті на довгому столі, обтягнутому поліетиленом, міцно спить Сергій.

Над ним — гіпсове біле погруддя Леніна на буряково-червоній тумбі. Під Леніним на земляній долівці стоять чоботи, на їхні халяви намотані онучі — просихають. Зі штабного намету поряд — там писарі ще працюють — з чийогось касетного магнітофону стиха долинає ніжна обробка *ModernTalking* «*Everybody needs someone to hold*» — «Кожному треба мати, кого обійняти». Сергій повертається на бік, вмощується зручніше...

На столі — попільниця із шматка картону, повна нічних недопалків.

«*Everybody needs someone to hold*»...

Тонкий, плавний, прозорий струмінь води з шланга — омиває букет польових ромашок.

Ромашки — в руках Сергія. Він стоїть під цегляною стіною гаража Сільгосптехніки, навпроти «бази розвідки» на околиці Чорнобиля.

Неподалік — галявина ромашок. Світлий літній ранок.

Сергій сушить букет, розмахуючи ним у повітрі. Ховає його в поліетиленовий мішечок — і в сумку.

Сергій входить до перукарні...

...і бачить з дверей, як Оксана чаклує над зачіскою непоказного офіцера в кріслі — молодшого лейтенанта Шльопанцова...

ОКСАНА (нагнувшись до Шльопанцова): Так добре?

Сергію у дзеркалі здається, що її щока на мить торкається гладко поголеної щоки офіцера... Оксана й офіцер зустрічаються поглядами в дзеркалі...

Сергій різко повертається і йде.

Оксана помічає його в дзеркалі — і, недбало кинувши офіцерику «Я зараз», — кидається вслід...

...горлицею злітає з ганку перукарні — і з розгону мало не б'ється грудьми об броник, що зірвався з місця...

Її фігурка в білому костюмчику — на тлі брудно-зеленого корпусу з білим «80» на броні...

Вузький коридор розвідвідділу. Сергій заходить, — і в дверях несподівано зіштовхується з Оксаною! Сяючи, вона випурхує з відділу. В неї в руках — імпортований дозиметр з цифровим індикатором.

СЕРГІЙ (вражено): Привіт! (не може відірвати погляд від дозиметра)

ОКСАНА (збентежена; з напускною самовпевненістю): О, і ти тут! Привіт.

СЕРГІЙ (не відриваючи погляду від дозиметра, неголосно): Ні, це *і ти тут*. Я тут працюю.

ОКСАНА (стежить за поглядом Сергія, ображено): Що ти в нього так вп'явся? Не бачив імпортованого?

СЕРГІЙ (піднімає погляд на Оксану): Чому ж — бачив. Мені його (вказує на дозиметр) навіть у розвідку не дали — коли хотів взяти, скільки ж ми насправді на маршрутах одержуємо... Отака велика цінність. Імпортована річ.

ОКСАНА (розгублена, прикриває ніяковість різкістю): Звичайно! Я ж особистість! А ти — лейтенант з запасу...

У «лейтенанта запасу» очі лізуть на лоба.

Через плече Оксани у відкриті двері він бачить: підполковник з-за столу в кутку уміло голубить поглядом ладні задні форми «особистості». Оксана різко оглядається.

ПІДПОЛКОВНИК (одухотворений видовищем і увагою Оксани, проголошує в сторону Сергія, але очима на Оксані): Лейтенант, я сьогодні САМ виїжджаю в розвідку!..

Оксана, смикнувши плечем, виходить, дрібно стукочучи каблучками.

ПІДПОЛКОВНИК (тихо, вже тільки Сергію): Начштабу наказав, ч-чорт...

Броник № 80 з'їжджає з дороги на стоянку розвідки і зупиняється. Легкий пил за ним осідає. З люка водія на броню притьомом вистрибує Коля, робить різкі змахи руками вгору, — як диригент, що підіймає оркестр: «Підйом! Підйом! Шухер!!!» З командирського люка вилазить підполковник — начальник розвідвідділу, за ним Сергій.

Бійці неспішно зістрибують із броників, вилазять з-під навісів, з-під будок з дощок та рубероїду. Ці саморобні прихистки-«печери» приліплені до штабелів величезних металевих ажурних конструкцій, що в два людських зрости складені з краю стоянки (потім їх укладуть у тіло Саркофага). Деякі розвідники протирають очі від сну. Із будки-навісу з'являється й ротний — теж сонний. Угледівши підполковника, одразу ж надає рухам енергійності, а очам — жвавого блиску.

РОТНИЙ (обводить поглядом стоянку): Ста-авай! (рушає до підполковника)

Тягнеться, шикуючись, груба чоловіча маса, вдягнена в зношене різноманітне військове шмаття... «Партизани».

РОТНИЙ: Шикуйсь! Шикуйсь! Стру-ун-ко! (повертається, підкидає руку до козирка кепі) Тарщ полковник...

ПІДПОЛКОВНИК (махає йому рукою, обриваючи доповідь): Здрастуйте, товариші розвідники!

СТРІЙ (бадьоро): Здрав-бажаєм, тарщ-ковник!

Ротний стає поруч з підполковником; Сергій — з іншого боку, трохи позаду.

Начальник розвідвідділу — вперше віч-на-віч зі своїм розвід-військом... Єдиний тут у респіраторі: білий кружечок закриває низ його обличчя...

ПІДПОЛКОВНИК (тикає пальцем у крайній екіпаж): Маршрут розвідки Рудий Ліс-1!.. До машини!

Екіпаж отетеріло дивиться на підполковника...

...і залишається на місці.

Ротний орлино веде поглядом по строю, наче не помічаючи таких дрібних подробиць... Тобто найгрубішого порушення військового статуту — «невиконання наказу»!

ПІДПОЛКОВНИК (наступному екіпажу): Ви! Рудий Ліс-2!.. До машини!

Другий екіпаж *не рушить з місця.*

Екіпажі розвідки переглядаються між собою, намагаючись зрозуміти, що тут відбувається: хто це такий, чого він тут командує.

Командири екіпажів, які бачили підполковника в штабі, повертають голови назад, пояснюють шепотом: «Це начальник розвідвідділу...»

Ротний блищить круглими дитячими очима, заклопотано переводить погляд: зі строю — на підполковника — назад; на обличчі — заподялива готовність... невідомо до чого.

Стрій незадоволено буркоче...

ПІДПОЛКОВНИК (продовжує): Ви — на Ставок-охолоджувач!

РОТНИЙ (до солдат): Припинити розмови!

КОМАНДИР ЕКІПАЖУ (з строю, розгублено): Ми ж цього маршруту не знаємо...

ПІДПОЛКОВНИК (не слухає, наступному екіпажу): Вам — Кільце навколо АЕС!

ГОЛОСИ ЗІ СТРОЮ (все голосніше): Та куди ми поїдемо?! Це не наш маршрут... У нас його ніхто не зна!

Погляди бійців переходять з підполковника на ротного — і назад. Усі здивовані... Дивляться на Сергія...

Сергій ошелешено дивиться на ротного: чом він не втрутиться, не спинить? Начрозвідвідділу зараз же всю розвідку на сьогодні перекапустить! А потім що?

ПІДПОЛКОВНИК (до першого екіпажу, що залишився стояти): До машини! Чого стоїте! Бігом — а-арш!

Екіпаж знехотя починає рухатись до свого броника, обернувшись назад і огризаячись: «Та це не наш маршрут!», «Що ми там наміряємо?»

ПІДПОЛКОВНИК (другому екіпажу): А ви чо стоїте? До машини! Арш! (другий екіпаж робить нерішучі кроки, зупиняється... Підполковник іншим) *Па-а-машинам!*

Хтось, знизавши плечима, рушає до своєї машини. Інші, залишившись на місці, завзято починають пояснювати підполковнику: «Ми їздимо своїми маршрутами...», «Ми ж там не зна...»

ПІДПОЛКОВНИК: Р-розмови відставити! (наступному екіпажу) Маршрут...

СЕРГІЙ (ротному, стиха): Товариш капітан... («Та зроби ж ти щось — ти ж командир роти!»)

Ротний робить вигляд, що нічого особливого не відбувається, і ревно «їсть очима начальство»...

Сергій — несподівано для себе — робить крок уперед і стає поруч з Підполковником.

СЕРГІЙ (підполковнику, неголосно): Товаришу підполковнику, вибачте, але... *ТУТ КОМАНДУЮ Я.* (і, не звертаючи більше уваги на підполковника й ротного) Відставити! Ста-авай! (поки всі підтягуються назад і шикуються, дістає зі своєї польової сумки на боці блокнот, гортає його до потрібної сторінки) Рудий Ліс-1 — 73-й БРДМ! (дивиться на екіпаж; його командир у першій шерензі злегка киває) Рудий Ліс-2 — 84-й... Ставок-охолоджувач —...

Підполковник робить вигляд, що нічого особливого не трапилось.

...Броники — великі, потужні, семитонні брудно-зелені машини, схожі на катери, — задираючи носи на підйомі, виїждять на трасу — і один за одним звертають вправо.

До АЕС. На розвідку.

«You can win if you want...»

Бомба

(Вставний епізод 3[18])

Літо 1945 року. Друга планетарна війна на планеті Земля щойно закінчилась. Але лише в Європі та Африці. Ще воюють десятки мільйонів людей на Азійському континенті та в Тихому океані, що його омиває: об'єднані союзники, серед яких і Сполучені Штати Америки, — і Японія, яка вперто не бажає капітулювати. Вона має потужні армію, флот, промисловість, загарбала великі території, цілі народи змусила рабськи працювати на свою гігантську військову та державну машину...

4 серпня. Тихий океан, Північно-Маріанський архіпелаг, острів Тініан. База 509-ї об'єднаної групи військово-повітряних сил США.

Йде інструктаж. Перед полковником Тіббетсом сидить кілька десятків офіцерів — екіпажі важких бомбардувальників, «літаючих фортець» Б-29.

На стіні — три аерофотознімки: три великих міста. Перше розташоване в дельті річки і схоже на розкрите віяло: від центральної частини, де живе й працює більшість населення міста, розходяться шість секторів-островів, між ними — протоки ріки. Інше витягнулось вздовж вузької бухти, прикритої з обох боків пасмами пагорбів...

ПОЛКОВНИК ТІББЕТС: Це основна, запасна та резервна цілі. Порядок їх ураження залежить від погодних умов на момент підльоту до цілей. Один виліт — одна бомба... Пояснення зараз дасть відповідальний за озброєння капітан Парсонс. Завдання відповідальне. Я хочу щоб ви зрозуміли чітко: наші дії закінчать цю кляту війну. Крапка. У вас не має бути жодних сумнівів. Я гордий, що саме нашої 393-й ескадрильї важких бомбардувальників, і мені особисто, довірена ця історична місія. Порядок дій: три екіпажі летять вперед, доповідають погоду над трьома цілями, два будуть супроводжувати літак з бомбою на борту, спостерігати й фотографувати результати, ще один літак — у резерві. Бомба дуже потужна... Я знаю, що ви всі, хто тут зараз в цій кімнаті — найкращі екіпажі нашої авіації. Але все, що будь-хто із нас, і я в тому числі, зробили до цього часу — просто дитячі забавки в порівнянні з цим завданням. Капітане Парсонсе, прошу.

КАПІТАН ПАРСОНС: Панове офіцери, такої великої бомби я ще ніколи не бачив. І це не просто ВЕЛИКА БОМБА. Описати словами бойовий ефект цієї бомби неможливо. Без сумніву, нам довірено справжнє чудо найскладніших сучасних наук і найточніших інженерних розробок. Зараз я покажу вам документальні кінокадри про її перше випробування...

І він включає кінопроектор...

...який починає м'яти кіноплівку, рве її, — і нарешті спиняється...

Відремонтувати кінопроектор так і не вдалось. Капітану Парсонсу довелося своїми словами описувати казковий ефект цієї бомби. Льотчиками доведеться побачити його тільки в натурі після того, як вони самі відтворять його. Вже на живих людях...

6 серпня 1945 року. Літній погожий ранок. Велике місто.

Вже тричі після світанку вили сирени повітряної тривоги, — що, втім, для жителів постійно бомбардованої Японії справа звична. Останній раз тривога була викликана якимсь літаком-одинаком — мабуть, розвідником погоди... Коли він розвернувся й полетів геть, прозвучав сигнал відбою тривоги.

Втім, одразу по 8-й ранку спостерігачі протиповітряної оборони помітили дві чи три американські «літаючі фортеці» Б-29. Але сигнал тривоги не подали: для дійсно небезпечного нальоту в небі має бути багато бомбардувальників. Так що потреби всьому населенню міста опускатись у сховища немає. Гучномовці просто закликали жителів пильнувати літаки, що наближаються.

Ситуація стала ще спокійнішого, коли на місто полетів всього один літак.

Цей літак-одинак — американський бомбардувальник Б-29 з написаним на ньому іменем «Енола Гей» (так звали маму командира цього літака полковника Тіббетса) — скинув одну-єдину бомбу на прізвисько «Малюк».

Цей зовсім немаленький «Малюк» мав 3,5 метра в довжину, 70 сантиметрів в діаметрі, і важив 4 тонни. На «Малюку» американські вояки, як зазвичай, зробили кілька написів, серед них — «Привіт імператору Японії!»

Падаючи в повітрі вниз, сигароподібна бомба спочатку вихляла з боку в бік, — та, набравши швидкість, вирівнялась.

На висоті 600 метрів бомба вибухнула.

У 8 годин 16 хвилин 2 секунди ранку.

6 серпня 1945 року.

Над містом Хіросіма.

Бомбардувальник «Енола Гей», що в цю мить вже був на відстані 20 кілометрів від вибуху, осяяло яскраве світло. Екіпаж до цього був готовий — всі в чорних окулярах.

Наступне, що побачив із хвоста літака стрілець — помутніння повітря: велетенський шар з імлістою оболонкою, швидко збільшуючись у розмірах, розповсюджується від точки вибуху — йде ударна хвиля, що руйнує все на своєму шляху. Вона наздоганяє літак так швидко, що стрілець не встигає попередити екіпаж.

Повітряне судно гнеться і тріщить, — командир пілот Тіббетс волає «Зенітки!» (він думає, що це в них влучила одразу батарея важких зеніток), — екіпаж почувається наче в пустій бляшанці, яку молотять бейсбольною битою, — літак метляє з боку на бік... Тріск такий сильний, неначе рветься обшивка фюзеляжу...

І одразу — тиша. Політ продовжується. Вибухова хвиля пройшла. Все спокійно.

Екіпаж паралізовано мовчить.

І раптом починають говорити — всі разом, виплескуючи емоції...

Й кидаються спостерігати, що ж відбувається на землі. З літака це зручно.

Внизу — гігантський стовп диму. Він швидко підіймається, в нього червона пломенюча червона серцевина. Пурпурово-сіра кипляча маса з вогненно-червоним ядром всередині — нуртує, розростається, розповсюджується... Навколо її «ноги» на землі вистрілюють вогні пожеж — гострячки полум'я поряд з велетенським багаттям в центрі, — їх все більше й більше... Вже не злічити — суцільний вогонь. Стовп диму й вогню набирає грибоподібної форми... Розгортається — ширше, вище... Вже кілометри з три завширшки, із кілометр висотою. Ростає далі — все вище й вище й вище... Ось він уже врівень з літаком, — і росте, росте догори далі...

Похмуро-чорна, пурпурово-підсвічена зсередини грибоподібна велетенська хмара. Її чорну широку основу з диму та пилу прострілює палахкотіння пожеж. Місто вкрите шаром полум'я й диму, — він пухне далі й далі, підіймається хвилями, закручуючись, вкриває підніжжя пагорбів... Повністю ховає в собі пагорби...

ДРУГИЙ ПІЛОТ (волає в нестямі, штовхаючи командира Тіббетса в плече, показує): Ти глянь-но на це! І на це! А ось на це! А сюди поглянь!.. Слухай, я відчуваю смак радіації! Як свинець!

БОМБАРДИР: Хотів би я знати, чи всі ми станемо від цієї радіоактивності імпотентами?

ПАРСОНС (жартує): Ні, тільки я! Я ж зброяр — був до бомби найближче, в «останню путь» споряджав...

ДРУГИЙ ПІЛОТ (волає, вказуючи): О Боже! Ти тільки глянь на це суче видовище!

Однаке, все ще під безпосереднім враженням, другий пілот залишив дещо інший запис у своєму бортовому журналі: «О Боже, що ж ми накоїли?»

Коли 4-тонний «Малюк» вибухнув над Хіросімою, сонце для її мешканців поблякло. В самому прямому розумінні: за розрахунками, вибух був в 10 разів яскравіший за сяйво сонця...

Жар випромінювання вмить запалює місто.

Усі, хто знаходився під вибухом на землі в колі діаметром два кілометри, миттєво, нічого не відчувши і не зрозумівши, — ще до того, як зайнялись будівлі поряд з ними, — перетворились у вражаюче-«маленькі шматки вугілля тваринного походження» (так беземоційно-сухо це було названо в одному зі звітів). Тисячі і тисячі таких маленьких чорних куп покривали вулиці й провулки міста.

Нечуваний ніколи — ГРИМ З ЯСНОГО НЕБА! — Вибухова хвиля плющить, зрівнює з землею споруди в колі діаметром в кілометри, — все далі й далі трощить, руйнує і валить будови! — Наче кільце якогось містичного туману, її коло розходитьсь навкруг, слабнучи поступово... Навіть за 35 кілометрів від епіцентру вибух віддається оглушливим громом.

Пожежі міста зливаються в одне гігантське небаченого розміру багаття, його гостряк під місцем вибуху ширяє вгору — на кілометри! — потоки розжареного повітря, дим, пил, палаючі предмети, попіл піднімаються все вище й вище — і, охолоджуючись поступово нагорі, клубочаться, формують шапку гриба, — а його нога, яка об'єднує всі пожежі міста, все ширшає й ширшає біля землі...

О 8 годині 17 хвилин ранку оператор японської радіомовної компанії помітив, що станція міста Хіросіми зникла з ефіру. Зв'язатись з нею йому не вдалося.

За двадцять хвилин по тому телеграфний центр токійської залізниці відзначив, що лінія телеграфу перестала працювати десь за двадцять кілометрів від міста Хіросіма. З найближчих залізничних станцій надійшли повідомлення телеграфістів, що місто Хіросіму уразив масований рейд авіації противника.

Інформація була передана до Генерального штабу. Його офіцери не змогли зв'язатись з пунктом управління в Хіросімі.

Молодший штабний офіцер одержав наказ злітати до Хіросіми оцінити руйнування. Через три години він побачив картину, у якій вже ніхто б не впізнав перший аерофотознімок з тих, що їх полковник Тіббетс демонстрував своїм пілотам за кілька днів до того.

Рапорт японського офіцера був короткий: «Хіросіми більше немає». Під його літаком замість міста була чорна випалена пустеля, вкрита уламками та вогнищами пожеж. 90 % міста Хіросіма було знищено. Внаслідок скидання однієї-єдиної АТОМНОЇ БОМБИ було вбито, поранено та зникло безвісти сто тридцять тисяч (130 000) жителів міста Хіросіма та військовополонених корейців з розміщеного тут табору.

За першу добу до міста не надійшло жодної допомоги. Жертви бомбардування — поранені, обгорілі, опромінені (про вплив опромінення на людину ніхто з японців тоді жодного уявлення не мав) — одержали допомогу тільки на другу добу, — ті з них, що не померли в першу...

Через три дні, 9 серпня 1945 року, на японське місто Кокура мала бути скинута друга американська атомна бомба, «Гладун». Але Кокура не потрапила до історії земної цивілізації, їй неймовірно поталанило. Завадила погода: хмари вкрили місто, і жодної можливості прицільно бомбувати з великої висоти не було.

Тому «Гладун» — куляста бомба, схожа на велетенську краплину з оперенням-стабілізатором, — полетіла на запасну ціль.

Місто Нагасакі.

Результати:

- більше третини міста Нагасакі зруйновано вщент;
- вбито, поранено, зникли без сліду 75 тисяч його жителів[\[19\]](#);
- Японія капітулювала, коли літак, що скинув «Гладуна», був ще в повітрі, повертаючись на базу.

Друга планетарна війна, що тягнулась майже 6 років і забрала близько 60 мільйонів життів вояків та мирного населення, закінчилась. Радісна новина одразу ж розійшлась по всій планеті Земля...

Два мільярди американських доларів — сума на ті часи абсолютно неймовірна, фантастична! — були витрачені з небаченим до того ефектом...

Ось так вперше було використано казкові можливості ядерної енергії.

Потужність вибуху «Гладуна» і «Малюка» була приблизно однаковою: біля 20 кілотонн. Тобто рівною вибуху 20 тисяч тонн звичайної вибухівки — тротилу, толу. Це — бомбове навантаження *двох тисяч* (2 000!) «літаючих фортець» Б-29! І одночасно — потуга однієї-єдиної атомної бомби вагою всього 4 тони!

З часом атомні бомби стали ще досконаліші. Кожна з новітніх атомних бомб — це, за різними оцінками, — мільйон (1 000 000), мільярд (1 000 000 000) чи навіть трильон (1 000 000 000 000!!!) бомб із звичайної вибухівки...[\[20\]](#)

Втім, політикам і військовим цього виявилось замало.

І тоді була винайдена *ТЕРМОядерна бомба*.

Ще потужніша. НАЙпотужніша...

30 жовтня 1961 року. Радянський Союз, Північний Льодовитий океан, Арктика. Острів Нова Земля.

Це похмурий безживний скелястий масив в океані, вкритому кригою. Над похмурим островом — таке ж похмуре небо.

В розриві хмар виникає бомбардувальник Ту-95, до якого підвішена небачена в світі бомба.

Вона має 8 метрів в довжину, 2 метри в діаметрі, і важить понад 20 тонн. Бомба не входила в бомбовий люк літака, тому довелось вирізати шматки його обшивки...

Літак виходить на розрахункову точку... Фіксатори — клац! — і звільнене громаддя 20-тонної бомба зривається униз... Від втрати такої величезної маси — літак аж підкидає вгору.

Розрахункова потужність цієї пробної мега-бомби — 50 МЕГАтонн. Тобто 50 мільйонів тонн — п'ятдесят мільярдів кілограм (50 000 000 000 кг) — тротилу.

У вільному падінні знаходяться 25 ТИСЯЧ (25 000) БОМБ ЗРАЗКА ХІРОСІМА-НАГАСАКІ.

«Цар-бомба», — з гордістю назвали її розробники.

Над бомбою розкривається парашут — теж ще небачених ніколи на планеті Земля розмірів. Подейкують, що цей «цар-парашут» поглинув усі запаси Радянського Союзу, і в країні на деякий час призупинилось виробництво капронових панчіх...

Падіння цар-бомби сповільнюється, — даючи літаку можливість відлетіти подалі від вибуху...

...Оранжева куля вогню й анігіляції! ЦАР-КУЛЯ! — колосальних розмірів, небачена пекельна куля!..

Її розміри навіть важко осягти! — вибух ще найпершого американського термоядерного пристрою, у п'ять разів слабшого, — спродукував кулю вогню діаметром 6 кілометрів!!

А ця новітня супер-куля — незрівнянно потужніша, вона самодостатня й пихата, як сам бог богів...

Фахівці-ядерники, яких звичайні, ядерні вибухи, що за ними вони спостерігають на полігонах, вже тільки бадьорять і наповнюють творчою енергією («Ви знаєте, як чудово пахне озоном після атомного вибуху!», — сказав один із них, причому далеко не найгірший[21]), — ці треновані фахівці прищулились: їх охопив тваринний, непідвладний людині ЖАХ. *До такого* — не при звичається нікому й ніколи...

Повільно, ще в повній тиші (поки не прийшла вибухова хвиля) — підіймається куля вогню — переливається, виграє всередині... Пробиває хмари... Все росте й росте в розмірах! — неначе вона всмоктує, поглинає, перетравлює в себе всю Землю, і самої планети вже більше не існує — лише ця пихата, самодостатня куля вогню й знищення...

Видовище абсолютно фантастичне, нереальне, неприродне... ПОЗАприродне... АНТИприродне...

Сяйво від вибуху видно аж за 1000 (тисячу) кілометрів від місця випробувань! Крізь товстий суцільний шар хмар!! Згідно розрахункам, від жару цієї вогняної кулі *опіки 3-го (важкого) ступеня тяжкості можна було одержати на відстані 100 (сто) кілометрів!* Навіть за 250 кілометрів від епіцентру люди, що називається, на власній шкірі відчували тепло випромінювання цієї кулі вогню.

За попередніми розрахунками, мали бути зруйновані всі споруди в радіусі 25 кілометрів, значні руйнування мусили охопити зону радіусом 35 кілометрів. Але атмосферні умови сфокусували ударну хвилю, і зона руйнувань досягла ще більш віддалених місць: в селах за сотні кілометрів від епіцентру дерев'яні будинки порозвалювалися вщент, з кам'яниць позривало дахи. Земля враз стала чистою — випалена, обдерта й виметена...

Камінний острів в епіцентрі був *зрівняний*, в самому буквальному розумінні слова. Його нова ідеально-рівна поверхня — розплавлена, а потім знов застигла гірська порода — стала блискуча, як ковзанка! Воістину, НОВА ЗЕМЛЯ...

...На радість організаторам, вибух перевершив їх сподівання: його потужність виявилась більше розрахункової, і склала близько 57 мегатонн. Тобто ефект від цієї бомби був, як від одночасного вибуху 57 мільйонів тонн — 57 мільярдів кілограм — тротилу... *Це в 10 раз більше, ніж вся вибухівка, використана за найруйнівнішу на Землі Другу планетарну війну...*

І ще одна подробиця: термоядерна «цар-бомба» була полегшена, пробна, навмисне ослаблена в 2 рази: потужність її проектного бойового варіанту — 100 мегатонн...

Це був великий успіх радянської науки і техніки, вінець зусиль всього багатомільйонного населення Радянського Союзу (про який, втім, це населення жодної гадки не мали).

Але керівництво країни було розчароване: для військових цілей така «цар-бомба» виявилась малопридатною. Скинути її на інший континент з літака — неможливо: навіть найпотужніший бомбардувальник Ту-95 з двадцятьма «царськими» тоннами на борту так далеко не долетить... Скинути

«цар-бомбу» на своєму континенті, в Європі чи Азії, Радянський Союз теж не міг. Нею можна було, звичайно, за раз «стерти з лиця Землі» такі країни, як Бельгія, Голландія та Данія. Але якщо її скинути, скажімо, на Західну Німеччину, то смертельні дози радіації отримає населення самого Радянського Союзу... Лідери ядерного (тепер вже термоядерного) військового змагання — СРСР та США — наштовхнулися на нову проблему...

Нові можливості ТЕРМОядерної зброї вимагали нових засобів для свого використання.

Новела третя

ЛЕБЕДИЧІ

Дорожній показчик з назвою населеного пункту — ЛЕБЕДИЧІ.

Броник розвідки № 80 — мчить повз нього, повз пагорб з тінистим сільським кладовищем...

Ясний день. Травичка під невеликим кущем. Жіноча рука кладе на неї білу легку куртку. Зверху — білі брюки. Потім бюстгальтер, потім — трусики. Все таке нетутешнє, інтимне, вразливо-ажурне... Такий собі стриптиз без тіла...

Над ніжною купкою одягу висить американський дозиметр. Дозиметр показує рівень — невеликий, з десяток нормальних, — і коротко пискає, нарахувавши черговий шматочок дози.

Шурхіт кроків, що віддаляються.

За кущем — край урвища над затокою Дніпрового водосховища.

Плюскіт води внизу...

...де, повз рибальський човен з ще мокрими веслами, Оксана заходить у воду, — кожним кроком, порухом крутого стегна розштовхуючи її... Видовище притягує, заворожує... Диво природи, здатне привабити, зачати, носити в собі, пустити в світ нове таке ж диво... Крок за кроком — поринає все глибше й глибше... Відштовхнулася — і попливла, розсуваючи воду своїм тугим тілом.

Над гладдю води, на тлі велетенських грозових синьо-чорних хмар — гігантські кольорові арки: веселка небувалих розмірів. На підступах до 30-кілометрової зони літаки спеціально обробляють хмари, там ллє злива. А в зоні — сонячно...

Оксана пливе під веселку.

СЕРГІЙ: *Які вишні!*

Вишні — великі, соковиті, стиглі до чорноти — на рясних деревах у затишному дворіщі, що поросло споришем. У глибині двору — дерев'яна рублена хата під вміло зробленим дахом з очерету. Такі дахи стоять по півстоліття, взимку під ними тепло, а влітку прохолодно (не те що ширпотреб-шифер).

А під хатою буяють яскраві, соковиті квіти.

ПЕТРО: *А квіти які!* (впускає зонд — і розраховано-точним рухом підхоплює кінчик його метрової ручки за мить до торкання трави зондом) «Земля»... 0,8 мілірентген за годину, (піднімає зонд на висоту пояса)

СЕРГІЙ (здивовано): Менше мілірентгена на годину! *Ми ж таких рівнів ніколи не міряли! Таких маленьких!* Чому їх виселили? (дивуючись, записує в блокнот ці смішно-маленькі рівні)

КОЛЯ: Чо нас сюди послали?

ПЕТРО: Фон — 0,7... Села при 0,7-ми мілірентгена на годину виселяють... Ви ще просто не їздили... Стіна будинку — 0,4... Дах — 0,6...

КОЛЯ (оглядаючись): *Яке привілля!*

СЕРГІЙ: *Ні радіації ні начальства...*

Стягає з себе куртку-хакі, кида її на вузьеньку дерев'яну лавку... В білій легкій натільній сорочці з трикутним вирізом спереду — стоїть посеред зеленого двору, порослого соковитим споришем. Трое розвідників — одні на весь цей двір — на все село — на бозна-скільки сотень квадратних кілометрів навкруг... Гудуть бджоли-джмелі...

Немов охмелівши від цього миру й покою, налітають розвідники на вишні...

СЕРГІЙ (випльовує кісточку, фиркає, як над жартом): 0,7 мілірентген на годину!

ПЕТРО (заклопотано): З собою треба нарвати...

КОЛЯ: Подавимо — спілі...

ПЕТРО: Нам сюди б ще раз попасти. Раз послали, можуть ще раз... Якщо село мити будуть...

КОЛЯ: Дезактиватори тоді все обнесуть.

СЕРГІЙ: Або гидотою своєю оббризкають...

Розвідники рвуть вишні, їхні долоні всі у фіолетових плямах, — поглинають ніжну солодку соковиту м'якоть, насолоджуючись — смаком, чистим повітрям, зеленню, шумом гаю, грою тіней на зеленому спориші двору...

...і не помічають, що...

...за хатою, під дахом дерев'яної комори — натягнута мотузка, на ній в'ялиться риба...

...на городі — картопля акуратно просапана й підгорнута...

В руках у розвідників — великі, чорні вишні, що аж бризкають соком...

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС: А хто це в чужому обійсті хазяйнує?

Від несподіванки розвідники аж здригаються, повертаються — з вишнями в жменях...

Бабуся Оксани стоїть в дверях будинку, як вродилась тут, — по-хазяйськи упершись руками в боки, середнього зросту, міцна, спокійна, у вигорілому платті... Одне ціле з усім цим світом довкола неї — міцним, вкоріненим, перевіреним часом...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Ні тобі «здрастє», ні дозволу спитати...

ПЕТРО (засоромлено): Та тут же нікого...

БАБУСЯ ОКСАНИ (з докором): Ага, крім хазяйки...

СЕРГІЙ (розгублено): Ми не знали...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Де вишні — знали, а де хазяйка...

КОЛЯ (розглядає свого жменю, повну вишень, і піднімає награно-запобігливий погляд на господиню): Хазяєчко, будьте добренькі, чи можна солдатикам трохи вишень поїсти?

БАБУСЯ ОКСАНИ: Та їжте, хлопці, хіба жалко...

КОЛЯ: От спасибі.

ПЕТРО: Дякуємо. Дай вам Бог здоров'я.

КОЛЯ (відправляючи вишню до рота): А як ви сюди потрапили?

БАБУСЯ ОКСАНИ: Я?! Це я сюди потрапила?! (їй одбира мову від обурення) Це вас треба спитати, як ви сюди потрапили! А я *тут живу!* (кива головою собі за спину, обводить поглядом обійстя) Моя хата. Моя господа...

ПЕТРО (перепрошуючим тоном): Та... всіх же виселили...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Всіх — не виселиш.

СЕРГІЙ: Так їздять же, перевіряють, кого знайдуть — виселяють...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Ха! Он бачиш — торбинка на гвіздку?! Як в ту війну: ледве німці на дорозі, я за торбу — й в ліс. А там вже ніхто не...

ПЕТРО: А чого ж ви од нас не втекли? Не бачили?

БАБУСЯ ОКСАНИ: Ха! Я — не бачила?! Та я вас ще на в'їзді в село засікла — одна машина, бронік разведки. Не виганяти, значить, їдуть...

КОЛЯ: Не німці... (спльовує кісточку)

БАБУСЯ ОКСАНИ: Нормальні хлопці, міряють... Треба ж із кимось і погомоніти...

ПЕТРО: І ви отут одні?

БАБУСЯ ОКСАНИ: Чому одна? Он — кум, за два села од нас. Дав розписку — «Я самотічно відповідаю за своє життя» — та й живе собі з жонкою. У гості ходимо: коли я до них, коли вони до мене... Та й наші, з Лебедичів, навідується...

ПЕТРО: Як?! А зона?

СЕРГІЙ: Тут же пости, колючий дріт кругом...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Не смішіть, хлопці — які пости од місних! Лісами-болотами — стежечками ще партизанськими, з війни знаєм... Картоплю посадили — її ж полоти треба... Приходять, заходять, розказують... Евакуїровали їх, значить. Привезли спочатку в село, сказали: «Ось виселені з-під Чорнобиля, їх треба по хатах розібрать пожить, поки їм найдуть, де жити»... Так декотрі в хати боялися пустити — «Радіація!», «Заражені»... Та й хороші люди були — пустили і, кажуть, дуже добре прийняли... І все, спасибі їм, дуже добре... Ну й скільки отак можна жити — дві (а було й по три) сім'ї в одній хаті? А правда, добрі вишні в цьом годі? Ну кілька день, ну неділю... А людям же самим треба жити, по хазяйству робити, оддихнути — це ж їх домівка... «Зранку матрац зверни — і під шифанер, і на весь день іди з хати — гуляй, чи на лавочці сиди»... Чужа хата, одне слово... А декотрим почали квартири давати в місті... Квартири казенні, бетонні... Ні діла, ні місця привичного... «З хазяйством упоруюсь, а з Душею — не, та голосить денно іночно», — сусідка казала... Приходила, плакала, город полола — розказувала, (махнувши рукою, зневажливо) Та скільки тут тієї радіації... От ви ж поміряли — і їсте? Значить, можна?

СЕРГІЙ (із сумнівом): Та раз-другий, може, й можна...

Розглядає в долоні вишні — темно-червоні... На їх липкій чорній шкірочці — світло-сірий пил...

Їсти вишні розвідникам вже не хочеться.

КОЛЯ: І ви так і будете тут жити?

БАБУСЯ ОКСАНИ: Чого — «буду»? Я — живу.

ПЕТРО: Так зона ж...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Е, хлопці, тут в війну ще та зона була — а партизани все'дно жили. І багаатьох зайд пережили... (всміхається куточками губ) Свої ж місця, рідні...

Хрусь! Гілка за хатою... Всі повернули голови.

За городом в просвіті лісової стежки йде Оксана — речі і торбинка в руці, мокро блищить тіло: тільки з річки, з води... Дивиться в сторону городу — чи все там в порядку?

ОКСАНА: Ой! (відстрибує в кущі)

БАБУСЯ: Ти б хоч би вділась!

КОЛЯ: О! Русалка! А я думав, вони скрізь пощезли...

БАБУСЯ ОКСАНИ: Тіпун тобі на язык! «Русалка»... Вона й так без води не може...

ОКСАНА (виходить вже вдягнена в простеньке плаття, — щоки почервоніли): В нас гості...

СЕРГІЙ (вражено — Оксані): Ти теж тут жити збираєшся?

ОКСАНА (ображено): Чому «збираюсь»? Я — живу.

ПЕТРО: Так зона ж!

ОКСАНА (з гідністю посміхаючись): Була вже тут одна зона — в війну! А люди жили... І зону ту пережили.

БАБУСЯ (з неприхованою гордістю дивиться на Оксану): Не залишилась, так повернулась! Нє, ну не кляте дівча! Точно як я в молодості! (Оксані) Ти хлібину принесла?

ОКСАНА (ображено): А як же!

БАБУСЯ: Круглу ж паляницю? Чи забула яку?

ОКСАНА (ображено): Та що я, не знаю? Поки її дістала! Зараз же тут ніде круглого не печуть...

БАБУСЯ ОКСАНИ: А чо так довго не приходила?

ОКСАНА: Та роботи багато!

БАБУСЯ ОКСАНИ: Знаю я твою роботу! Мужиків по голові гладити!

ОКСАНА (щиро образившись): Бабусю! Ну як вам не соромно!

БАБУСЯ: Да-да, не розказуй! Тобі аби з дому вирватись!

СЕРГІЙ (Оксані): Ти перукар за фахом?

ОКСАНА: Нє-а. Другої роботи не найшлось тут. А ти?

СЕРГІЙ: Теж «нє-а». Теж тут іншої роботи не знайшлось... Класно стрижеш.

КОЛЯ (блиснувши очима):...під «нуль»...

Сергій метає на нього спопеляючий погляд.

БАБУСЯ ОКСАНИ (рішуче випроводжає розвідників): Так! Все, хлопчики: поміряли, вишень поїли, погломонили — і спасибі, бувайте здорові... Не весь же день теревенити... В нас роботи ще сьогодні багато...

І, піднявши з лави куртку Сергія, тицяє йому її під лікоть, майже виштовхує в спину — за дерев'яну хвіртку штахетника.

Сергій оглядається...

...Оксана на порозі хати, на тлі темних сіней — оглядається...

БАБУСЯ (рішуче штурхає Сергія в спину): Ти міряти село приїхав? То й міряй! Сподобалось тут ласувати... (зачинає хвіртку і накидає гачок)

Сутінки в поліській хаті. П'ятниця перед Трійцею.

Загорається сірник — бабуся запалює свічку на столі. Там вже стоїть пісна вечера. Оксана готує «канун» — поминальну страву: варену пшеницю з медом.

БАБУСЯ (переступає за поріг хати — на двір): *«Просімо, наши ридниє, заходьте до мене в хату на вечеру, що Бог паслав. Можа каму нема куди йті, все пріходьте».*

Споконвіку так в цей день закликали тут душі своїх померлих рідних.[\[22\]](#)

Повертається до хати і викладає на стіл ще ложки — для померлих душ. Сідає поряд з Оксаною, бере з столу полумисок з «кануном» — розкласти по тарілкам...

І раптом зупиняється...

БАБУСЯ: Ми ж одні на кутку... (ставить полумисок назад) Ану, Оксана... Мотнись по сусідам...

Оксана підхоплюється...

У розвідвідділі листочок з рівнями радіації села Лебедині переходить з рук Сергія до рук штабного офіцера.

Листочок кладуть на карту місцевості на столах; червоним наносять на карту дані...

З цього ж листочка плакатним пером переписують рівні на великий аркуш ватману — у зведену таблицю населених пунктів зони.

На стіні хати, в мерехтливих відблисках свічки, фото Оксаниних покійних молодих батька й матері, молодих діда й бабусі, прадіда й прабабусі. Всі жінки схожі на Оксану. Рід...

ГОЛОС БАБУСИ: *«Просімо, наши ридниє, заходьте до мене в хату на вечеру, що Бог паслав. Можа кому нема куди йті, все пріходьте».*

Під стіною — сидять бабуся і Оксана: древній поліський рід живий.

Горить свічка.

На всій площині столу — розкладені ложки, ложки, ложки...

Поряд — по кілька однакових: з однієї сім'ї.

Бабуся і Оксана урочисто починають вечеряти. Набирають «канун», куштують. Ще раз. І ще. За третім разом продовжують вечерю: картопля, риба, зелень з городу — все, що дають тутешні земля, вода — й роблять руки...

Ніч. Яскраво освітлена кімната. На стіні — велика топографічна карта з радіаційною обстановкою. Поруч — великий аркуш ватману: таблиця рівнів населених пунктів. Біля карти закінчує свою доповідь інтелігентний, стриманий полковник-начштабу. На чолі довгого столу, відсунувшись і напівобернувшись до карти, сидить головуючий. Йде засідання Урядової комісії з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

ПОЛКОВНИК-НАЧШТАБУ (закінчує): І ще пропоную включити до списку на дезактивацію завтра Лебедині (показує)... Село виселене, але там рівні коливаються в межах від 0,4 до 1,1 мілірентгена на годину... Так що є шанси, (кладе указку на стіл)

Члени комісії один за одним кивають на знак згоди.

Місяць у чорному вікні.

В хаті Оксани. Місяць у чорному вікні.

У місячному сяйві на столі — полумисок «кануну».

І — рядами — *родами, родинами* — ложки, ложки, ложки...

У рожевому ранковому промінні — велетенська гора (справжній Монблан!) паперових пачок, що нагадують звичайний пральний порошок. «Монблан» бовваніє перед колишнім корівником — чорні відкриті ворота, фарбовані вапном білі стіни, шиферний дах, націлені вгору вістря громовідводів... Зараз це склад.

На коробках напис «Речовина для дезактивації СД-2».

З «Монблану» беруть коробки, відраховують, складають у купи поменше...

Розривають, висипають білий порошок до металевих бочок з водою...

Збовтують рідину в них довгими дерев'яними палюгами, — її поверхня вривається пишною шапкою піни...

На солдатах біля бочок — респіратори, захисні окуляри, гумові плащі: розчин для дезактивації їдучий... На смужках шкіри, не прикритої гумою, — бризки піни, піт...

На землі розсипано білий порошок...

До бочки під'їжджає поливалка-АРС, гофрованим шлангом засмоктує пінний розчин у свій бак.

По сніданку бабуса та Оксана «випроводжають покійні душі до їхнього дому». Виходять з хлібиною з хати, йдуть до воріт, Оксана відчиняє хвіртку...

БАБУСЯ: *«Ідіт сабе вже на своє місце з Богом, де ві були»*. (по паузі) Оксано, віддай ложки сусідам. І збирайся та й рушай собі з Богом...

Колона АРСів в'їздить до Лебедич повз пагорб цвинтаря.

Бабуса Оксани, через тин побачивши навалу військових, швидко йде до хати — і, не заходячи до неї, простягає руку в темні сіни...

Йде городом, закидає торбинку за плечі. Хутко розчиняється в лісі.

Село окупують АРСи...

...З брандспойта вилітає тугий, різкий струмінь — на дах... в стіну хати... Пінні потоки веселим весняним дощем стікають вниз, краплі мерехтять на сонці, райдужні відблиски сяють на бульбашках...

Брандспойт тримає солдат, одягнений з голови до п'ят у сіро-захисну гуму комплекту ЗЗК, його обличчя сховане під каптуром, грубими окулярами, респіратором...

Білі бризки піни на чорно-стиглій вишні.

Піна на зеленому спориші, на землі перед хатою. Розчин надзвичайно агресивної поверхнево-активної речовини всмоктується в землю. Піна високим товстим шаром залишається на поверхні, шматтями лізе з хвіртки на сільську вулицю... Неначе якась інопланетна протоплазма окупує землю...

Заполудень. З двох сторін вулиці, майже навпроти одне одного — два АРСи домивають останні двори: дві дуги — струмені з брандспойтів — спрямовані в протилежні сторони, віяла дрібних бризок на їхніх краях переливаються веселкою...

На центральній вулиці Лебедичів, біля крихітного сільмага, що приховався, наче казкова хатинка, під гілками старого в'яза, — колона АРСів і УАЗик начальства чекають на останніх. Солдати курять, балагурять — у кабінах, біля машин, на лавках біля хат.

Дочекавшись, колона рушає з села.

Вечоріє. Броник № 80 спинається на піщаному березі.

Сергій і Петро вилазять із люків. Коля розвалився на своєму місці за кермом. Урочисто кладе руку на невеликий чорний дзьобик-перемикач на панелі...

КОЛЯ (кричить нагору, в люк): Позначення контрольних точок села Лебедичі закінчено! Остання — «Південь»! (повертає дзьобик на одну поділку — «клац!»)

Зовні броника лунає постріл: БРДМ вистрелює в землю жовтий сталевий прут-«дротик» із жовтим прапорцем. Спеціальний пристрій на броніку, ззаду, заряджений дюжиною таких «дротиків». Ця «стрілялка» зараз повернута вістрями «дротиків» вниз. Зазвичай же, «у похідному положенні», вона зачохлена і повернена вперед, і тоді страшенно схожа на реактивну «катюшу»; саме так виглядає зараз другий такий пристрій на протилежному боці БРДМа.

СЕРГІЙ (награно-недбало Петру): Я сходжу поки заміри зроблю (дістає з люка буханець хліба в поліетиленовому кульку), а ти «стрілялку» зачохли.

КОЛЯ (вилазючи, лукаво): Давай-давай... Може, в бабці гості будуть... Диви, ще й змінєш хліб на щось солодше...

Сергій робить вигляд, що не чує. Зістрибує, прямує в бічну вуличку.

А Коля скидає куртку і прямує на бережок.

ПЕТРО: Ти що? Загоряти будеш?

КОЛЯ: А що? (стяга білу натільну сорочку) Це ж не став-охолоджувач АЕС (іронічно киває в бік Сергія), то там тільки командири екіпажів загоряють... (зриває ромашку)

Петро на БРДМі повертає «стрілялку» в похідне положення. Стоячи на весь зріст, струшує, розправляючи, довгий брезентовий мішок — натягати його на загострені списи-дротики...

На бережку Коля в ідилічній обстановці ворожить, общипуючи пелюстки ромашки...

Тиша, спокій... Заслужений відпочинок після роботи.

КОЛЯ: Любить — не любить...

З вулички прожогом влітає Сергій.

СЕРГІЙ (кричить на бігу, дозиметричний прилад притримує рукою, хліб — в другій): ПА-МАШИ-И-ИНАМ!

КОЛЯ (не може відірватись від захоплюючого заняття, повільно повертає голову до Сергія — а погляд приклеєним до пелюстків,) Чого? Я тут якраз про тебе виясняю... До серця пригорне...

СЕРГІЙ: *Заводь!* (Петрові) Кидай! Потім зачохлимо!..

Пелюстки летять за вітром...

КОЛЯ (мчить до броника — голий до пояса, куртка, біла сорочка в руці):...до біса пошле... (два стрибки — і він вже в люкові)

ПЕТРО (залазить в люк, до Сергія, що підбігає): Викиди? (швидко щезає)

БРДМ смикається, — заревівши, стартує, — Сергій на броні, його кидає назад, — хапається за скобу на башті, вистрибує у командирський люк...

Броник мчить провулком — повз двір бабусі Оксани...

...В пилюці перед хвірткою валяється покинутий телевізор...

КОЛЯ (похмуро): Викиди...

В кінці провулку втікає, піднімаючи хвіст куряви, автомобіль «Жигулі» з трубами згорнутих килимів, що стирчать з вікон задніх дверей. Хвіртки дворів у провулку розкриті навстіж, ще недавно затишне сільце — загиджене й пусте...

«Жигулі» вивертають з провулка на вуличку. За легковиком-авто націлено мчиться катер БРДМа, на нерівностях потужно погойдуючись з носа на корму... На піщаному ґрунті сільської вулички «Жигулі» пробуксовують, — відстань скорочується...

На центральній вулиці — ґрунт твердіший, «жигуль» і броник мчать з однаковою швидкістю. Пронеслись повз маленьку хатинку з вивіскою «Сільмаг» під могутнім в'язом. Перед її дерев'яним ганочком із трьох сходинок стирчить жовтий прапорець... «Центр села».

Мчать повз жовтий прапорець — «Схід» — біля пагорба сільського цвинтаря...

Повз дорожній показчик з перекресленим «ЛЕБЕДИН»...

І вискакують з села на трасу, на асфальт. «Жигуль», хоч і навантажений, починає відриватись — у нього все ж максимальна швидкість 160; а в броника — тільки 110 кілометрів на годину..

Мчать по шосе, що розсікає болотисту рівнину, — влітають у перелісок...

Відстань між авто та БРДМом збільшується.

Рука Сергія на дзьобику чорного перемикача на панелі, трохи повагавшись, рішуче повертає чорний дзьоб на одну поділку. «Клац!»

Хлоп!

Броник влітає в перелісок, вистрілюючи вперед загостреним жовтим сталевим списом...

... Спис розщеплює гілку дерева на узбіччі...

«Клац!» — «дзьоб» ще на одну поділку.

...Спис глибоко входить в стовбур, вібрує... Автоматично, на кінці списа пружина розкриває жовтий прапорець із чорним трафаретним написом «ЗАРАЖЕНО»...

...«Жигуль» вискакує з переліска...

Зникає за поворотом траси...

Втік.

...БРДМ, домчавши до повороту... не повертає, а зістрибує з шосе! — прямо на дві піщані колії, ледь помітні в траві біля лісу...

Галопує далі між лісом і болотом, у вибоях, ямах-калюжах путівця, зрізає петлі прямо по болотяній, пружній землі... На шаленій швидкості його жбурляє, як катер на хвилях збуреного моря...

Попереду рів... Колись його вирили саме для того, щоб машини не їздили. Невже — «все, приїхали»?! — броник гальмує перед ровом...

...Мародер мчить «жигулями» по шосе серед соснового лісу. Стирчить трубою килим з вікна. Дивиться в дзеркало заднього огляду — шосе чисте... Задоволено гмукнув, закурив. Утік.

...З-під бічних листів броні — повільно, з вурчанням — виходять дві пари додаткових коліщат... БРДМ стає схожим на металеву гусінь. Повільно переповзає рів...

...«Жигуль» виїздить з лісу. Тисне півтори сотні кілометрів на годину, перелітає над вибоїнами в асфальті... Вітер свистить в трубах килимів.

...А броник — застиг перед річечкою... Погоні кінець...

...За «жигулем» — вже кілометри пустої траси. Перед ним — теж...

...Коля, як білка, пробігає дахом броника назад — гайковий ключ в руці. Зістрибує, за ним Сергій...

...Задоволена пика мародера...

...Зігнувшись, Коля й Сергій щось відкручують ззаду. Розводять у боки півкола невеликих броньових листів, — оголюючи отвір чималої труби...

Броник обережно в'їжджає в воду — зразу на глибоке — і... пливе. Водомет-рушій прокачує воду, викидає її з труби назад, — і реактивна енергія цього товстого шумуючого струменя штовхає броник — вперед, вперед... Бойова розвідувальна дозорна машина упевнено форсує «водну перешкоду».

...«Жигуль» огинає поворот дороги — і перед ним... ніс і передок БРДМа! — він з ревом видирається на трасу, наполовину загородив її своїм броні-тулубом...

Виск гальмових колодок «жигулів» — кермо вбік...

Броник видирається на трасу — ну, ще трохи!

«Жигуль» гарячково розвертається.

БРДМ — раптом осів, зслизнув вниз... Під тоннами його маси насип подався, просів, — щєбінь летить з-під коліс, мотор реве, газує...

«Жигуль» майже розвернувся. Миттєва зупинка, ще один виверт руля — і...

БРДМ стоїть на шосе.

Кілька секунд — і «жигулі» втечуть від нього по трасі... Стирчить труба килима з заднього вікна.

Рука Сергія на чорному «дзьобі»-перемикачі — із клацанням прокручує всі положення... До кінця.

БРДМ дає залп дротиками.

Жовті, у палець товщиною, загострені сталеві списи косо встромляються з усіх боків навколо «жигуля» — як дощ бризнув.

Жовтий спис втикається перед лобовим склом, і перед очманілим водієм розгортається сам собою прапорець... «ЗАРАЖЕНО».

Розправляються навколо «жигуля» прапорці — «ЗАРАЖЕНО»...

БРДМ скрегоче коробкою передач, і — неквапливо, неминуче, як відплата, — зрушує з місця.

У мародера здають нерви: відкриває двері, випадає в пил узбіччя, підхоплюється, кидається до обриву над рікою, зістрибує з нього вниз, пірнає у воду — у бистрину Прип'яті...

МАРОДЕР (вигрібає різкими, відчайдушними змахами рук): Бр-р-ре-е-ешеш — не візьмеш!..

Збільшуючись у розмірах, броник горою насувається на «жигулі» — невідворотний, як відплата...

У кабінеті Урядової комісії.

ГОЛОВА КОМІСІЇ (рішуче): Ці неподобства треба скінчати!

ГЕНЕРАЛ (киває, згоджуючись): Так точно!

Грабунки в зоні треба припинити!

ГОЛОВА КОМІСІЇ: Лебедині що? Нижче 0,7-ми так і не відмили?

Генерал заперечно хитає головою.

Рухається, мов гора, могутній ІМР...

...його величезний бульдозерний ніж, відполірований до дзеркального блиску, наближається невблаганно, як смерть...

...до обійстя, дому Оксаниного роду.

Будинок, зрубаний на століття її предками — з вікового дубу, що навіть у сирій землі, коли з нього роблять фундамент — *підвалини* — лежить могутньо і міцно віки... І віковичний тим більше, коли він над землею, обшитий зверху дошками, обмазаний — для себе ж, своїх дітей, онуків, пра-пра-пра- (хто там зна?)...

...Бездушна залізна потвора насувається...

...Стоїть дім...

Дерево — і метал...

Падає вниз блискуче, дряпане дзеркало ножа ІМРа...

...На узліссі за городом, непримітна, невидима відразу — партизанка-лісовичка! — Оксанина бабуся, відхилюючи гілку вереску рукою, дивиться...

...на свій дім.

...От ІМР наїхав своїм сталевим ножем на будинок... Уперся...

І — заревів, заскріб гусеницями, заборсав... Задзвеніла шибка од вібрації...

БАБУСЯ (несхвально крутить головою): Не встежила стара — розсохлась шибка...

І — затих ІМР. Нічого не зміг. Міцно зроблений будинок.

А на обличчі Оксаниної бабусі зморшки, що болісно було стислись у напруженому чеканні — розпрямились, немов з-за хмар проглянуло сонце... «Таки добра хата...»

ІМР, переставши газувати, відкинувся назад — будинок наче відштовхнув його від себе. Підняв тоді ІМР гнуту биту сталь ножа вище над землею — і вперся нею в стіну, немов пробуючи... Так підліток-шпана, отримавши відсіч, починає штовхати в груди, намагаючись виграти час і зметикувати, що ж його далі робити...

Знов болісно стиснулось обличчя старої жінки...

Тріснула, відпадаючи, дошка... Затріщала хата...

І — витримала!

«Тримаєш. Стоїш...» — не вірить своїм очам стара жінка. Наче аж здивована цим.

Знов газує, йорза, істерично шкребе гусеницями залізна потвора... Марно.

Весело, майже глузливо дивиться стара жінка на цього зайду на своєму обійсті, і гордість в її очах: «Хата-то — стоїть! Не абияк зроблена!»

...ІМР, газонувши, смикнувшись, здає назад, піднімає ніж високо — на рівень людського зросту, вище — і, хряснувши перемикачем коробки швидкостей, загрозливо з розгону кидається на хату...

І вмить злітає вся хоробрість з Оксаниної бабусі: злякане — по-бабськи, по-звірячому, до останньої риси — злякане лице людини, дім, прихисток, родинне вогнище якої — от зараз...

Глухий удар...

Крр-ряк! — і на високій ноті рветься щось головне, на чому тримається дім — головна зв'язка оселі і всього, що в ній і з нею... рветься життєдайна пуповина людини із її рідним домом, — якої, може, й сама Оксанина бабуся так гостро ніколи раніш і не відчувала...

І колишнє житло з тріском всіх зчленувань, як стара, утомлена від життя людина, хилиться вбік, їде по землі, — вже мотлох, — складається, як картонна коробка...

...І тільки хитається зламана гілка там, де щойно стояла стара жінка.

Прилад висить на шиї у Сергія.

Він опускає зонд до землі.

Земля — це стерта в порошок траками ІМРів субстанція, що колись родила все те багатство, що на ній було, — що була колись *грунтом*...

З сірої перетертої порохняви стирчить край обдертої таблички — шляхового показчика з перекресленим написом «ЛЕБ...»

Збоку застиг броник. У нього мертвий, нежилий вигляд.

Броник стоїть самотньо серед випрасуваної траками пустелі. Здається, ця безживна площа тягнеться до горизонту.

Сергій з обличчям, схожим на посмертну маску, занотовує до свого записника рівні радіації. Залазить на броник.

Машина від'їздить, відкриваючи за собою...

Жовтий прапорець на жовтому металевому списі...

«ЗАРАЖЕНО».

Ракета

(Вставний епізод 4)

Ніч. Яскраво освітлена, святкова ракета, на її боці видно початок напису: «СС...» Бадьора, наступальна мелодія часів СССР [\[23\]](#)

— «Время, вперед!»

Таймер веде зворотний відлік часу — у великому залі, схожому на Центр керування космічним польотом.

В залі маса добротного вдягнених чоловіків — солідних, міцношиїх. Як на офіційному прийомі. Багато військових. Заслужені люди, в багатьох на лацканах піджаків — найпочесніші нагороди СРСР: Золоті Зірки Героїв Соціалістичної Праці та Героїв Радянського Союзу. З репродуктора чути передстартові команди.

...Ракета на старті. Над пусковим майданчиком з гучномовця лунають передстартові команди...

На табло біжать технічні дані:

Стартова вага — 100 тонн.

Таймер наближається до нуля...

Команда — «Ключ!»

Довжина — 30 метрів.

З-під ракети — клуби пилу й вогню!.. — Ракета повільно, наче знехотя починає рухатися вгору, прискорюючись.

Таймер починає прямий відлік секунд.

Швидкість — 8 кілометрів за секунду.

ГОЛОС З РЕПРОДУКТОРА: Перша ступінь спрацювала... нормально!

У залі — група солідних чоловіків мало не стрибає від радості: їхній «виріб» спрацював! Радіють, як діти... їх обіймають, вітають, поплескують по плечах.

ГОЛОС З РЕПРОДУКТОРА: Друга ступінь спрацювала... нормально.

Всі повертаються — хто обіймати, хто стримано, солідно вітати — другу групу на чолі зі старшим.

СТАРШИЙ (після нервової напруги не в силах стримати емоцій): Спрацював наш виріб! Усе в порядку! Не даремно хліб жуємо! (гордо, орлом оглядає всіх у приміщенні... особливо тих, до чийого «виробу» справа ще не дійшла)

Схема траєкторії ракети над щільними шарами атмосфери — жовтогаряча лінія над блакитною кулькою Землі.

Ракета в космосі зблизька. На її боці — не «СССР», а «СС-20»! Це військова міжконтинентальна балістична ракета!

Табло:

Максимальна дальність — 11 000 кілометрів.

...Ракета націлюється вниз і починає спуск. Тобто атаку. На землю. На — *Землю...*

Жовтогаряча лінія лине до блакитної кульки — по старанно прорахованій найкращими математичними умами країни — спадаючій гілці балістичної траєкторії...

Спалах.

Струс...

ГОЛОС З РЕПРОДУКТОРА (радісно): Ціль уражена!

У «Центрі керування польотом» — загальна радість. Обійми, поздоровлення...

ГОЛОС З РЕПРОДУКТОРА: Виріб спрацював у цілому!!!

Із землі поступово, розгортаючись, наче в уповільненій зйомці, — виростає ядерний гриб...

У «Центрі керування польотом» — бурхливі оплески переходять в овацію. Тріумф науки і техніки...

На екрані в темному залі, вщерть заповненому стриженими наголо солдатами-новобранцями, — документальні чорно-білі кадри навчального фільму армії СРСР «Дії особового складу при застосуванні ядерної зброї» — побита, заїжджена фільмокопія, вузький, майже квадратний формат зображення на екрані:

Степ. На горизонті виростає гриб наземного ядерного вибуху.

Окоп. Військовослужбовці в протигазах позатискувались на його дно — ховаються від спопеляючого, випікаючого очі саява вибуху...

Ось їхні скоцюблені постаті присипає зверху порохом та всяким непотребом — пройшла ударна хвиля...

Одразу — команда: «В АТАКУ — ВПЕРЕД!»

Солдати й офіцери, в формі зразка 1943 року (чоботи, штани-галіфе, гімнастюрка), в протигазах вилазять з окопів і, — гвинтівки нахильці, багнети блищать, — біжать вперед, до ядерного гриба на обрії... «В атаку — вперед!»

Сполучені Штати Америки.

Нарада з можливого застосування ядерної та термоядерної зброї.

Йде палка суперечка.

ГЕНЕРАЛ ДЖІМ ВЕЛШ (кричить на професора Кауфмана): Є тільки один спосіб атакувати Радянський Союз — замочити їх усім, що в нас є! Так, щоб в них яйця повідскакували!

ПРОФЕСОР КАУФМАН: Вибачте, але радянці у відповідь можуть так само «замочити» й каструвати нас!

ПРОФЕСОР ГЕРМАН КАН (єлейним голосом): Дійсно, панове, війна — річ жажлива... Але мир, на жаль, ще небезпечніший. Через надлишок комфорту наше суспільство втрачає життєву силу. І трохи ядерних руйнувань можуть бути корисними для нації. Після війни можна очікувати сплеск ентузіазму серед тих, хто вціліє. Країна побачить їхню повну самовіддачу на відбудовних роботах... годин по 12 щодня. Це стимулюватиме нашу економіку, нашу єдність, наш бойовий дух! Нація згуртується, як ніколи! Ось тоді настане мить ще небаченого торжества нашої країни! Америка — понад усе!

ГЕНЕРАЛ ТОММІ ПАУЕР: Згоден цілком! (до Кауфмана): Чому ви стримуєте *НАС*? Суть в тому, щоб перемогти *ЇХ*! Навіть якщо в кінці війни залишиться один радянець і двоє американців — все рівно: *МИ ПЕРЕМОГЛИ*! Як же ви цього не розумієте?!

ПРОФЕСОР КАУФМАН: Генерале, а ви можете гарантувати, що ці двоє американців будуть саме чоловік та жінка? [\[24\]](#)

Радянський Союз. Українська Радянська Соціалістична Республіка.

Місто Дніпропетровськ.

Підприємство зі скромною назвою «Південний машинобудівний завод» Епізод відтворює реальні події. «Машини», які будує цей завод, називаються стратегічні міжконтинентальні балістичні ракети.

Йде позачергова надсекретна нарада за участю гостя — генерала з Москви.

ГЕНЕРАЛ: Тверезий аналіз можливої третьої світової війни мусить охоплювати всі варіанти її перебігу. В тому числі й такий, що — припустимо неможливе — противник випередив нас: наніс першим термоядерний удар, і він — ну припустимо — досяг цілі... Ми маємо передбачити адекватну відповідь і для такого варіанту перебігу подій...

...Оплавлена земля, зверху присипана радіоактивним попелом. Земля країни, переможеної в Третій планетарній війні.

Втім, країна-переможець виглядає не набагато краще.

Але є істотна різниця: на території переможених — не вціліло жодної живої людини.

Не залишилось також жодної тварини, ні рослини, ні найпростішої інфузорії чи навіть бактерії чи вірусу. *Нічого живого*. Повна стерильність. Збулася багатотисячолітня мрія всіх завойовників — «ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР РОЗЧИЩЕНО!» Повністю й абсолютно...

Правда, трохи ускладнює справу те, що на цій зачищеній території, на переможеній частині планети, немає жодної органічної речовини — все згоріло-спопеліло, повернулось до того мінерального стану, який був на планеті Землі багато мільярдів років тому... І навіть вода стала сильнорадіоактивною, — тобто непридатною для життя, в усякому разі, у «довоєнних», відомих раніше його формах...

Як би там не було, десь в іншій частині планети переможці святкують. Скільки їх там не залишилось...

Але що це? — На мертвій, спаленій, змертвілій «переможеній» землі все ж таки щось рухається! — Рухається сама земля!!!

Гуркочучи, роз'їжджаються в сторони товстелезні шари поверхні...

Під ними відкривається глибокий похилий тунель, у ньому рейки, шпали... Залізничне полотно! Десь далі, глибше, гуркочуть ще одні бронедвері... З абсолютного мороку, неспішно, ритмічно погримуючи, рухається до поверхні, до її тьмяного після бомбардувань світла — якийсь... якась... потвора??!

На світ Божий — на те, що від нього залишилось — викочується поїзд: безлюдний, повністю автоматизований, роботизований...

І на всій спаленій і, здавалась би, переможеній пустелі — відбувається такий самий рух...

Поїзди-роботи гальмують, кожен тягне за собою платформи, на яких — міжконтинентальні балістичні ракети з термоядерними цар-боєголовками...

Ракети на платформах автоматично скидають чохли, одна за одною зводяться у стартове положення...

Серед мертвої матерії планети Земля, відкинутої назад на мільярди років — *назавжди* — назад — зараз відбудеться залповий пуск вершинного, остаточного чуда її техніки. *Геній людини таки торжествує!*

Але що це? — за мить до пуску...

...з гучномовців поїздів лунає бадьора, енергійна музика!!!! — «*ВРЕМЯ, ВПЕРЬОД!*»

Традиція пережила своїх творців!

— *...Розумієте, нас вже нема — але ми їх все рівно перемогли!!!* — збуджено закінчує генерал ставити завдання на новий виріб ошелешеним керівникам та конструкторам «Південмашзаводу» [\[25\]](#).

Новела четверта

ДАХ

— Та ти, мабуть, перебільшуєш?

— Та є трохи... Але як же я їх ненавиджу, куме!

З анекдоту

Бійці сидять і пишуть листи в наметі-Ленкімнаті. Вечір, сонце ще не зайшло. З репродукторів табору несеться бадьора музика *Modern Talking*.

КОЛЯ: Хлопці, не забувайте: ми — в *Радянській* Армії.

ПЕТРО: Так кинь ти! Не ті часи — перебудова ж! Що ти, насправді...

КОЛЯ: Ну дивіться... «Попереджений — озброєний», як наш учитель історії казав...

І він береться за свій «лист»: дістає з учнівського зошита «докатастрофну» листівку з видом ЧАЕС і погруддям Леніна перед адмінкорпусом, — і...

...заглядаючи до газети, у статтю «МІСЦЕ ПОДВИГУ — ЧОРНОБИЛЬ», пише! При цьому страшенно задоволено і єхидно посміхається.

ПЕТРО (жахається): Ти що, списуєш?

КОЛЯ: Нє. «Набираюсь натхнення».

Петро — акуратний сім'янин, обличчя сільського інтелігента, правильні риси якого вже почали вкривати зморшки — пише листа доньці. Малює броник.

Коля закінчив заглядати в газету. Побачив малюнок Петра — і, шкодно просяявши обличчям, теж домальовує щось на лицевій стороні своєї листівки.

Всі пишуть — коханим, матерям, друзям...

Сергій, сидячи над чистим аркушем паперу, думає, його відсутній погляд на стіні намету. Усміхається теплою «внутрішньою» посмішкою: щось згадав... Швидко починає писати...

ГОЛОС ВІД ВХОДУ: Командир, тебе ротний шука!

СЕРГІЙ: Чорт! Зараз... (швидко закінчує речення, додає рядок, підписується; на ходу заклеює язиком конверт)

Тильна лінійка табору. За кілька кроків від Ленкімнати на короткому свіжообтесаному стовпі — грубо збитий дерев'яний ящик. У щілину — широку, темну, криво випилянну — Сергій вкидає білий прямокутник конверта.

В наметі ротного.

СЕРГІЙ (недовірливе обличчя):...І розвідку?!

РОТНИЙ: І розвідку. Вимітай усіх до єдиного. На АЕС!

СЕРГІЙ: А в розвідку хто ж поїде?!

РОТНИЙ: Поїдуть. Я домовився.

СЕРГІЙ: Хто?!

РОТНИЙ: Ну, завтра — з автобату.

СЕРГІЙ: А післязавтра — з банно-прального загону? Що ці автомобілісти там наміряють? І де? Вони що, маршрути знають? Добре, як з приладу показання зчитують без помилок...

РОТНИЙ: Лейтенант! Треба виконувати рознарядку по людям на АЕС. Поки поповнення не прийде — так і буде.

СЕРГІЙ: Ну, добре... (ще не вірячи, з надією) Ну хоч не всю розвідку?

РОТНИЙ (роздратовано): Я ж сказав — УСЮ!

СЕРГІЙ: Товариш капітан, завтра на АЕС на дезактивації екіпажі одержать свою дозу — і все, потім нікому буде в розвідку їздити... А поповнення прийде — хто їх навчить, по маршрутам провезе, покаже?

РОТНИЙ: Роз-на-ряд-ка, Швайко. *Панятно?*

СЕРГІЙ: *Паня-атна...* Так що, з роти — усіх?

РОТНИЙ (розлючено): Всіх ходячих. Я ж сказав — *до єдиного!*

СЕРГІЙ: І офіціанта з їдальні, чи що?

РОТНИЙ: І його теж! Встигне до обіду повернутись. А ні — без нього якось обійдемося. Кухар роздасть! Все. Давай, (стиха сам до себе) Нє, ну чому я не став кухарем?

Чоловічі руки викидають листи до ящика з соснових дощок. Засмагли й ще ні, великі й не дуже, грубі й чутливі — безліч різних чоловічих рук просовують світлі прямокутники з адресами у темний широкий і нерівний проріз. Є й листівка — одна, Коліна...

СЕРГІЙ: Де Котка шукати?

КОЛЯ: Ти що, не знаєш?! Тільки давай краще я — і перед самим виїздом...

Коля — в темнуватому наметі продовольчого складу; через дірочки й шпаринки його освітлює рожеве, ще низьке ранішнє сонце.

КОЛЯ (пошепки): Давай-давай! І цей ящик бери! (шкребе нігтем по картонному ящику, зацікавлено оглядає приміщення) Тушонку бери! І хліб...

ГОЛОС, ЯК З МОГИЛИ: Хто тут?

Несподіваний скрип з кутка. Коля з усмішкою поглядає туди. Навет заставлений картонними ящиками з консервами, тушонкою, олією, дерев'яними ящиками з цибулею та пророслою картоплею. В кутку на землі лежить збитий з дощок прямокутник темно-зеленого кольору...

...який несподівано відкидається! — Це довга кришка закопаного в землю ящика з-під якоїсь амуніції, схожого на труну.

В «труні», відриваючи голову від засаленої подушки без наволочки, піднімається з матраца заспаний Котко.

КОТКО (невдоволено): Хто на складі?

КОЛЯ (не може повірити): Ти що, отак і спиш там?

КОТКО (невдоволено): Ну да. В землі ж радіації менше...

КОЛЯ: Зате радикуліту більше!

КОТКО (ображено): Тут пісок, сухо...

КОЛЯ: Трупимуміфікуються... Давай, пішли.

КОТКО: Куди це «пішли»?! Я на посту — продукти стережу!

КОЛЯ: Здавай пост. Сьогодні всі на АЕС їдуть.

КОТКО: І я? Не може бути?!

КОЛЯ: Може. Комуністична партія й Радянський уряд наказали. Всі ходячі — на АЕС...

КОТКО: Та я майже кухар батальйону! Старий ось-ось на дембель піде...

КОЛЯ: Навіть розвідка — і та на АЕС. Не те що труженики піднося й ополоника. Пішли. Машина чекає.

На Котка боляче дивитись. Людина, ще не потрапивши на АЕС, уже інвалід. Кому це треба? Він що, винен, що боязкуватий?

КОТКО (жалісно): Якого офіціанта батальйон втрачає... (вилазить)

КОЛЯ (повернувшись до виходу, через плече оглядає офіціанта): Уже втратив.

Котко починає страдницьки збиратись. Бере ватянку... Думає, що ще... Чи не забув чого... Коля спостерігає. Його очі зненацька зблискують.

КОЛЯ: Слухай анекдот, (розповідаючи, він інсценує, дістає потрібне з ящиків):

Збирається хохол на війну.

Шмат сала — під одну пахву...

Хлібину — під другу.

Цибулю — в одну кишеню...

Часник — в іншу.

Кільце ковбаси — на шию під сорочку.

Застібнув комір, щоб же ніхто цих скарбів не побачив...

Оглядається по хаті — що ще взяти?..

Жінка питає: «А куди ж тобі листи писати?»

«Та, мабуть, пиши зразу — „В плен“...»

КОТКО (ображено): Ну так вже зразу й «в плен»...

Розвідники залазять у криту бортову машину. Вона рушає.

Виїздить з табору нагору на трасу, її передок задирається — і ззаду видно весь кузов, заповнений розвідниками. На вибоїнах людей на поперечних дошках-лавах кидає, як мішки: одну лаву — весь ряд пліч-о-пліч — в один бік, другий ряд людей — в інший... Як хвилі на морі. Сергій і Коля сидять на крайній лаві, біля заднього борту.

Машина повертає вправо, на Чорнобиль.

Грубо збитий дерев'яний ящик для листів. Їх забирають у брезентовий мішок з написом «ПОЧТА СССР».

З намету через віконце — видно колючий дріт, глухі стіни наметів, що поставлені навколо впритул один до одного. Це табір «особливого відділу», завдання якого — боротись зі шпигунами й всіляко оберігати таємниці... тобто те, що влада з якихось причин бажає приховати.

Всередині намету на стіні — написана плакатним пером табличка «ЭКОНОМЬ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИЮ» і стандартний радянський плакат з малюнком-карикатурою «БОЛТУН У ТЕЛЕФОНА — НАХОДКА ДЛЯ ШПИОНА».

На підлозі, як мішки з картоплею, звалені мішки з чорним трафаретним написом «ПОЧТА СССР».

Із крайнього мішка особист, *молодший (![26])* лейтенант Шльопанцов, витягає двома руками листи — як оберемок кленового листа.

На стіл випадає листівка.

Шльопанцов включає на столі апарат з лампочкою, чимось схожий на кавоварку. Відкрива зверху кришку, доливає воду — все затишно, по-домашньому.

Вкладає листи — один за одним — до щілини апарата.

Читає листівку.

По розвилці траси — на атомну станцію і на місто Прип'ять — крита вантажівка з розвідкою звертає до АЕС.

«Вважати секретною всю інформацію, що стосується:

- радіаційної обстановки в зоні аварії та на всій території СРСР;
- технологій робіт з ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС;
- техніки, що використовується для ліквідації наслідків аварії;
- персоналу, задіяного в роботах з ліквідації, включаючи особовий склад військових частин і підрозділів, зосереджених у зоні аварії;
- морально-психологічного стану особового складу, що бере участь в роботах з ліквідації...»

Шльопанцов перекладає листівку на інший край столу. Пропущено.

З отвору «приладу» випадає перший «відпарений» лист.

Шльопанцов пробігає його поглядом. Супиться. Недбало, не заліплюючи, кидає в кошик.

2-ий... Теж у кошик.

3-ий... У кошик...

4-ий, 5-ий... У кошик, у кошик, у кошик...

ШЛЬОПАНЦОВ: *Не про то пішут!*

Вантажівка з розвідниками наближається до будівель Чорнобильської атомної станції.

АЕС. Похмура велетенська руїна колишнього 4-го енергоблоку.

Поряд з нею над землею виступають перші сантиметри товстелезних стін майбутнього Саркофагу.

...Потік бетону виливається з чорної круглої діри бетоновоза-КАМАЗа — з характерним шелестом матеріалу, що зсипається.

...«Потік» людей в хакі «стікає» з темної печери критої вантажівки — з тим же характерним шелестом матеріалу, що зсипається.

...Саркофаг: стіна стала трішки вище.

...Ще КАМАЗ бетону...

...Ще машина людей...

...Саркофаг: стіна трошки вище.

...Ще бетон...

...Ще люди...

...Ще трохи вище...

На АЕС — напружений темп добре налагодженого процесу.

Два боси-полковники в нових формах і респіраторах стоять біля стіни адмінкорпусу АЕС і спостерігають за цим.

ГЛАДШИЙ БОС (філософськи зауважує іншому). Що таке народ? Природний ресурс, що відтворює сам себе...

...Лист летить у кошик.

У кошик, у кошик, у кошик...

Шльопанцов зупиняється, чухає потилицю, роздумує.

Продовжує...

Ще один лист... Малюнок бреника посеред тексту.

ШЛЬОПАНЦОВ (аж сичить): Ну по-о-овний ідіот!

Нова порція людей у хакі «зливається» із заднього борту критої вантажівки вниз...

Це радіаційні розвідники.

Динамічний налагоджений ритм ламається: на площадці перед адмінкорпусом АЕС — вирує людське море.

Занадто багато людей.

Затор.

Розвідникам треба чекати — на краю цього моря *homosapiens*'ів у хакі та респіраторах.

Ще один лист.

Різкий рух руки — аркуш летить до кошика.

Один за одним — усі — в кошик...

ШЛЬОПАНЦОВ: *Не про то пішуть!*

Дивиться на мішки, на годинник, — щось вираховує...

Рішуче бере весь кошик — і висипає його вміст назад, в мішок «ПОЧТА СССР». Усе пропустить?

На столі сиротіє забута листівка.

Несе весь мішок до виходу з намету. Таки пропустив!

Під бетонною стіною АЕС, на пропилюженій площадці — бригада розвідників у чеканні. Нудьгує.

КОЛЯ: А давай в жучка!

Відвертається спиною, прикладає долоню тильною стороною до вуха, іншою рукою підпирає лікоть... Одразу починається улюблена народна забава: позаду півколом стає гурт, — пошепки, на мигах домовляються між собою, — і один з розмаху лупить в Коліну долоню.

Коля прожогом повертається...

...перед ним — частокіл виставлених вперед кулаків з задерними догори великими пальцями, над кулаками — безневинні пики з очима, що сміються... *Всі — в респіраторах.*

КОЛЯ: Ти!

ГОЛОСИ: Не вгадав! Повертайсь!

Коля відвертається. З другого разу — обертається, як пружина, — і безпомилково тикає пальцем на того, хто його торохнув й не встиг «замаскуватись»... Невдаха займає Коліне місце... Всі входять в азарт. Гра в розпалі.

ГОЛОС: Розвідба-ат, става-а-ай!

ГРАВЕЦЬ-1 (це його мали ось-ось «прижучити» у вуха — миттю тікає з свого місця): Да-да-да, хлопчики — на дах вже пора!

НЕЗАДОВОЛЕНІ РОЗВІДНИКИ: От зараза! Не, ну тіки собі діло знайшли! (невдоволено переривають гру, шикуються повільно) Вічно йому везе!

ГРАВЕЦЬ-2: Ну, зачекай, я ще на тобі відіграюсь!

ГРАВЕЦЬ-1: *НА ДАХУ!*

Стрій регоче.

На чорно-білому поганенькому моніторі — безлюдний дах 3-го енергоблоку, найближчого до пролому його аварійного невдахи-близнюка за номером 4. Розплавлений після пожежі бітум, уламки, щось схоже на будівельне сміття, совкові лопати, «кайло»-кирка...

«ЗАВДАННЯ

Прибрати сміття і шматки графіту. Скинути їх лопатами вниз.

Пробити до кінця отвір у даху для виводу кабелю.

Рівень радіації в місці робіт — 60 рентген на годину.

Час роботи — 2 хвилини.

Доза опромінення особового складу — 2 рентгени (максимально допустима добова доза).

Переопромінення особового складу вище вказаної дози категорично заборонено. Командири несуть за це особисту відповідальність.»

Кімната для перевдягання в спецроби перед виходом на дах.

МІСЦЕВИЙ СЕРЖАНТ: Швидше, швидше, розвідка! Не затримуй процес!

СЕРГІЙ (надягає шкіряно-свинцеву робу, схожу на середньовічні лати, сичить): *Дива науки і техніки... Повна механізація... Тумблер «Лопата» в положення «Включено»...*

СЕРЖАНТ: Швидше! Не затримуй!

КОЛЯ (бадьоро-знущально): Нічого, командир! Пофіг нам мороз — ми ж на велосипедах! Правда, Котко?

СЕРЖАНТ: Швидше, розвідка!

СЕРГІЙ: Сержант, заткнись! Ми ще не на даху!

Всі нервово перевдягаються.

Гола, обдерта кімната — накопичувач перед виходом на дах. Бійці, вже одягнені в роби, чекають, притулившись спинами до стін по обидва боки від масивних залізних дверей. Сергій проходить уздовж ряду, ще раз перевіряючи, чи надійно застебнуті роби, — більше для того, аби зайняти чимось себе й бійців. Підходить до гравця-1, перевіряє.

ГРАВЕЦЬ-1 (мрійливо дивиться на годинник): А в тюрязі в цей час обід...

Сергій підходить до Котка.

КОТКО: Е-е... командир, можна тебе на хвилинку?

СЕРГІЙ: Аби ми тільки наш вихід на сцену не пропустили... (відходить з Котком)

КОТКО (драматичний шепіт): Командир, куди ми премось?! (йому перехоплює подих) Смертники!

СЕРГІЙ: Ну, якщо оступишся і полетиш з даху, то точно.

КОТКО: Та там (заїкається) тисячі рентген за годину! Це ж всі кажуть!

СЕРГІЙ: Ну, навіть на тисячі рентген за годину — від хвилини не помирають. А я тобі обіцяю (обглядає розвідників у кімнаті) — якщо там хоч трохи більше 60 рентген на годину... (далі не чути) Зрозуміло?

КОТКО (сопе): Угу.

Сергій підходить до дверей на дах, поряд з ними стоїть Коля.

СЕРГІЙ (стиха): Слухай, велосипедисте... Що вони тут нам про рівень на даху наговорили — це... (далі не чути)

Коля неуважно водить очима по кімнаті, слухає, киває. Здивовано підіймає погляд на Сергія.

КОЛЯ: А наше завдання на даху?

СЕРГІЙ: А це вже моя справа.

Шльопанцов, стоячи в прикритому стінами особістських наметів дворику, ляскає себе по кишенях... Мішок коло його ніг.

Лайнувшись, йде назад до намету.

Мішок з поштою на землі.

В кімнату-накопичувач влітає низький-тонкий-верткий «наука» в білій робі та чіпці.

«НАУКА»: В/ч номер 45797? (кілька розвідників кивають) Половині групи — червону таблетку, половині — білу...

ГОЛОС ГРАВЦЯ-2: Та ми зараз вже виходимо...

«НАУКА»: Нічо, встигнете! Прізвища — у кого яка таблетка — потім запишу... (роздає) Ф-у-ух, добре — встиг... а то весь експеримент загнущся б... Замахався тут! «Наука таки вимагає жертв» — щира правда! Мене одного на скільки народу кинули... Нікому нічо не треба. Командир, простеж, щоб випили. Обов'язково кров потім раз на три дні здавати в таборі. Ми вас відмоніторим! (йде) Все, я далі побіг! Командир, ти простеж!

Всі проводжають його очима.

СЕРГІЙ: Та-ак. Дружно взяли таблетку в праву руку... І поклали в ліву кишеню.

ПЕТРО: А пити?

СЕРГІЙ: Батальйон спецобробки вже пив. Від червоної потім канудить. А біла — нічо. Хто хоче, білу може заковтнути, (знижує плечима) Але кров з нас вони все одно не одержать: вдень, коли мікроавтобус у табір кров брати приїздить, ми вже на розвідці...

ГРАВЕЦЬ-2: Або на АЕС тут вожжаємось...

КОТКО: Води б...

КОЛЯ (розглядаючи таблетку в руці, мрійливо згадує): Я один раз в житті в лікарні був. У 9-му класі — гланди вирізали. Там всім таблетки прописували. Потім всім приносили. Усій палаті — на одному підносі. Хто б там пам'ятав, що кому прописали! Так один вибирав собі таблетки побільше, а іншому, навпаки, подобались маленькі...

КОТКО (зацікавлено): А ти які?

КОЛЯ: А мені тоді подобались червоні...

...Червоний прапор — затріпаний, злинялий — на грубезному флагштоці з обтесаної сосни. Під ним — Шльопанцов. Поряд на колючому дроті складені порожні мішки «ПОЧТА СССР».

Шльопанцов запалює хорошу імпорتنу цигарку, затягується, випускає дим...

...недбало кидає сірник униз...

...на гору листів у ямі — великий, круглий, акуратний.

Листи спалахують.

ГОЛОС З РЕПРОДУКТОРА: ПІШЛИ!

На АЕС.

ГОЛОС З РЕПРОДУКТОРА: ПІШЛИ!

СЕРГІЙ: ПІШЛИ! (вискакує першим, вже в дверях оглядається) Ще раз — ближче двох метрів до краю не підходити... Пішли вони! (на бігу поправляє респіратор)

...Горить його лист.

...Сергій біжить проходами до виходу на дах. Усе відбувається, як в уповільненій зйомці:

ГОЛОС СЕРГІЯ (звучить його лист): «Здрастуй, Оксано!..» (тріск паперу, що згорає)

...Коля виштовхує Котка в коридор.

...Горить лист Котка.

...Котко, припадаючи на одну ногу, біжить тунелем на світло в його кінці.

ЗОЙК КОТКА: Василю, ти мене любиш?!

...На одному з листів — малюнок броника, кільце полум'я з'їдає його.

ГОЛОС ПЕТРА: Здрастуй, дочко! Зранку ми встаємо рано... (лист швидко обвуглюється)

...Літній Петро незграбно зістрибує з металевої драбини — на дах.

...Шльопанцов курить імпорتنу цигарку, про щось заклопотано розмірковуючи. Від полум'я обличчя його розчервонілось, крапельки поту... Гарячий труд.

...Палахкотять листи.

...Розвідники біжать коридором.

Голоси, знайомі нам, звучать як з лабіринту, печери, прірви — «Дорога Люда! Дорогі тато і мама! Дорогі... Дорогі...» Згасають, не докликавшись...

...Шльопанцов — затиснена в кутку рота цигарка, під пахвою порожні мішки «ПОЧТА СССР» — йде до намету.

Там на столі сиротіє Коліна листівка.

...Коля — останній у дверях — зненацька нахилиється, підхоплює прихований дозиметричний прилад — і прожогом кидається навздогін. Порожня кімната.

...Палають листи.

...Розвідники — один за одним — зістрибують із залізної драбини на дах.

...Особіст кидає Коліну листівку в порожній мішок.

Грайливо перевернувшись кілька разів у повітрі, вона падає на дно мішка...

...кольоровим фото Чорнобильської АЕС догори:

На даху АЕС — примальовані фігурки людей вітально махають нам трипалими рученятами.

На даху АЕС кипить робота... В напруженні всі рухаються неприродно, рубано-рвано. Це схоже на хроніку перших часів кінематографу, завжди чомусь смішну й одночасно печальну...

Розвідники підхоплюють совковими лопатами сміття, біжать до краю даху, жбурять непотріб через низеньке металеве огороження, — сміття шлейфами пилу зривається з висоти 70 метрів — униз — на купи далеко на землі...

Сергій б'є киркою бетон в центрі даху.

Коля, зістрибнувши з драбини, замість того щоб хапатися за лопату, яка валяється поряд, — починає міряти рівень радіації.

ГОЛОС КОЛІ (веселий, знущальний текст однієї-єдиної пропущеної цензурою звісточки — Коліної листівки): Люба Валю! Я жив-здоров. Тут все нормально. Харчування добре. Підібралась добра компанія. Час пролітає непомітно...

Відкілась на АЕС — спочатку тихо, непомітно, а потім все голосніш — звучить ударна, бадьора мелодія — *ModernTalking*, «*You can win if you want*»...

У «командному пункті».

БОСИ КОЛО ТЕЛЕМОНИТОРА: *Що вони творять?!*

На даху дві хвилини дозволеного часу скінчаються, — розвідники один за одним тікають, швиргаючи лопати геть.

ШЛЬОПАНЦОВ (оглядає імпортований недопалок, і з роздратуванням відкидає його в яму): Здохнути в цьому Чорнобилі можна... *з нудьги!* (його писок прояснюється) Хоча...

Біля його ніг — сіра, німа купа попелу.

На даху залишився сам Сергій, він продовжує довбати киркою, як заведений.

Із часом щось відбувається! Він сповільнюється — стає густим, в'язким, відчутним — здається, його можна різати, як масло...

Сергій довбає бетон.

ГУЧНОМОВЕЦЬ: *Кидай!*

Сергій довбає, як заведений.

Здалеку — мелодія *Modern Talking*.

Довбає кайлом.

ГУЧНОМОВЕЦЬ: *КИДАЙ!*

Довбає...

You can win if you want...

Як в уповільненій зйомці — кайло провалюється в бетон, в пробитий отвір...

Сергій витягає вістря з діри, відкидає кайло геть...

...і воно, красиво прокрутившись в повітрі кілька разів у горизонтальній площині, — торохкається об дах, — повільно обертаючись, ковзає, — завмирає під стіною...

А людина *КРОКУЄ* геть

Йде.

По даху 3-го енергоблоку Чорнобильської АЕС.

КРОКАМИ.

Неспішно йде втомленою ходою людини, що добре виконала свою справу.

І здається, що таких людей радіація не бере. У всякому разі, не повинна...

Буває ногою якийсь непотріб на своєму шляху: «Насмітили тут!»

В «командному пункті».

БОСИ КОЛО ТЕЛЕМОНІТОРА: *Що він творить?!*

У щіліні прочинених дверей — обличчя Колі, його погляд приклеєний до монітора.

Сергій йде по даху. Розправляє плечі, розминає втомлені лопатки.

Підходить під залізну драбину, хапається за щабель... Видирається вгору, — поступово, природно прискорюючись.

І потворні шкіряно-свинцеві прибамбаси — не можуть приховати міць, красу, грацію людського тіла...

Кімната для перевдягання.

Розвідники знімають роби. Влітає підполковник з АЕС.

ПІДПОЛКОВНИК: Хто цей остолоп?

КОЛЯ: Ви когось шукаєте, товариш підполковник?

ПІДПОЛКОВНИК: Де цей герой, що останнім з даху *ЙШОВ*? Мене через цього придурка під трибунал посадять!

СЕРГІЙ: Якщо ви, товаришу підполковник (відвертається, стягаючи робу з лівого плеча), ще раз негарно мене обізвете (стягає з правого), то вам буде загрожувати скоріше лазарет... (і свинцева кольчуга з плечей Сергія з гуркотом падає на підлогу)

Сергій говорить весело і з симпатією — не тільки до підполковника, а до світу взагалі. Йому зараз все пофіг. *Він задоволений.*

СЕРГІЙ: Хлопці, там що — хтось пересидів? (всі заперечно крутять головами) Годинники у вас тут заіржавіли від радіації...

ПЕТРО (хоче розрядити обстановку, запобігливо пояснює підполковнику): Ну, намагніtilись від радіації... Вибачаюсь, спішають.

КОЛЯ (повчально): Да, товариш підполковник, від радіації все магнітиться... Наукою доведено. От, дивіться, (ліпить собі монетку на лоба)

ПІДПОЛКОВНИК. Слухай, факір, це не ти там ілюзіон на даху з приладом творив?

КОЛЯ (із злістю): Я виконував наказ.

ПІДПОЛКОВНИК: Так. Досить. Хто командир цього балагана?

СЕРГІЙ: Що ви *тут* називаєте балаганом?

ПІДПОЛКОВНИК: Та-а-ак... Хто командир групи?

СЕРГІЙ: З вашого дозволу — я.

ПІДПОЛКОВНИК: Яка частина?

СЕРГІЙ: 25-а бригада. Розвідбат. (і, мить повагавшись, чи не можна цього якось уникнути, — представляється згідно військового статуту) Командир взводу радіаційної розвідки лейтенант Швайко.

ПІДПОЛКОВНИК (дуже серйозно): Ану, лейтенант Швайко, пішли зі мною.

Розвідники переглядаються, дивляться їм услід.

ГРАВЕЦЬ-1 (присвистує): Оце Серьога влип.

МІСЦЕВИЙ СЕРЖАНТ (підбадьоривсь): Швидше, швидше, розвідка! Хутчій давай! Давай-давай! Не затримуй процес!

КОЛЯ: Сержант, заткнись!

КОТКО: Ми вже не на даху!

Спеціальною штатною кочергою Шльопанцов ворухить попіл: бризкають останні жовтогарячі гострячки полум'я...

Акуратно прикріплює кочергу в спецзатискачі на свіжообтесаному стовпі флагштоку.

Йде з двору.

Підполковник заводить Сергія в «свою» маленьку кімнатку. Тет-а-тет.

ПІДПОЛКОВНИК: Сідай. Пиши. Ручку дати?

СЕРГІЙ: Ображаєте, (треновано витягає свою ручку з польової сумки) Знаряддя праці. Кайло — це так, хобі... по вихідним дням. Вихідним від розвідки...

ПІДПОЛКОВНИК: Пиши: «Донесення. Я, лейтенант прізвище-ім'я-по-батькові...»

СЕРГІЙ (пише, не дуже боячись — знає, що в будь-який момент може припинити і ніхто його не примусить писати далі; іронічно коментує): «Недарма я завжди пера, паперу і чорнил боявся більше, ніж пари пістолетів...»

ПІДПОЛКОВНИК: Не блазнюй.

СЕРГІЙ: Це Дюма.

ПІДПОЛКОВНИК (гмукає): Дюма... «Граф Монте-Крісто»... Частина перша, десь там наприкінці, по-моєму... (Сергій здивовано дивиться на підполковника, той продовжує) «...проводив спецроботи...» Встигаєш?

СЕРГІЙ: Так точно, (схиляється, здивований, до паперу)

ПІДПОЛКОВНИК: «...з розвідки 3-го енергоблоку ЧАЕС. Абзац. Одержана доза опромінення... 2 рентгени.» Більше, сам знаєш, не можу. Дату поставиш сам, коли знадобиться. Давай підпишу.

Від несподіванки — Сергій робить ковтальний рух, наче давлячись; опускає погляд, голову, мружить очі, стримуючи готові ось-ось повернутися сльози... Схожий на незаслужено покарану й несподівано приголублену дитину, яка від цього перепаду емоцій втратила самоконтроль; досадує на себе, свою слабкість, — і дурість і безглуздість всього навколо...

СЕРГІЙ: Вибачте, товариш підполковник. Прошу вибачення...

Йому соромно.

У світлому брезентовому наметі Шльопанцов закінчує голитись перед дзеркалом, дбайливо втирає у шкіру лосьйон, оббризкує себе парфумом. «Приміряє» посмішку... Вправляється у різних імпозантних виразах обличчя.

ПІДПОЛКОВНИК (заходить до «командного пункту», впевнено доповідає): Заходи вжито. Дах у хлопця поїхав... Відправлений до лазарету.

Два полковники схвально кивають (зайві проблеми тут нікому не потрібні), повертаються до екрану монітора. Там на даху 3-го енергоблоку вже незграбно метушиться свіжа бригада рицарів лопати й кайла.

Розвідники спускаються вузькими бетонними сходами після свого робочого дня — двохвилинної зміни. Сергій, Коля, Котко, інші... Всі мають вигляд упевнених, задоволених собою й життям мужчин.

На сходинах під стінами стоять чоловіки — в черзі: один за одним, бригада за бригадою... Працювати на даху третього реактора.

Обличчя, обличчя, обличчя, обличчя, обличчя, обличчя цих людей — ні кінця їм ні краю...

Наші герої курять, і димок хмарками відносить їм за спини.

ГОЛОС З ЧЕРГИ: Ви яка частина?

КОТКО (гордо): Розвідка!

ГОЛОСИ З ЧЕРГИ: Везе цій розвідці! Завжди вони перші! А нам ще тут годин п'ять стовбичити!

КОТКО (до Сергія і Колі): «Вплив передсмертного стану мойви на якість фаршу з неї»... Я такий реферат у технікумі писав.

СЕРГІЙ: Як черга до зубного лікаря.

КОЛЯ: Ні — до ветеринара... (і, відповідаючи на німі запитальні погляди друзів, роз'яснює) У нас в Охтирці кастрацією займається ветеринар.

Біля наметів особистів. Шльопанцов сідає в УАЗик.

ШЛЬОПАНЦОВ (шоферу): В Чорнобиль.

Дорожній знак «ЧОРНОБИЛЬ».

Повз нього проїздить УАЗик — старанно виголене обличчя молодшого лейтенанта Шльопанцова за лобовим склом.

Назустріч УАЗику — крита бортова машина, на виїзд із зони.

На лаві біля заднього її борту сидять Сергій і Коля.

Двоповерховий гуртожиток у містечку Чорнобиль.

Шльопанцов виходить з УАЗика — напрасований, в руці пляшка шампанського в хрусткому білому папері.

З вікна другого поверху визирає схвильоване обличчя Оксани.

Шльопанцов заходить в гуртожиток.

За спинами Колі й Сергія в темряві брезентової будки білють обличчя розвідників. Затишно вуркоче, рухаючись по шосе, вантажівка. Сергій споглядає сіру стрічку шосе, що вилітає з-під її коліс.

КОЛЯ: Ти нічо, красиво там йшов...

СЕРГІЙ: А ти що, бачив?

КОЛЯ: По монітору.

СЕРГІЙ: А-а... (зневажливо махає) Рентген туди — рентген сюди, різниці не грає...

КОЛЯ (заінтригований): А чо ти вирішив там прогулятись?

СЕРГІЙ (несподівано-різким рухом — ловить муху): *Бігати набридло*, (викидає набридливу муху за борт)

З вікна другого поверху гуртожитку — задом уперед вилітає, розставивши ноги і тримаючи перед собою руки, наче все ще когось обіймаючи, — молодший лейтенант Шльопанцов...

...і важко гупається в клумбу.

Вигляд у нього до того нерозуміюче-смішний і розгублений, що його стає просто жаль.

Слідом на мотузці для білизни опускається пляшка шампанського. Погойдавшись перед обличчям Шльопанцова, пляшка опускається на землю — якраз між його ніг. Стоїть. Потім падає.

Шльопанцов рішуче знімає петлю з горлечка пляшки — і накидає її собі на шию.

Петля затягується... Та раптом порухи вірьовки стають легенькими, закличними, грайливими! Обличчя Шльопанцова розквітає з надії, він піднімає погляд...

Другий кінець мотузки покинуто звисає з виноградної лози.

А смикає її рука жінки — зовсім поряд, на першому поверсі. В затіненій глибині вікна біліє обличчя Юлі.

ЮЛЯ (заклично підморгує Шльопанцову): Ходи сюди, лейтенантику, поки хочеться й можеється... Чи вже не можеється? Впав невдало? Відбив?

Дзвінкий регіт іншої жінки й чоловіка з кімнати.

ЧОЛОВІЧИЙ БАС З КІМНАТИ (на манер оперної арії): Та ж рр-радіація кр-рругом!

Юля заливається сміхом, їй вторить дзвінкий жіночий сміх.

Шльопанцов іде. Точніше, віддавши спочатку пляшку в темний прямокутник вікна, обтрушується. — і залазить, потираючи забитий зад, в це доступне вікно...

Ранок. Табір особистів.

Шльопанцов вилазить з УАЗика. В нього темні кола під очима і взагалі втомлений, замучений вигляд.

ВАРТОВИЙ (улесливо): Ви й вночі трудитесь, товаришу лейтенант! Де ж це ви?

ШЛЬОПАНЦОВ (з почуттям виконаного обов'язку): *В Чорнобилі!*

На дорозі вже ллється густий потік техніки з людьми. На Чорнобиль.

Новий день ліквідації наслідків розпочався.

Частина друга

НАСЛІДКИ ЛІКВІДАЦІЇ

Яка біда мене, яка чума косила! —

а сила знову розцвіла.

Павло Тичина

Рентген

(Вставний епізод 5[27])

Рік 1895. Німеччина.

Лабораторія Фізичного інституту університету Вюрцбургу.

Пізній вечір. Професор Конрад Рентген закінчує роботу: гасить освітлення, робить крок до дверей, знімає з вішалки капелюха...

...і завмирає! Десь у темряві, за чорними контурами пристроїв — загадкове зеленкувате мерехтіння!

Здивований, Конрад Рентген обережно йде в темряві на це слабе джерело світла.

Зеленкувате мерехтить... шматок картону!

Він, втім, не зовсім звичайний: напередодні його вкрили флуоресцентною хімічною сполукою — платиноціанатом барію.

Але чому він сяє?! Флуоресценція, оце ось мерехтіння — виникає тільки тоді, коли на відповідну речовину потрапляє якесь проміння. *А яке може бути проміння — в повному мороці абсолютно темної лабораторії?!!*

Шматок картону, наче знущаючись, розливає навколо себе слабе загадкове сяйво... На його поверхні — темна тінь, схожа на іронічну посмішку...

Збентежений, Рентген уважно озирається. З чого б це флуоресцентній сполуці світитись?

— Забув відключити!!

Джерело високої напруги! Від нього проводи йдуть до газорозрядної трубки Крукса. Але ж вона надійно прикрита товстим чорним картоном, який не пропускає — не може пропускати в принципі!! — видиме світло...

Рентген відключає трубку Крукса — сяйво платиноціанату барію тут же зникає.

Вмикає — зеленкувата флуоресценція картону з'являється знов...

— З трубки йде невидиме випромінювання..?

Рентген вимикає її — сяйво зникає.

Вмикає — знову мерехтіння...

— Невже ці промені проходять крізь товстий непрозорий картон?! Пронизують його наскрізь?! Для цього вони мають мати величезну енергію!

Між картоном і трубкою він ставить на ребро дерев'яну дошку...

Картон сяє майже так само, як і до того. Ну може трохи слабше... Чи це тільки здається?

— Та потужність цих променів просто колосальна! Не тільки крізь картон — крізь деревину проходять! Крізь твердий, щільний, товстий матеріал!!

Вставляє між джерелом променів і картоном пластину з свинцю завтовшки кілька міліметрів...

Мерехтіння слабшає істотно...

— Ага!

Витягає свинець — свічення поновлюється з попередньою силою.

Рентген у задумі опускає руку... її кисть потрапляє в простір між трубкою і зеленкувато сяючим картоном, і... ЩО ЦЕ??!! На картоні з'являється тінь, що за формою нагадує кісті руки людини!! В абсолютно темній кімнаті, на слабо сяючому картоні — тінь відтворює порухи його руки!!!

Рентген знімає піджак, засукує рукави, весь — у мисливському запалі. Яка там вечеря!

ТАК БУЛИ ВІДКРИТІ

НЕВИДИМІ, АЛЕ ДУЖЕ ПОТУЖНІ ПРОМЕНІ,

ЯКІ ПРОХОДЯТЬ НАВІТЬ КРИЗЬ ТВЕРДІ НЕПРОЗОРИ МАТЕРІАЛИ.

Через 50 діб напруженої роботи...

Засідання фізико-медичного товариства Вюрцбурга.

Конрад Рентген закінчує на трибуні доповідь про своє відкриття.

ОВАЦІЯ.

Рентген виконує демонстраційний експеримент: робить знімок кисті руки керівника товариства анатома Альберта фон Кьоллікера. На зображенні чітко видно кісті, частково обрис всієї кисті — і перстень на безіменному пальці!

Шалена овація аудиторії. Вигуки «Браво!», «Небачено!» Рентген посміхається в бороду: раніше побачити ТАКЕ дійсно було неможливо. А для нього такий знімок «через живу плоть» уже не новина: першою людиною на Землі, яка ще місяць тому побачила фото кістей власної руки, стала його дружина Анна-Берта.

Альберт фон Кьоллікер запропонував на честь першовідкривача назвати промені *рентгенівськими*.

ВЛАСТИВІСТЬ НОВИХ ПРОМЕНІВ

ПРОНИКАТИ ЧЕРЕЗ М'ЯКІ ТКАНИНИ ТІЛА

БУЛА ЗРАЗУ Ж ЗАСТОСОВАНА ДЛЯ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ.

На екрані рентгеноскопа — «живе» рентгенівське зображення тулуба людини: видно кісті, хребет, дихання легень, биття серця...

...а над екраном — голова власника всього цього живого багатства, що жваво розмовляє з лікарем-рентгенологом.

Через тиждень після доповіді Рентгена.

Чикаго, США. Фізична лабораторія. Жінці опромінюють груди.

ПЕРША СПРОБА

ЗАСТОСУВАННЯ РЕНТГЕНІВСЬКИХ ПРОМЕНІВ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ

ЗЛОЯКІСНОЇ ПУХЛИНИ МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ.

ЗА ОДИН ТІЛЬКИ НАСТУПНИЙ 1896 РІК

БУЛО НАДРУКОВАНО *БІЛЬШЕ 1000 (ТИСЯЧІ!)* НАУКОВИХ ПРАЦЬ,

ПРИСВЯЧЕНИХ ВЛАСТИВОСТЯМ ТА ЗАСТОСУВАННЮ РЕНТГЕНІВСЬКОГО ПРОМІННЯ...

...І БЕЗЛІЧ СТАТЕЙ У МАСОВИХ ГАЗЕТАХ І ЖУРНАЛАХ ПЛАНЕТИ

Лондон. Передова стаття газети «Пелл Мелл»: «Найкраще, що можуть зробити цивілізовані країни — об'єднатися і спалити всі рентгенівські промені, стратити всіх винахідників, а устаткування втопити в океані. Нехай риби розглядають свої кістки, якщо їм це цікаво, — але не ми, люди».

Відень. Поліцейський наклеює на стіну будинку розпорядження поліцмейстера:

«У зв'язку з тим, що не надходило офіційних даних про властивості нових променів, надалі суворо забороняється робити будь-які дослідження до з'ясування і особливої вказівки поліції».

Штат Нью-Джерсі, США. Засідання законодавчих зборів штату.

ДЕПУТАТ (на трибуні): Вношу на розгляд законодавчих зборів штату законопроект... Тихіше, панове!.. Законопроект, який би захистив, нарешті, наших дітей! Взагалі, всі майбутні підростаючі покоління... Це законопроект про заборону використання рентгенівських променів у театральних біноклях... з морально-етичних міркувань!

Новела п'ята

ПОВЕРНЕННЯ

«Люба моя, хіба ви можете родити?» —

здивувалась мати мого коханого,

коли узнала, що я з чорнобильської сім'ї, з переселенців.

З розповіді евакуйованої дівчини.

(Светлана Алексієвич. Чернобыльская молитва

(Хроника будущего). — М.:Время, 2007. — С152.)

Велике фото Сергія — у красивій зашкленій рамочці, на столику з букетами красивих квітів. На підлозі біля стола — ще квіти...

Фотографію перекреслює чорна широка жалобна стрічка.

У фойє інституту навпроти фото Сергія стоїть... сам СЕРГІЙ! — з дорожньою сумкою в руці, він остовпіло дивиться на фото, на чорну стрічку...

На Сергія натикається лаборант-юнак у білому халаті. Вражено:

— А чому ти живий?

Із солідних дверей, оббитих чорним дерматином, з написом «ПАРТКОМ»^[28] виходить Тамара Ігорівна, фарбована блондинка років 40 з чимось, зі старомодною зачіскою «черепашка».

Коридором іде Сергій. Цивільний одяг на ньому ще не розправився після тривалого лежання на складі військового пересильного пункту — і сидить на ньому, як картонний.

Тамара Ігорівна хоче вслизнути назад у двері.

СЕРГІЙ (з гумором): О, добрий день, Тамаро Ігорівно! Як же я за вами скучив! Як тут справи?

ТАМАРА ІГОРІВНА (удавано-радісно): О-о, Сергію!., мм-м... В-в... в-ви, виявляється... (ковтає) Ви повернулись!

СЕРГІЙ (розводить руками): Ага! Так вийшло...

ТАМАРА ІГОРІВНА (оглядається навколо, схиляється до Сергія — і пошепки): Ну... і як там... ситуація?

СЕРГІЙ (знижує плечима): Нормалізується. Рівні потроху спадають... Саркофаг будують.

ТАМАРА ІГОРІВНА (раптом відсахується від Сергія): А-а... Серьожа... (мнеться) А поруч з вами не страшно?

СЕРГІЙ (на мить втрачає мову): Тамаро Ігорівно! Ви ж студентам курс «Будова речовини й радіоактивність» читаете!

ТАМАРА ІГОРІВНА: Ну, одна справа — *читати*... (чекає на відповідь)

СЕРГІЙ: Та безпечно. (Тамара Ігорівна не вірить; Сергій додає) Я мірявся.

Тамара Ігорівна полегшено зітхає.

СЕРГІЙ (іде далі, невдоволено): Навіщо збрехав? І правда, треба було себе поміряти... Цікаво.

Сергій переступає поріг канцелярії.

Люба прожогом схоплюється — кидається від нього геть, втискається в куток.

СЕРГІЙ (як ні в чому ні бувало): Любочко, привіт. Ти тут все квітнеш!

ЛЮБА: Ой... (сковтує) Ой... ти ж... ой (сковтує) уже з Чорнобиля — ой!., повернувся! А говорили... (сковтує) ой! що ти... ой!., (нарешті придумала) будеш там дуже довго!

СЕРГІЙ: Чутки були перебільшені.

ЛЮБА: Ой... (ковтає) Ой! (ковтає) Ой! І яка там ситуація?

СЕРГІЙ: Значно краще. Ой.

ЛЮБА: Ой... (ковтає) Тобто?

СЕРГІЙ: Тобто (широко посміхається) «там добре, де нас нема»... Слухай, Люб, там з моєї військової частини повинен на роботу лист прийти — «Керівництву»... Зроби так, щоб він прямо до мене потрапив, а?

ЛЮБА: Ой... (сковтує) Були неприємності? На роботу напишуть [\[29\]](#)?

СЕРГІЙ (жартує): По-дя-ка... Ой. (виразно дивиться на неї) За Чорнобиль — усім же подяки пишуть, правда?

...Військовим табором, залитим сонцем, у широкому проході між наметів — іде Сергій: бувалий, тертий, битий командир взводу чорнобильської радіаційної розвідки. Стирчить з кепі перо сойки. Всі його знають, і він тут знає всіх... Лине з репродукторів тонізуюча музика *Modern Talking*. З намету вигулькує молодий капітан — командир іншої роти розвідки.

МОЛОДИЙ КАПІТАН (здивований): Ти ще тут?! (жартує) Особовий склад собою опромінюєш?! (дружно потискають руки) А мені казали, ти на розвідці вчора 25 рентген набрав — і — привіт!

СЕРГІЙ: На розвідці — набрав. А в таборі — ще ні...

МОЛОДИЙ КАПІТАН (здивовано): Тобто?

СЕРГІЙ (з прикрістю): У мене більше 25-ти вийшло...

МОЛОДИЙ КАПІТАН (розуміюче): А-а, чорт! І начальство тепер...

Над табором — мажорна, тонізуюча музика *Modern Talking*.

У порожній, прохолодній Ленкімнаті — ротний командир Сергія вперше упріває над журналом доз. Невміло розбирається, гортає сторінки...

Перед ним стоять «струнко» два розвідники-новачки.

РОТНИЙ (не піднімаючи голови від журналу): Водій хто?

ВОДІЙ: Я.

РОТНИЙ (до другого бійця): А ти був дозиметристом екіпажу?

ЛІТНИЙ ДОЗИМЕТРИСТ: Так точно.

РОТНИЙ (зраділо — зметикував!): А-а! А він же командир екіпажу! Значить, з машини не вилазив! А в броніку рівень у 3 рази менше зовнішнього!! Ділимо його дозу за вчора на 3 — і нема вже в нього не те що переопромінення, а йому ще й до 25 рентген — ого-го-го! Він у мене в таборі ще *Родіне* послужить! Я йому

останній рентген на 50 діб розтягну — по 20 мілірентген — «0,02 р» — за день! Він і мене ще тут переслужить, шустрий такий! (щасливо потирає короткопалі руки) Точно ж? (дозиметристу) Ти ж сам міряв!

ЛІТНІЙ ДОЗИМЕТРИСТ: *Нікак нет.* Ми удвох вилазили, він мені маршрут, точки показував... А де рівні вище були — там узагалі сам вилазив, я тільки зверху дивився... Сказав: «Ти придивляйся поки. Точки запам'ятовуй. А то будеш на високих рівнях з приладом возитись, зайвий час опромінюватись»...

ВОДІЙ: Так точно. Він сам вилазив, міряв...

З репродукторів звучить мажорна, тонізуюча музика *ModernTalking...*

РОТНИЙ (винувато доповідає начальнику штабу): Товариш майор... Він сам вилазив, міряв...

Звучить мажорна, тонізуюча музика *ModernTalking...*

НАЧАЛЬНИК ШТАБУ (з досадою доповідає комбату): Товариш полковник... Він сам міряв, вилазив з БРДМа...

Мажорна, тонізуюча музика *ModernTalking...*

Пауза. Думают...

...Ротний-капітан...

...Начштабу-майор...

...Комбат-підполковник...

Над табором — мажорна, тонізуюча музика *ModernTalking.*

Сергій входить до намету штабу свого батальйону. Від подиву зупиняється: «Ого!»

Такого натовпу тут ніколи не було! — офіцери з усіх чотирьох рот батальйону розвідки стоять, сидять за двома довгими столами, більшість зайнятість тільки імітує — якоюсь придуманою справою чи нібиділовою розмовою... Насправді майже всі прийшли поспостерігати за тим, що тут зараз буде, — і це одразу видно досвідченому оку.

Сергій сходу оцінює обстановку, прямує у кінець намету — до начальника штабу батальйону, який сидить за столом..

СЕРГІЙ (прикладає руку до кепі): Товариш майор, лейтенант Швайко за вашим наказом...

НАЧШТАБУ (відриває голову від паперів з виглядом надзаклопотаної людини): А-а-а, Швайко! (погрозово) Зараз ми з тобою поговоримо!

М'ялись тут нічого, і, не питаючи дозволу, Сергій безцеремонно сідає напроти начальника. Знімає кепі, кладе його на стіл.

СЕРГІЙ: Здрав'я бажаю, товариш майор.

НАЧШТАБУ: Чому форму одягу порушуєш? (кивком голови вказує на кепі Сергія на столі) Перо це твоє дурацьке!..

Сергій мовчки прибирає кепі вниз на лаву.

НАЧШТАБУ: Рукава не за Статутом...

Сергій спокійно відкочує, застібає рукави куртки.

НАЧШТАБУ: Зачіска неакуратна... (з притиском) Самоуправствує! Хочу — на розвідку їжджу, хочу — не їжджу!

СЕРГІЙ: Ні, я на розвідку *завжди* їжджу... їздив...

НАЧШТАБУ: Дозу одержую, скільки хочу...

СЕРГІЙ: Вибачаюсь, скільки виходить, товариш майор, (задумливо торкається на голові їжачка вигорілого волосся — віросло вже... і прямо приступає до справи, з-за якої вони тут зараз з начштабу розмовляють, — і зібралось стільки «вболівальників»...) Товариш майор, ви так із мною розмовляєте, наче я до вас з ножем до горла пристаю: «Давайте мої 25 рентген, і блага *на всю оставшуюся жизнь*»... Нічого подібного. Ось, дивіться, (показує папірець) Це друга моя доза за вчора. Після першої розвідки, «Кільця навколо АЕС», я ще по маршруту «Просіка» їздив. 0,15 рентгена... Я її нікуди не віддаю, ця доза ніде не враховується, і все — у мене немає 25 рентген, а у вас в частині — переопромінення...

НАЧШТАБУ: Ага! Це ти зараз такий добрий! А папірець собі оцей залишиш...

СЕРГІЙ: Та просто на пам'ять! У мене ж нема жодного фото відціля! Секретність клята! Як і не був тут...

НАЧШТАБУ:...папірець залишиш, і як тільки звідси чкурнеш, зразу скарги строчити почнеш, кляузничати, писати — домагатися... Я вас знаю! А мені й комбату тоді — «за переопромінення особового складу!» — що? Трибунал? Ротний твій тоді в мене потанцює!

СЕРГІЙ: Ось, при усіх кажу, (в наметі народу прибуло іще) Пишіть мені «24,99», і все: я йду звідціля, і нікуди скаргитися не буду...

ПАТ (під стіною намету): Одна сота рентгена! Заробіток за півроку оддав! Котрий за «25,00 р» платять!

КОТКО: А за переопромінення — ще знаєш скільки пільг додаткових!

СЕРГІЙ: А тримати мене тут — навіть на табірному фоні — ви вже не маєте права: у мене гранично допустима доза... А за її перевищення, самі знаєте...

НАЧШТАБУ (різко): Тільки не треба мене лякати, добре? А то заладили: «переопромінення», «переопромінення»...

СЕРГІЙ (втомлено): Та хто тут кого лякає...

НАЧШТАБУ (примирливо): Ну добре, добре, Швайко. Я погарячкував... Будемо вважати, що домовились... Я тільки прошу: ти все-таки напиши мені один папірець — просто так, щоб я спав спокійно... А то ти раптом потім передумаєш...

СЕРГІЙ: Та не передумаю...

НАЧШТАБУ: Ну ти все-таки напиши, щоб я був спокійний. І мирно розійдемося.

СЕРГІЙ (знижує плечима): Ну давайте...

НАЧШТАБУ: Ручку дати?

СЕРГІЙ: Ображаєте, (тренованим жестом дістає ручку з своєї польової сумки) Знаряддя праці...

НАЧШТАБУ: Пиши: «Начальнику штабу батальйону радіаційної розвідки...» (іронічно) Моє звання і прізвище знаєш?

СЕРГІЙ (в тон): На все подальше життя...

НАЧШТАБУ: «...Рапорт. Доповідаю, що я, лейтенант Швайко...»

СЕРГІЙ (пише; іронічно): Недарма я завжди пера, паперу й чорнил боявся більше, ніж пари пістолетів...

НАЧШТАБУ (кривиться): Тобі цей бандитський жаргон не личить... (підкреслено-буденно продовжує) «...я, лейтенант Швайко, 15.08.86-го...»

СЕРГІЙ: Це Дюма!

НАЧШТАБУ (дивлячись на Сергія, тихо цідить собі під ніс): Граф Монте-Крісто... Пишеш? (Сергій киває, не піднімаючи голови) Та-ак... «Рапорт... Доповідаю...» (Сергій пише) «15-го 8-го 86-го поїхав у розвідку... за маршрутом Кільце навколо АЕС»... Є? «...самовільно. Лейтенант» — прізвище — підпис... Ну, це ти сам знаєш... Дату — сьогоднішню. Щоб я був спокійний... Є?

СЕРГІЙ: Так точно, (протягає через стіл листок паперу)

НАЧШТАБУ: Давай.

Листок паперу — переходить з рук в руки.

Начштабу, мигцем глянувши на підпис, задоволено киває — і ховає руку з листком під столом.

НАЧШТАБУ (тріумфально): А от тепер, Швайко, — будеш ти служити тут стільки, скільки я й комбат вважатимемо за потрібне... Бо інакше, лейтенант Швайко, підеш ти під військовий трибунал. За членоушкодження. «Тобто зумисне нанесення військовослужбовцем тілесних ушкоджень собі.» А це, щоб ти знав, — від трьох до семи років... А в бойовій обстановці — від п'яти до десяти. Чи взагалі розстріл. І біс його ще зна, яка у нас тут обстановка! Це вже як трибунал подивиться... Ось так. Розперезались ви там у зоні! Козакуєте... Час вже розвідку підтягти! (він пробігає очима текст папірця... і змінюється в обличчі) Ти що тут написав?!!

СЕРГІЙ: Все, як ви диктували...

НАЧШТАБУ: Як це — «як я диктував»? «Поїхав у розвідку» — *ЯК?*

СЕРГІЙ: Так, як ви сказали...

НАЧШТАБУ: Ні! Я говорив інакше!

СЕРГІЙ: Я ж точно намагався...

НАЧШТАБУ: Ти схитрував!

СЕРГІЙ: Та все точно! Слово в слово!

НАЧШТАБУ: Ні! Одне слово не те!

СЕРГІЙ: Ну, може кількома буквами помилився...

НАЧШТАБУ (з докором): Обдував...

СЕРГІЙ (знизує плечима): «Чесна людина бреше без задоволення», товариш майор.

НАЧШТАБУ (зривається): Тобто як — «бреше»?

СЕРГІЙ (знизує плечима): Та так. Моє прізвище — у книзі наказів роти, в списку на розвідку. Цей наказ на розвідку з моїм прізвищем підписаний командиром роти, моїм прямим начальником. Отже, я поїхав у розвідку, *виконуючи наказ*.

НАЧШТАБУ: Ти й його обдував!

СЕРГІЙ (спокійно): Ви хочете сказати, що у вас в батальйоні командири рот підписують накази, не читаючи?

Пауза.

НАЧШТАБУ: Ну, зізнайся — просто по-людськи цікаво — ти все ж виїхав у розвідку — САМОВІЛЬНО? Ну, між нами, по секрету?

Народу в наметі тим часом стало ще побільшало.

СЕРГІЙ: Зізнаюсь... по секрету... при півсотні свідків... *Я поїхав у розвідку за наказом і з відома ротного.* І саме так воно й було насправді. І завжди я так їздив. Все. Я своє відробив, (вже іншим, «цивільним» тоном) Мене на «гражданці» купа справ чекає на роботі... Це ж ви: і тут зараз на службі — і там на службі... А за мене вдома мою роботу — хто зробить?

Начштабу і Сергій дивляться один на одного.

НАЧШТАБУ: Можеш іти. Швайко. Боїшся ти справжніх труднощів...

Сергій знижує плечима. Мовчки встає, надягає кепі, і, козирнувши, переступає через лаву. Йде повз глядачів, що стоять під стінами, до виходу-тамбура. Кілька миттєвостей, і темним обрис його фігури розчиняється в яскравому прямокутнику дня.

У штабному наметі — німа сцена. Всі повертають голови від виходу, скося поглядають на начштабу.

НАЧШТАБУ: Граф Монте-Крісто... Вискочив-таки звідціля! (із заздрістю) Ех, повезло!

Йому, як і всім присутнім, до чортків хочеться додому.

«Глядачі» виходять з намету.

ПАТ (переживає): Такі гроші! Заробіток за півроку!!

КОТКО: Такі пільги! Пожиттєво!

ПАТ: І відмовився!

КОТКО (заспокоює сам себе): Він вчинив *шляхетно*.

І їм обом стає легше. «Шляхетний» — це майже як інопланетний: до реального земного життя ніякого відношення не має. Принаймні так це часто розуміють...

Лине мажорна, тонізуюча музика *ModernTalking — Youcanwinifyouwant...*

Сергій у перукарні в Чорнобилі. Назустріч випурхує Юля.

ЮЛЯ (радісно): А її нема!

СЕРГІЙ: Як нема?!

ЮЛЯ: Поїхала!

СЕРГІЙ: Куди?

ЮЛЯ: А в нікуди. У неї ж ніде нікого нема... Й слова не сказала. Крім «Щастя вам»...

СЕРГІЙ (не може отямитися): Назовсім?!

ЮЛЯ: Ага. Розрахувалась...

Сергій розмірковує.

ЮЛЯ: Ось мій номер телефону. Він у неї теж є. Подзвони — може, вона з'явиться у мене... (окидає оцінюючим поглядом) І взагалі, заходь — ми ж в одному місті живемо...

СЕРГІЙ: У Чорнобилі?

Прохолодним коридором інституту Сергій підходить до дверей своєї лабораторії, смикає... Зачинено. Відкриває ключем, заходить...

Ззовні вікно оповив дикий виноград, і затінена лабораторія від того стала ще затишніша... Тиша. Нема ніде нікого: літо — відпустки...

Поряд з дверима — дзеркало. Сергій роздивляється себе — яким він став...

ГОЛОС ЛЮБИ (з-за нещільно причинених дверей чути, як вона говорить у канцелярії по телефону):...такий стрижений, засмаглий... (Сергій згідно киває, задоволений) Голос став хрипкий — курить, напевно, багато... (Сергій невдоволено кривиться) Але йому пасує, (його обличчя прояснюється) У президії буде тепер сидіти — «герой»! (Сергій посміхається скептично, але й не без приємності) Але в ліжку він тепер, сама розумієш... (обличчя Сергія розгублено застигає) Ні, не перевіряла — але я ж бачу!

Сергій за своїм столом у лабораторії — старовинним, великим. Поряд — вікно, виноград... Затишно, прохолодно.

На столі під склом — календар. Він витягає його, ручкою обводять контур, схожий на радіаційну пляму на карті — час, що він його провів у Чорнобилі. Заштриховує цей контур.

Озирається навкруг.

Пронумеровані колби з коричнювато-жовтим розчином припали пилом, Сергій проводить по скляній посудині пальцем — залишається слід...

СЕРГІЙ: Що в цих колбах? (напружується) Що за експеримент я робив..? *Не пам'ятаю. Я нічого не пам'ятаю!*

Складні наукові прилади на столах: шкали, перемикачі, кнопки... Що ними роблять?

На полицях — книги. Що в них?

Під стелею на полицях — стоси ксерокопій статей різними мовами, картонні коробки й коробочки з приладдям — приміщення вщерть напакowane масою необхідних хіміку-експериментатору речей...

СЕРГІЙ: Я — хімік-експериментатор? *Я ж нічого не пам'ятаю...* НЕВЖЕ ЦЕ НАЗАВЖДИ?!

На столі, під склом — з великої репродукції Врубеля йому лукаво посміхається Пан: зарослий, сповнений життя чоловіко-бог лізе з сопілкою із трясовини... Ще один абориген чорнобильських боліт.

Лайнувшись, Сергій крутить радіоприймач на столі...

Мажорна, тонізуюча музика: *Modern Talking — You can win if you want...*

Оксана йде довжелезною, пустою вулицею заводського передмістя.

Одна-однісінька між двома нескінченними мурами.

Мури скінчаються. Порив вітру жене пустирем лавину безбарвних куль висохлого перекотиполя, позбавленого коріння...

Вітер стихає. Оксана перебирається крізь безживний потік цих мертвих мігрантів...

Центральна вулиця великого міста. Вечір. Святкова юрба — довговолосі юнаки з касетними магнітофонами, гарно вдягнені дівчата.

Оксана, щось шепочучи, іде зі своєю торбинкою.

Цурається людей. На неї оглядаються.

Юрба молоді — відтискує Оксану до узбіччя. Оксана відступає, робить крок на проїжджу частину... Здригнувшись, проводить поглядом машину, що прошелестіла поруч...

Йде далі.

Навколо лунають звичайні розмови: що скільки коштує, де що можна купити, хто кого покинув, хто скільки випив, і хто з ким тепер спить...

Оксана не бачить цього і не чує...

Оксана зупиняється коло готелю, задирає голову — «МИР». Затишно сяють вікна... Вагається. Заходить.

Швейцар іронічно оглядає її з голови до п'ят... але, зіткнувшись з її поглядом, відступає вбік. Оксана проходить.

На склі над віконцем напис «Адміністратор». Поряд — теж фарбою по склу, назавжди — «МІСЦЬ НЕМА».

Оксана мовчки стоїть коло віконця. Дивиться на адміністраторку і мовчить.

АДМІНІСТРАТОРКА (нервово): Вам що треба?

ОКСАНА: Дах... над головою. На якийсь час.

Адміністраторка насмішкувато підіймає брови, уважно дивиться на Оксану... Вираз її обличчя змінюється.

АДМІНІСТРАТОРКА (пошепки): Ви з Чорнобиля?

Оксана киває.

АДМІНІСТРАТОРКА: А ви... ти не заразна?

Оксана мовчки витягає з торбинки довідку. На листочку-чвертці — підпис, печатка, її ім'я-прізвище — і всього три слова: «РАДІАЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ НЕМАЄ».

АДМІНІСТРАТОРКА: їх там що — всім видають?

Оксана киває.

Адміністраторка повертає Оксані довідку — і ключ від кімнати разом із бланком реєстрації...

Оксана заходить до кімнати. Не запалюючи світла, опускається на стілець.

Відкриває торбинку. У ній — жалюгідна купка дамських дрібничок, паспорт... Усе рухоме й нерухоме майно Оксани.

ОКСАНА (оглядається по кімнаті): І переодягтись ні в що...

У ванній Оксана — без жодного виразу обличчя, як робот, у чому мати народила — пере свої речі.

Розвішує по номеру випраний одяг.

У ванній — включає гарячий душ і стає під струмінь води...

...і довго, довго так стоїть, — у струменях цього головного дару природи, який, згідно підручнику, «не має кольору, запаху й смаку». І, як виявляється, ще й ціни...

...Видовжений горбок свіжої вологої землі — на галявині сільського цвинтаря Лебедич.

Перед могилою стоїть Оксана, спираючись рукою на обдряпану, розтроснену ІМРами лопату з налиплою землею. Останній *homo sapiens* на землі своїх предків.

Відкидає лопату в куші — повертається і йде геть.

За її плечима — бабусина торбинка...

...Оксана виключає струміль води у ванній, відкриває очі. Вперше помічає запітніле дзеркало. Протирає його рукою — і завмирає:

У неї дівоче тіло — й старече обличчя!

Куточки губ опущені, шкіра зморщилась, посіріла, неживі, мертві очі...

Мертві очі сови на гілці. Опудало на шафі готелю втупилося вниз — на величезне двоспальне ліжко. Порожнє.

Оксана скрутилась калачиком у великому кріслі, загорнулась покривалом — спить. На карнизі над вікном на кільцях-защіпках, поряд з совою, сохне весь її одяг...

У коридорі готелю.

ПРИБИРАЛЬНИЦЯ (стукає в номер Оксани): Ви живі?

ОКСАНА (з-за дверей): Так, все в порядку.

ПРИБИРАЛЬНИЦЯ: А чому другий день не виходите?

ОКСАНА. Нікуди... А що, не можна?

ПРИБИРАЛЬНИЦЯ: Чому? Не виходити не забороняється... Ви ж заплатили... Там у вас бруду нема? А то перевірять, мені наганяй буде...

ОКСАНА: Ні. «Бруду» нема. У мене довідка. Я показувала.

Розбуркана Оксана — під вікном, на якому досихають брюки й куртка — вкладається в кріслі спати далі...

Оксана виходить зі свого помешкання в коридор...

ЧЕРГОВА ПО ПОВЕРХУ: Вам не туди! То чорні сходи, там закрито.

ОКСАНА: Ой! Це я як в Чорнобилі в гуртожитку йду... Ну, пам'яті зовсім не стало...

ЧЕРГОВА (прибиральниці, що сидить поруч на низенькому диванчику): От причинна з Чорнобиля!

ПРИБИРАЛЬНИЦЯ (з жалем хитає головою): Така молода... А їй же ще родити...

ЧЕРГОВА: Тут, в готелі?! Тільки не на моєму чергуванні!

ПРИБИРАЛЬНИЦЯ: Та не... Я взагалі...

ЧЕРГОВА (з полегшенням): А-а, взагалі... (зневажливо) Взагалі — вони вже не... (гидливо кривить рот і починає щось шепотіти на вухо прибиральниці)

Відлуння у просторому готелі, підсилюючи, доносить всі її слова — до Оксани, що завмерла поверхом нижче...

ОКСАНА: Всенародна увага... Дякуємо красно. З'їхати б звідціль... Куди..?

Кімната гуртожитку, затишно обжита людиною. Полірований стіл, під побіленою стіною — вузьке ліжко з металевими бильцями. Всю протилежну стіну, від підлоги до стелі, займають книжки.

У білих дверях клацає замок, і з темного коридору Сергій переступає поріг. Ставить дорожню сумку біля себе, зачиняє двері, роздивляється навколо...

Проводить по столу пальцем — на шарі пилу залишається слід... В прозорій колбі недопитий чай висох, зацвів; і цвіль уже теж висохла. На підлозі лежать лінії пилу й порохняви: висипалась зі стелі, з міжплитних щілин... Павуки наплели сіті по куткам, у віконному прорізі... Як швидко все пустіє без людини..

Йде до вікна, відчиня його. Береться за віник, йде через коридор у «санблок» — намочити віник в брудній раковині умивальника.

Відкриває кран...

— Чорт забирай!

Нема води. Іржавий порожній виючий звук.

— Рр-р-рота-а-а — па-а-аадйом!

Сергій відкриває очі.

Годинник — до очей...

6.00.

Напружує волю — вставати...

...і раптом згадує — *ВИН ВЖЕ НЕ В ТАБОРІ!* І найсолідша посмішка спурхує на його обличчя!

Він лежить в одязі — все в тій же м'ятій картатій сорочці — на газетах, простелених на голому матраці. Матрац — на підлозі, на підкладених газетах. На голій сітці ліжка поряд — стос чистої постільної білизни.

Під головою Сергія замість наволочки — теж лежить газета. Великий жирний заголовок — «ГЕРОЇ ЧОРНОБИЛЯ».

У «санблоці» Сергій крутить кран. Води нема. Лайнувшись, він робить «сухе умивання» — протирає очі.

Витягає з своєї дорожньої сумки чималий мішок захисного кольору.

Висипає з нього на темний полірований стіл...

...величезну купу білих прямокутників-листів.

Сортує їх — так само методично, як у Ленкімнаті папери на дози...

Море листів... Перетворюється у безліч стосів, стосиків й окремих листів... Нарешті — у кілька великих впорядкованих купок.

Вкладає крайній стос в польову офіцерську сумку. Кладе туди ж респіратор.

На виході ляскає себе по лобу — і викладає респіратор.

Йде рідним містом. Вирізняється із юрби своєю нетутешністю — цим схожий на корінного чорнобильця, що він його бачив колись на вулиці його рідного Чорнобиля. Цивільний одяг на ньому сидить, як чужий. Коротке вигоріле волосся, міцна засмага обличчя і кистей жилих рук... Роззирається навкруг, як наче він вперше в цьому місті. Рука звично лежить на ремені польової сумки на боці.

Сергій розносить листи містом. Миготять вулиці, будинки, під'їзди...

Старі будови центру, одноповерховий «приватний сектор», новобудови — обшкрябані під'їзди, загиджені ліфти...

Кнопки найрізноманітніших дзвоників...

Відчиняються двері. За ними — обличчя людей, найдорожчих для розвідників, які зараз у БРДМах їдуть зоною в Чорнобилі...

...І звучать, звучать знайомі нам голоси з листів — «Дорога Люда! Дорогі тато і мама! Дорогі... Дорогі...» З листів, що дійшли-таки з Чорнобиля до цих найрідніших людей... Дійшли — бо їх *донесли*.

У «сан-блоці» ввечері Сергій відкриває кран...

Шипіння... Зразу стиха. Наче відходить душа умираючої води.

Не роздягаючись, Сергій падає спати — на матрац, застелений газетами «ГЕРОЇ ЧОРНОБИЛЯ».

Сергій пробує кран. Води нема. Робить ранкове умивання — вимушено сухе. Кладає в сумку останню теку листів. Перед дверима зупиняється, зосереджено згадує — не забув чогось? Бере зі столу за респіратор...

Радісно чортихнувшись, залишає його на місці.

...Два кавуни-велетні на столі.

Стіл — у центрі казарми, заповненої чоловіками. Це пересильний пункт; через нього пролягає дорога в Чорнобиль — і дорога з Чорнобиля: назад, додому.

Біля столу — повнокровний, міцний чолов'яга, схожий на сільського вчителя, що позбувся на якийсь час необхідності виглядати строго.

ПЕРШИЙ: Мужики, налітай! У кого ніж є великий?

ДРУГИЙ (з жалем): Та тобі ж самому нічо зараз не лишиться!

ПЕРШИЙ: їсти кавун самому?!

ТРЕТІЙ (сміється): Для цього діла потрібна кумпанія... Це як випити.

ДРУГИЙ: А чому кавунів два?

ПЕРШИЙ: Та хіба ж одним наїсися?

Чоловіки юрмляться коло столу — у розстебнутій формі, голі до пояса, у чоботях і босі, хтось ще в цивільному, хтось із засмаглим у Чорнобилі обличчям, а якийсь городянин ще зовсім блідий, — уминають за обидва вуха кавуни...

Червона, бризкаюча життєвим соком м'якоть спілого кавуна...

Голий до пояса Сергій з рушником на плечі йде повз цей банкет. Бере скибку. Куштує — так, наче це не звичайний кавун, а якийсь супер екзотичний фрукт з іншого світу. З іншого космосу...

В коморі — складі пересильного пункту — запилене повітря пронизують тоненькі промінчики з дірочок у даху. Гора речових мішків кольору хакі висотою мало не під самий дах бараку. «Апофеоз війни»[\[30\]](#)...

Сергій, вже в злежаних джинсах і картатій сорочці, широко розмахується — і з усієї сили жбурить заплічний мішок зі своїм армійським обмундируванням! Темно-зелена торбина з лямками, обертаючись, перелітає за хребет гори...

...і над Монбланом речмішків у промінчиках сонячного світла кружляє-в'ється, плавно опускаючись, перо сойки.

Чорно-біло-смугасте, з небесною блакитинкою...

...У своїй кімнаті Сергій відкриває валізу із сірої фанери. В ній — дозиметричний прилад: світлий, вразливий, лабораторний, із білим пластиковим зондом.

— Для початку — фон на вулиці...

Йде до вікна своєї кімнати. Тримає зонд на підвіконні, дивиться на шкалу приладу... Очі лізуть на лоба!

— Фон 0,3 мілірентгени на годину?! Як у таборі?? Тут, за п'ятсот кілометрів від АЕС?! *Не може бути!*

...На вулиці перехожий зупиняється і дивиться, задерши голову, на вікно першого поверху, на вражене обличчя Сергія, який робить замір радіаційного фону...

Сергій відходить від вікна...

— *Не може бути! Тут — цього не може бути!*

Заміряє фон у кімнаті... Стрілка на шкалі приладу показує те ж саме.

Сергій уважно оглядає прилад... Все наче справне. Оглядає пластиковий зонд... На білому пластику — ледь-ледь-ледь помітний бруд, якісь розводи. Бере зі столу паперову серветку; плюнувши на неї, ретельно відтирає пластик. Ще одна серветка...

Міряє знову фон у кімнаті... Нормальний.

Вологі серветки — на них тепер перейшли ті мікрокількості радіоактивної речовини з якогось зразка, у який колись необережно ткнули зондом, — летять у пластиковий темний пакет для сміття в кутку.

СЕРГІЙ (міряє свій робочий чорнобильський блокнот — і світліє обличчям): Трохи вище фону, але нічого, нормально! А офіцерську сумку точно доведеться таки викинути... (опускає зонд всередину сумки; здивовано) Нормальний рівень! Ледь вище фону! (зонд — біля зовнішньої шкіри сумки — гладкої, блискучої) Теж майже нічого... (тепер наплічний ремінь сумки, його м'яка внутрішня сторона, затерта й заяложена посередині) Об плече терлось... Ну, тут побільше — але все одно це дрібниці. А годинник? — фон... Книга? (прикладє зонд до книги, обгорненої в газету) Фон. (рухає до корінця книги, замацаного руками) Кілька нормальних фонів... (знімає газетну обкладинку, викидає її в чорний кульок для сміття; оглядається навколо) От і все. Ну, ще контрольний замір фону зовні... (йде до вікна, кладе зонд на підвіконня)

...Перед вікном — величезна юрба, в її центрі — перший перехожий, він нервово жестикулює, показуючи на вікно...

...в якому з'являється Сергій з приладом і зондом.

ЮРБА (хором): *Викиди? З Чорнобиля?*

СЕРГІЙ: Так точно! (і викидає чорний кульок — той летить по довгій дузі на купу сміття; широко, радісно повідомляє) Я з Чорнобиля повернувся!

Юрба щезає вмиль.

Сергій зручно вмощується у віконному прорізі і запалює цигарку.

Курить, ні про що не думаючи... Спостерігає за звивинами диму, який, в'ючись, плине і розчиняється у прозорому повітрі...

Відстрілює недопалок по довгій дузі — на купу сміття. Туди ж летить услід вся пачка, з неї на льоту сипляться цигарки... У сміття.

У «санблосі» Сергій відкриває кран.

З крану — якісь плювки, огидно-іржава рідина, хрипи, трубний кашель...

І, нарешті, поступово, все прозоріша й прозоріша — чиста, нормальна — ВОДА...

Двері з табличкою — біла емаль, сині букви: *Душевая комната*.

Всередині — крихітне приміщення. Стеля й стіни — темні, відволожені, наче закопчені, тьмяна лампочка під ковпаком в кутку. Плитка на стінах, колись біла, стала жовтуватою; на підлозі вона червона й щербата. Скрізь розводи цвілі: світлої — на темному, темної — на світлому.

На сирітському алюмінієвому гачку — прозорий кульок з чистим одягом, милом, білим рушником.

Сергій знімає годинник, на зап'ясті — біла незагоріла смужка.

Включає воду, бере мило... Щось шукає в кульку... Не знаходить: старе мочало після Чорнобиля викинув, а нове забув купити.

Нігтями під струменями води він зішкрібає з тіла чорнобильський бруд.

Приміщення наповняється паром, теплом...

У світлій футболці, м'яких вельветових джинсах, кросівках — Сергій виходить у прохолодний, затінений хол гуртожитку. Зіштовхується з приятелем.

ПРИЯТЕЛЬ: Привіт! Ну, де влітку був? Я тільки з моря, класно відпочив. А ти?

СЕРГІЙ: В Чорнобилі...

ПРИЯТЕЛЬ (затинається): Н-н-ну... Ти ж тепер не помреш? Я маю на увазі, протягом року...

СЕРГІЙ: Я? Помру?

Виходить на вулицю.

Зелена травичка газону... Чисте прозоре повітря... Шкіру зігріває ласкаве сонечко...

Сергій вдихає на повні груди. Вперше за довгий-довгий-довгий час.

І під футболкою, на якій вітрильний корабель, вимальовуються м'язи. Легені наповнюються чистим повітрям. Ніжно пестить шкіру сонечко...

Сергій завмирає, розкинувши руки в сторони...

«Гомеостаз» — повна гармонія того, що всередині людини, і того, що зовні. Сяюча, невагома, легка оболонка — у цю мить не роз'єднує, а об'єднує людину і середовище, в якому вона існує...

Сергій у телефонній будці — вертикальній скляній коробці (втім, скло в ній давно вибите) — набирає номер, заглядаючи в папірець.

Слухавку піднімає Оксана.

ОКСАНА: Алло.

ГОЛОС СЕРГІЯ З ТРУБКИ: Привіт. Це я.

ОКСАНА: Здра...

У слухавці — шум, удар — тиша...

ОКСАНА: Сергій! Серьожа? Де ти? Що з тобою? Серьож!

Телефонна будка порожня.

Шнур тягнеться вниз — до слухавки, затиснутої в руці Сергія. Сам він — ще нижче... Поруч проходить пенсіонер — акуратний, у багато раз праній сорочці в дрібну червоно-зелену клітинку, з орденськими колодками. Дивиться з осудом на лежачого Сергія.

ЖІНОЧИЙ ГОЛОС З ТРУБКИ: Серьожа! Серьожа! Де ти є?! Серьож!

Пенсіонер не витримує, дріботливо підбігає і намагається взяти слухавку. Рука Сергія не відпускає, трима її залізно... Пенсіонер присідає, не дістає до слухавки. Стає навкарачки, як собака.

ПЕНСІОНЕР (в трубку): Як тільки ви можете з такою п'янню водитись! Ще ж, мабуть, і порядочною себе считає! Он путні люди подвиги роблять — у космос літають, Чорнобиль тушать! А тут п'яні всякої розвелось...

ТРУБКА: Пі-пі-пі...

Оксана тихо, повільно кладе слухавку...

...і телефон тут же б'є пронизливим дзвінком! Вона підхоплює її...

ГОЛОС П'ЄРА ЕЛМСА (з акцентом): Привіт. Це я.

ОКСАНА (механічно): Здрастуйте.

І не кладе трубку...

...За кілька тижнів до цього перший іноземний кореспондент, П'єр Елмс, був допущений в зону.

Дошовим ранком Елмс сідає у вертоліт на аеродромі. Позаду — троє супроводжуючих. Усі вдягають респіратори на обличчя, шоломи на голови, поправляють дозиметри... Вертоліт злітає.

П'ЄР ЕЛМС: Так ми точно в Чорнобиль летимо? (гарячково клацає двома кнопками переговорного пристрою) Нас точно вже не завернуть більш? *Sure?* [\[31\]](#)

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ (втомлено дивиться за борт): *Sure-sure...*

Туман поступово розсіюється.

Під вертольотом — красива різнобарвна рівнина, широкі зелені долини річок, що течуть піщаними берегами... Соснові ліси, березові гаї — в блакитних прожилках струмків, проток, річечок, що віддзеркалюють на сонці... Під вертольотом пролітає табун гусей. Яка тут красива земля...

...Польовий аеродром на околиці Чорнобиля: стоять кілька вертольотів, десяток військових наметів, вагончик. Вертоліт приземляється. Двоє супроводжуючих зразу простують до вагончика.

З його порогу начальник цього «аеропорту» вже відчайдушно махає руками — «Забери, забери його звідця!»

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Гм... Ми покажемо вам поки що місто Чорнобиль. Це поряд.

П'ЄР ЕЛМС: А АЕС? Мені ж обіцяли АЕС!

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ (з притиском): *Спочатку* — ми покажемо вам місто Чорнобиль...

Поглядає в бік вагончика. Перед ним іде жваве обговорення, що ж робити з кореспондентом іноземної преси далі.

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Ось ваш персональний транспорт. Це тільки для найважливіших візитерів...

Під лісосмугою стоїть величезний БТР, — бронетранспортер БТР-60ПБ, — за обрисами схожий на броник-БРДМ, але в кілька разів більший за нього: восьмиколісний, чотирьохвісний, розрахований аж на 10 озброєних вояків... А цей до того ж іще й повністю освинцьований, обгорнутий зовні товстими сірими пластинами свинцю. Навіть для зони — рідкісна потвора...

Елмс залазить досередини, за ним — супроводжуючий.

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ (продовжує): Ми вам покажемо тут все, як воно є...

ЕЛМС (дивиться в бічний триплекс): Я ж нічого не бачу! Все закрито свинцем!

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Це для захисту. Для вашої особистої безпеки...

Глухий стук броню — «Вилазь! Вилазьте! Летимо!»

Вертоліт підлітає до реактора.

Вже видно пролом.

ЕЛМС: Бог мій! Таке відносно невелике руйнування! Всього лише частини будівлі... Після *tornado*... смерчів, тобто — я бачив набагато більш жахливі, масштабніші *traces*... сліди... руйнування А тут — всього-навсього одна будівля, один вибух, одна пожежа — і вся планета... як ви кажете? ага, «на вухах»... Планета на вухах, мене з відпустки зривають... Пілот, ми можемо підлетіти ближче?

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Тільки не знімати!

ЕЛМС: Пам'ятаю...

ПІЛОТ (Елмсу): Ви дійсно цього хочете? *You sure?*

ЕЛМС: Так, офіцер. Не бійтеся.

ПІЛОТ (перед тим, як натискати на важіль, повертає голову до Елмса): Ви смілива людина.

П'ЄР ЕЛМС: А ви що, не літаєте так близько?

ПІЛОТ (виконує маневр): Чому? Літав. Прямо над проломом. Мішки туди скидали...

П'ЄР ЕЛМС: О-о! Один раз?

ПІЛОТ: Та разів, мабуть зі сто. Я не рахував. На землі точно лічать.

Вертоліт починає по колу, з все меншим радіусом — облітати вигорілий 4-й реактор... Елмс хапається за фотоапарат.

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Не знімати!

Елмс, чортихнувшись, з досадою відкладає камеру вбік.

Зруйнована будівля, купи мотлоху поряд — і море маленьких людських фігурок на землі.

ЕЛМС: А де ж японські роботи?

Зненацька — зовсім близько! — на дах 3-го енергоблоку вискакують лицарі в чудернацькій шкіряно-свинцевій амуніції, гарячково метушаться на даху з лопатами й носилками...

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ (обличчя перекошується; відразу ж вказує рукою вбік; солодким голосом професійного гіда): Дивіться! Он місто Прип'ять...

Видно порожнє місто Прип'ять за кілометр з чимось від руїни.

ЕЛМС: А туди... можна?

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Та можна. Тільки не знімати! (оглядається, чи військовослужбовці ще на даху, і махає пілоту за спиною Елмса: «Лети! Лети геть звідси!»)

Вертоліт пролітає над Прип'яттю...

...і на обличчі Елмса вперше з'являється переляк. Справжній, відвертий переляк. Страх не за себе — за всіх нас... Внизу звичайне — ні, надзвичайно красиве! — місто... Білі високі будинки, прямі вулиці, парки, школи... Тільки воно зовсім мертво. Безлюдне. Пусте. Як після нейтронного бомбардування. Білі простирадла та різноколірні пелюшки на балконах покинуто погойдуються під вітром...

Брудно-зеленим тарганом рухається щось внизу по землі.

Це броньована машина радіаційної розвідки об'їздить Прип'ять за своїм маршрутом...

Вертоліт робить коло над Прип'яттю — і завертає назад, на місто Чорнобиль.

Летить над зеленим сосновим лісом, над асфальтовою трасою, яку перетинає широка смуга рудого, безживного лісу, що тягнеться від АЕС, її колишнього 4-го енергоблоку — на захід.

По просіці мертвого Рудого Лісу вправно й швидко несеться брудно-зелений прямокутник — броник радіаційної розвідки...

ГОЛОС СУПРОВОДЖУЮЧОГО: Тільки не знімати!

...Сергій, висунувшись з люка і видивляючись маршрут, — спідлоба позирає на вертоліт, що пролітає навскоси над просікою...

Вертоліт стоїть на польовому аеродромі, його лопаті ще обертаються, сповільнюючись...

ЕЛМС (пілоту): Дякую, офіцере. Можна вам презентувати? Найновітніший засіб від радіації... (дістає упаковку таблеток) Мені в цей *trip*... поїздки, тобто... редакція забезпечила.

ПІЛОТ (страшенно радий): О, спасибі! (супроводжувачим) Перекладіть йому, що я дуже радий! (напружується) Іц... іц... мост., точно — мост! — во! мост! — мост кайнд оф ю! Во, пам'ятаю! (страшенно гордий собою; тисне руку Елмсу, той теж сяє) Спа-си-бі! Гуд... во! гуд лак! Во! Удачі!

Елмс, помахавши на прощання рукою, йде до освинцьованого БТРа.

ПІЛОТ (сяючи, притримує супроводжувачого): Ні, ви таки гляньте! (запускає руку в кабінку; з гордістю) Яка колекція! (дістає щось подібне до альбома для марок, з купою прозорих кишеньок, у них стирчать упаковки таблеток) Гляньте, скільки назбирав! (гортає його, любовно встромляє у вільну кишеньку нове надбання, милується) Але така красива — перша! Імпортна! Вітька-штурман з «двадцятки» (показує на вертоліт з номером «20» віддалік) — Вітька застрелиться! У нього такої нема!

ЕЛМС (залазить у БТР — супроводжувачому, трохи соромлячись): Е-е... Знаєте, після польоту воно якось дискомфортно... (торкається свого волосся) Його б підстригти... Так тут же ніде...

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ: Та що ви! Без проблем! У Чорнобилі є перукарня!

Під ганком перукарні в Чорнобилі тупцює злий супроводжуючий. Сердито відкидає недопалок убік — на чималу купу таких же.

ЙОГО НАПАРНИК (підходить): Ну?

СУПРОВОДЖУЮЧИЙ (розлючено): Що «ну»?! Русалка бісова! Приворожила! (з розпачливою веселістю) Він тепер, бачте, не хоче з Чорнобиля їхати! Що ж нам, тут тепер залишатись?

Сергій спить на білосніжній подушці. Осміхнувшись чомусь гарному, прокидається. Дивиться на годинник — 6.00.

СЕРГІЙ (весело сам собі командує): Р-прота — падйом!

І потягається солодко — це не військовий табір!

Поряд одразу виникає... лікар!

ЛІКАР: Молодий чоловіче, ви проспали 36 годин.

СЕРГІЙ: Не може бути!!

ЛІКАР: Що ви пили?

СЕРГІЙ (здивовано): Нічого.

ЛІКАР (з цікавістю): Хм. А що кололи?

СЕРГІЙ (ще більш здивовано): Теж нічого.

ЛІКАР (оглядаючи його, упевнено): Ну, дихлофосом ви не дихали... Мені просто професійно цікаво. Такого сну, як у вас, я ще ніколи не бачив...

СЕРГІЙ: Ну, тепер побачили. Чудесно виспався! (відкидає ковдру вставати, оглядається) Е, а де це я?

За спиною у лікаря стоїть міліціонер: невисокий натоптаний брюнет, над-акуратно причесаний — волосинка до волосинки.

МІЛІЦІОНЕР (з притиском): Ви — не «виспались». Ви — *проспались*, молодий чоловіче...

Сергій обводить поглядом приміщення, в якому на білосніжних постелях спочивають скуйовджені особи чоловічої статі...

СЕРГІЙ: Та я тверезий, як скло!

МІЛІЦІОНЕР: Ще б! Півтори доби сну!

ЛІКАР: Відносно тверезості — ми тут це від кожного чуємо.

СЕРГІЙ: Та я не пив зовсім! Які 36 годин сну! Я тільки-но приліг! (осікається, розгублено) Де? (намагається згадати) Де ж я приліг? Ну, не має значення... Я третій день як з Чорнобиля! Листи розносив, помився — вода нарешті пішла — потім вийшов... Куди ж я вийшов..? Тільки розслабився...

ЛІКАР: М-м... Як лікар, я б вам не радив розслаблятись у такий спосіб... До втрати пам'яті.

МІЛІЦІОНЕР: Громадянин, ми зараз оформимо протокол, ви заплатите за обслуговування — і ви вільні.

СЕРГІЙ: Яке обслуговування? Який протокол?

МІЛІЦІОНЕР (киває на білосніжне простирадло, вказує гордо на лікаря, на себе): Комплексний сервіс! Півтори доби... Наша установа на самоокупності, ви ж знаєте...

СЕРГІЙ: Який витверезник?! Та я тверезісінький! Кошлаті особи на ліжках поруч теж попросипались: «І я! І я! І я теж!»

МІЛІЦІОНЕР (особам): Ану цить! (ті вмиль стихають)

СЕРГІЙ: Спокійно. Зараз розберемось. Тільки дайте в туалет сходити. Куди?

МІЛІЦІОНЕР (киває головою): По коридору, перші двері праворуч.

Лікар і міліціонер дивляться вслід Сергію.

ЛІКАР: Скільки працюю — такого похмілля не бачив. Що ж він приймав? Просто цікаво... А доза?

СЕРГІЙ (повертає голову, з гордістю переможця):

Доза — 25 рентген!

МІЛІЦІОНЕР: Нахапався... То він і нас опромінює! ЛІКАР (не слухає): І щоб так водило...

МІЛІЦІОНЕР: їм усім капець!

ЛІКАР (думає про своє): Та несхоже...

МІЛІЦІОНЕР (стурбовано): А що це він там затих? ЛІКАР: Тільки не на моєму чергуванні!

Міліціонер швидко йде коридором, енергійно стискаючи в руці чорний гумовий бублик-еспандер, — заходить у туалет... Прожогом вискакує.

МІЛІЦІОНЕР: Він спить!!

Жерці науки

(Вставний епізод 6[32])

На етикетці напис: «Радій хлорид». Над ним — зображення жовто-чорних «лопатей вентилятора» (знак «РАДІОАКТИВНІСТЬ!»), під ним — «череп і кістки» («ОТРУТА!»).

Усе це багатство інформації знаходиться на маленькій пробірці з прозорим розчином. Поруч — точнісінько така ж пробірка.

На тлі великих світлих вікон лабораторії — двоє вчених беруть у руки пробірки з наклейками «ОТРУТА» і «РАДІОАКТИВНІСТЬ», — і підносять їх перед собою:

— *Sante!*[\[33\]](#)

— Так-так! «За здоров'я!»

— ... майбутніх поколінь!

Посміхаються. Показують пробірками. П'ють. Кривляться.

— Гірке...

— НАУКА ВИМАГАЄ ЖЕРТВ.

— ЖЕРЦІВ...

— Ну, тоді вже — «питців»... Давай, до дна!

— За чистоту експерименту! До дна!

— *Cheers!* «Звеселімося», як кажуть англійці!

Допивають вміст пробірок.

Це дослідники Шлундт і Фаїла повторюють дослід Сейла.

...Звичайний дитячий нічний горщик. Що в ньому незвичайного, так це жовто-чорний знак «РАДІОАКТИВНІСТЬ!» на його боці. І ще те, що стоїть він на невисокій підставці-табуретці, обтягненій товстим поліетиленом. Інакше бородатому дяді-вченому, що сидить на ньому, було б зовсім складно користуватись горщиком за призначенням.

У лабораторному журналі, в розграфленій таблиці заповнюються стовпчики — дата, час, вага виділеного калу...

...Інший дослідник мочиться в колбу.

У лабораторному журналі фіксується дата, час, об'єм виділеної сечі.

Скляною піпеткою з гумовою грушкою нагорі — відбирають з колби пробу...

В спеціальних пічках випарюють одну пробу, висушують іншу...

Поміщають проби в масивні металеві циліндри, від яких йдуть різнокольорові проводи. Закривають товсті дверцята.

Йде рахунок «імпульсів» — числа радіоактивних розпадів у пробах, що знаходяться в циліндрах-лічильниках.

У журналі заповнюються графи «Радіоактивність проб».

Відповідні числа перемножують на загальний об'єм сечі та вагу калу. Ці цифри додають і вносять у наступний стовпчик — «Виведена радіоактивність».

Віднімають це число від тієї кількості, яку вони випили, записують до стовпчика «Радіоактивність, що залишилась в організмі».

За даними з лабораторного журналу будують графік, що показує зміну вмісту радіації в організмі з часом. На ньому з'являються точки — послідовно, одна за одною, — на все меншій і меншій висоті: кількість радіації в організмі зменшується...

Аналізуються нові й нові проби... Ростуть, видовжуються стовпчики чисел у лабораторному журналі.

Слідом за точками просувається вперед згладжуюча їх лінія: вона спочатку знижується круто, а потім все пологіше й пологіше...

ЗА ЧОТИРИ ДОБИ ОРГАНІЗМ

ВИВІВ 91 % РАДІЮ.

ДОСЛІДНИКИ ПЕРЕНЕСЛИ

ПРОМЕНЕВУ ХВОРОБУ В ЛЕГКІЙ ФОРМІ.

Новела шоста

ЛІКАРНЯ

*«Ось тут сиділи з вами хлопці, — сміються дві
гарненькі офіціантки, — чорнобильці. Під два метри.
Дзвеніли медалями. Вони для президій урочистих
зборів годящі, але не для ліжка.»*

*Светлана Алексієвич. Чернобыльская молитва
(Хроника будущего). — М.: Время, 2007. — С. 230.*

Сергій спить на заправній сірій убогій подушці.

Такі ж убогі простирадла, все інше. Обшарпані металеві ліжка з бильцями.

Коло ліжка — новий лікар: у білому халаті, нижче середнього зросту, пухлуватий, лисуватий, кучерики темного волосся.

ЛІКАР (дбайливо схиляється): Ви які ліки любите?

СЕРГІЙ (обурено): Я не люблю ліків! І не колюсь... Не нюхаю клею й дихлофосу! Я не наркоман і не алкоголік! І взагалі майже не п'ю!

ЛІКАР (записує; заспокоює): Ви не нервуйте... Тут буде кому вас колоти. І пити ви в нас будете. Що пропишемо. Ми вас поставимо на ноги... На що скажитесь?

СЕРГІЙ: Я? Ні на що. (насторожено озирається навколо; на ліжках поряд — іще кілька чоловік)

ЛІКАР: Ну, я хотів сказати — вас щось турбує?

СЕРГІЙ: Так... Де я?

ЛІКАР: Ну, це вже щось... (записує до картки; каже, наче дитині) Це — лікувальний — заклад...

СЕРГІЙ (насторожено): А де... гмм... міліціонер? (заглядає лікарю за спину)

ЛІКАР (з гідністю): Ви — у спеціалізованому науково-лікувальному закладі! У нас — найновіше устаткування та найпотужніші препарати!

СЕРГІЙ: Оце попався! Краще б вже міліція..

ЛІКАР (приводить його до тями): Що у вас болить?

СЕРГІЙ: Зуби... (знов засинає)

До дверей палати зазирає Котко.

Лікар миттю відвертає від нього голову.

КОТКО: О-о, лікарю, ви тут! (лікар зціплює зуби) Я вас по всьому корпусу шукаю... А ви в моїй палаті!

ЛІКАР (стогне, як від зубного болю): О-о-о...

Сергій від стогону просинається, стурбовано дивиться на лікаря.

ЛІКАР (до Сергія, по-діловому): Зубний біль який? (Сергій нерозуміюче дивиться на лікаря) Ну, стріляє, коле, ніє? Періодично — чи постійно?

КОТКО (наблизився до лікаря, пошепки): Лікарю, скажіть... Тільки чесно. Невже я... помру?!

ЛІКАР: Звичайно! Як і всі!

КОТКО: А може, якось вирішимо це питання?

ЛІКАР: О-о-о...

СЕРГІЙ: Ніє. Постійно.

ЛІКАР (зраділо записує): А який?

СЕРГІЙ (здивовано): Всі зуби ниють...

ЛІКАР: Усі?! (шпателем соковито обстукує зуби) Боляче?

СЕРГІЙ: Ні.

ЛІКАР (записує): Наче всі в порядку. Може, гайморит? Треба знімок зробити... Флюорографія нічого не покаже... Рентгену не боїшся?

СЕРГІЙ: Рентген туди — рентген сюди...

Рентгенкабінет.

ОГРЯДНА ТІТКА-РЕНТГЕНОЛОГ: Ну, одягай ось це, синок... (обв'язує Сергієві навколо пояса щось на зразок масивної спідниці: два клейончатих фартухи — один спереду один ззаду, — в їх цупку матерію зашиті важкі пластини свинцю. Сергій починає хихотіти) Ти ж іще молодий... Сідай. Навіщо вам молодим це зайве опромінення... (одягає йому на груди й спину таку ж саму захисну конструкцію. Зав'язує вузол на плечі... Сергій пирскає) Ти шо, дурнуватий? Лоскоти боїшся?

СЕРГІЙ (вже нестримно регоче): Мені... *СМІШНО*...

ТІТКА-РЕНТГЕНОЛОГ: Та шо тут смішного?! У рентгенкабінеті ще ніхто в мене з сміху не заходився!

СЕРГІЙ. А мені... смішно...

Дверцята кабінки рентгенівського апарату зачиняються.

ТІТКА-РЕНТГЕНОЛОГ (командує з-за пульта, що стоїть у кутку за свинцевою перегородкою): Та перестань сміятись, ну! Я знімок не можу зробити. Перестань! Замри! Затримайте подих... Не дихайте!.. Та замри!

...Сергій скидає захисні фартухи на дерев'яну кушетку — в них глухо гримить свинець... Приблизно як у «кольчуги», яку Сергій недавно знімав з себе після роботи на даху...

СЕРГІЙ (регоче, аж стогне, втирає сльози): «Нащо вам молодим це зайве опромінення...» Ні, я не можу! Помру зо сміху!

В кабінеті лікаря.

СЕРГІЙ (нестримно сміється, віддаючи знімок): Прошу... (переводить подих) Ой-й-й... Потім поясню... (вибух реготу)

Лікар, не звертаючи на це жодної уваги, спокійно прикладає знімок до великого світлого вікна і розглядає його. Темне фото черепа на тлі світлого вікна. Нестримний регіт власника черепа.

ЛІКАР: Запалення нема. Це в тебе нерви. Останнім часом сильно нервувати не доводилось?

СЕРГІЙ (несподівано уриває сміх): А ви як собі думаєте, лікарю?

І раптом — лікар починає реготати! Регоче, як божевільний.

ЛІКАР: Н-не... Н-н-нервувати... (вибух реготу) Н-не до... не дово... дилось... (регоче) Та тут кожнісінького... дня...

Сергій серйозно спостерігає за лікарем, що заходиться зі сміху...

ЛІКАР (схлипує, і, регочучи, виписує папірець): Вам треба... Вам... треба... (переводить подих) Ні, вам конче треба... Вам конче треба до психіатра! (подає Сергію папірець. Продовжує заливатись сміхом)

Білява дама — лікарка-психіатриця — сидить у півтемряві за настільною лампою. Освітлені тільки її пухкі руки: вони зчеплені між собою, лікарка енергійно, нервово крутить великі пальці один навколо одного...

Лампа світить Сергію в обличчя. Як на допиті.

СЕРГІЙ (закінчує свою розповідь): І так весь час... І вдень і вночі, як лава розжарена в голові... (говорить щиро, збиваючись — і бачить не лампу, не білий халат лікарки — а зону, АЕС, розвідки, цифри, цифри, цифри — до нудоти!)

Весь час ці стовпчики рівнів радіації перед очима. А люди в селах! Біля магазину гурт читає листа: «А як там цьоця Лена, жива вона чи нець?» А тьотя Лена стоїть тут же... Просить: «Поміряйте мені щитовидку...» А що я можу зі своїм приладом зробити? Нічого... А виселені села?..

ЛІКАРКА-ПСИХІАТРИЦЯ: *Та ви просто забудьте про це!*

І великі пальці її рук — починають шалено крутитись назад.

Сергій закриває за собою двері, повертається йти, — і завмира...

Повз нього коридором урочисто викроковує двома рядами білохалатний ескорт на чолі зі старшою медсестрою — у всіх строгі, як у жерців, обличчя...

Ескорт — навколо ліжка-каталки, на ньому — пластиковий мішок, зав'язаний, як мішок картоплі, білою шворочкою — вузький і д-у-уже довгий...

СЕРГІЙ: Так, Паташон вже тут. Вже — *там...* Сходив до...

Позирає назад через плече на табличку... «ПСИХОТЕРАПЕВТ».

В своєму кабінетику лікар пише щось у картку. Над ним схилилась старша медсестра, явно до нього небайдужа.

ЛІКАР: Колоти будемо як звичайно... І пити — додатково таблетки. По 20 тисяч Є...

СТАРША МЕДСЕСТРА (воркіливо): У нас тільки по 10 тисяч Є...

ЛІКАР (ласкаво, спокійно, зберігаючи дистанцію): Ну, годі по дві... Якщо треба — збільшимо дозу...

В убогій лікарняній постелі Сергію роблять укол. Обличчя пітніє. Жар. Він засинає...

П'єр Елмс за письмовим столом. Несамовито строчить на друкарській машинці свою нову книгу. Поряд лежить товстелезна купа готових аркушів, на верхньому — назва: «П'єр Елмс. Я І ЧОРНОБИЛЬ».

Не перестаючи друкувати лівою рукою — правою, не дивлячись, тягнеться до полиці... Рука хибить, Елмс стурбовано дивиться на рядок акуратних тек на полиці: «Батьки», «Дідусі та бабусі», «Прадіді-прабабусі», «Дитинство», «Перша любов», «Університет», «Перший секс», «Публікації»...

Фешенебельний будинок зі скла й бетону, сяючи в променях яскравого сонця, піднісся на багато поверхів догори.

Оксана стоїть перед його державними дверима. Поряд вивіска — «ДЕПАРТАМЕНТ ДОПОМОГИ». Зітхає полегшено: тут їй нарешті допоможуть...

У сяючому мрамуром фойє Оксана розгублено оглядається. Дивиться на колосальну дошку-показчик на стіні: хто де знаходиться... Зі смаком одягнений молодий охоронник галантно проводить її до дверей ліфта, Оксана по-королівськи киває, дякуючи. Піднімається у швидкісному ліфті разом із співробітниками установи... Всі одягнені вишукано, все блищить...

Сучасно обладнаний офіс. За столом — стомлений респектабельний літній клерк.

ОКСАНА: Добрий день. Я — евакуйована із зони...

КЛЕРК (здивовано): А як ви сюди потрапили?

ОКСАНА (не менш здивовано): Це ж департамент допомоги?

КЛЕРК: Звичайно.

ОКСАНА: Через двері з вулиці.

КЛЕРК: А сюди? На мій поверх?

ОКСАНА: Ліфтом. У вас дуже люб'язні співробітники...

КЛЕРК: Зрозуміло, (оглядає Оксану з голови до ніг) До мене треба іншими сходами, (вказує на інші двері) Там треба трохи почекати...

Під дверима клерка сидять на стільцях троє.

ОКСАНА (до крайнього): Я за вами?

КРАЙНІЙ: Ні, ось там за мною.

Оксана обертається... На сходах — ланцюг людей, що притулились до стіни. Черга тягнеться кудись вниз, люди тримають в руках пухкі теки затріпаних паперів. Втомлені обличчя. Духота.

Оксана, стукаючи каблучками, йде вниз — в кінець черги...

Яка тягнеться за поворотом вниз...

...і вниз!

...і ще вниз!!

...і вниз, вниз і ще вниз!!!

На сходинках під стінами стоять — один за одним, сім'я за сім'єю...

Чоловіки, жінки, діти... Стоять давно. Одержувати допомогу.

Народ пристосувався, життя йде... Хтось сидить на сходах, читає газету. Двоє грають у шахи. Активіст черги спускається вниз, пише фломастером на руках номери. Якийсь раціоналіст сидить на розкладному стільці над підручником: «Японську вивчу', потім — китайську...»

Молоді чоловік і жінка перекушують булочками і кефіром з пакета. Поруч їхній хлопчак сидить на горщику: бовтає ніжками, блискає оченятами на всі боки — давно освоївся, тут тепер його дім... А ось хтось дрімає на розкладному ліжку... Чи прихворів? Хтось приніс фікус у горщику — «Не можу без зелені». Так проходить життя...

На руках людей — номери: двозначні, потім тризначні...

Від духоти, спертого повітря, зачовганих сходів — Оксану починає канудити...

По черзі згори котиться: «Просунулися!

Просуваємось!!» Усі починають збирати свої речі і — мерщій нагору!

На одну сходинку.

На цілу одну сходинку!

Номери вже чотиризначні...

Навколо — радість: «Рухається! Рухаємось! Є просування!»

Оксана виходить з департаментських дверей на двір. Ланцюг людей тягнеться й тягнеться — вниз із обшарпаного чорного ганку, — через весь двір, на вулицю, — зливається з потоком людей, що йдуть тротуаром...

Вже на вулиці, Оксана поглядає на вивіску... Тепер вона уважніша, і читає її далі: «Департамент допомоги ЖЕРТВАМ...».

ОКСАНА: Я, схоже, не за їх профілем...

Прихиляється до темного граніту цоколя — і ковзає по ньому вниз: зомліла...

В палаті Сергія — делегація, що відвідує лікарню.

ГОЛОВА ДЕЛЕГАЦІЇ (дивлячись в папірець, тарабанить):...Не можна не сказати добрих слів на адресу наших воїнів. Можна і потрібно було зробити для них більше в Чорнобилі. Задушевно... (вдивляється в папірчину, повторює, не розуміючи) Задушевно..? Ага, «задушевно»! (стараючись видобути з себе цю інтонацію) І не їхня вина, а їх біда, що багато хто з них так і не стали батьками, їхні дружини — матерями, їх кохані — дружинами...[\[34\]](#)

Багато з вас вже померли... (губить місце в папірчині, потім знаходить) Ага! Ще більше вас помере... (остаточно губить місце в тексті, імпровізує) Ага... Власне, всі ви, герої, помрете... (не знає, що казати далі) Ага. Та й ми всі, герої й не герої, — теж...

Але сам голова делегації зовсім не поспішає цього робити! — він ужив неабиякі запобіжні заходи: з голови до п'ят запаковувався в пластикову захисну робу! Пластиковий каптур над спітнілим від промови чолом... І вся делегація теж повністю зачохлена! Усі в товстому поліетилені: каптури, «комбези», бахили... Наче розвідники на даху...

А ті, до кого він промовляє... давно поснули в своїх ліжках!

ГОЛОВА ДЕЛЕГАЦІЇ (дивлячись у новий папірець, що йому підсунули): А зараз дозвольте вам передати...

Котко миттю просинається, стріляє жвавими очима на делегацію.

З-за спин начальства вискакує спеціальна людина, опускає на обличчя забрало з прозорого плексигласу і — як в бій! — рішуче кидається вперед виконати це спецдоручення: підійти і вручити подарунки оцим смертельно-радіаційно-небезпечним чорнобильцям...

...Упаковка величезних таблеток, схожа на пакунок презервативів, лежить на подушці Сергія. Він так і не прокинувся.

КОТКО (інвентаризує «надходження», розчаровано): Не, наші мало дають!.. От коли іноземці! (Його очі мрійливо закочуються догори)

...У квадратному шатрі-наметі довготелесий рихлий підполковник — командир батальйону розвідки — сидить на своєму ліжку, злий і заморочений турботами дня. Влітає начальник штабу батальйону.

НАЧАЛЬНИК ШТАБУ (сяє): Танцюйте, товаришу підполковнику!

Комбат зненацька різко підскакує, робить кілька па з твісту, потім гупається кілька разів навприсядки, і завершує цей постмодерний танець жіночою партією кадрили: обхід навколо уявного партнера-чоловіка; одна рука в бік, а інша вгорі над «партнером», в ній замість хусточки — те, що під руку трапилось, а саме зелений респіратор...

КОМБАТ (верескливо-жіночим голосом) Й-і-ех! (спиняється) Це я так, щоб ти зрозумів, що не в одного тебе дах тут їде... Що там іще? Що ІЩЕ стряслось, начштабу? Сяєш, як новий п'ятак...

НАЧШТАБУ (сяє, обличчя аж спітніло від задоволення): Прийшов, прийшов-таки лист!

КОМБАТ (похмуро): Від коханки? Не кинула ще? Поздоровляю!

НАЧШТАБУ (не звертає жодної уваги): Розпорядження! Секретне! Й-і-ех! (зненацька відбиває па чечітки — хвацько ляскає себе по грудям, по халявам чобіт) І-йеех! (і повторює жіночу партію кадрили, в руці замість респіратора — розгорнутий білий листочок розпорядження) Йе-ех-хо-хо-хо!

КОМБАТ (похмуро): За лікарем посилати? Гей, днювальний!!

НАЧШТАБУ:...І-і-йееех-хо-хо!.. (трясучи грудьми, як циганка, йде вперед на комбата) Чавела! І-і-йееех!.. (стає, видихає) Та все чудово! Розпорядження що треба! Я так і передбачав... Й-і-еех!! (сяючи) «Журнал обліку доз» — документ... який?

КОМБАТ: Ну — секретний.

НАЧШТАБУ (не перестаючи світитись радістю): Пр-равильна-а! А що роблять із секретними документами? І хай він тепер добивається за свою дозу, скільки хоче! Якщо захоче... Перевірити — як?

До комбата доходить! Підстрибує, як пружина, — і на radoщах витанцює лезгинку!

КОМБАТ: Ассса-а!

НАЧШТАБУ: І-і-йееех!..

Обкладинка бухгалтерської книги обліку:

Книга стоїть, як розстрілювана людина — і, дрібно здригаючись, осідає в отвір, що нагадує проріз ящика для листів...

...знизу якого сиплеться паперова тирса: малюсінькі пів-міліметрові шматочки картону й клаптики паперу з чорними зернятками — останками цифр одержаних розвідниками доз...

На полиці — акуратні папочки життєпису П'єра Елмса. П'єр Елмс строчить на друкарській машинці свій фундаментальний труд «Я і Чорнобиль», переписуючи з якоїсь книги рядки й цілі уривки, позначені жовтим маркером.

Не перестаючи друкувати лівою рукою — праву, не дивлячись, опускає вниз — у ящик — величезний, як з-під холодильника, — що вщерть заповнений паперами. Напис: «*CHERNOBYL*».

Витягає звідтіля газетну вирізку, кладе її на стіл, продовжує строчити... За увесь час він жодного разу не повернув голови, не задумався: найголовніше — здати рукопис вчасно! Останній термін здачі книги до друку вже близько: на календарі з навхрест викресленими днями, що вже пройшли, — зовсім мало пустих клітинок до чорної товстої лінії — *deadline*'у[35]...

...Наступний «розстрілюваний»:

Осідає в отвір шредера — пристрою для знищення документів...

Сиплеться паперова тирса в мішок — такий же, як «*ПОЧТА СССР*», тільки на ньому вже нічого не написано...

Горить у ямі пагорб з паперової тирси. Зникає чорнобильська правда, перетворюється в німий посивілий попіл...

Шалено стукає друкувальна машинка Елмса, і на аркушах, які один за одним, без ліку виходять з неї... букви? цифри? — ні, ТИРСА! — жалюгідна інформаційна тирса, що так і не склалася в осмислений текст...

Сергій у ліжку. Над ним на стійці — скляна місткість із рідиною-ліками, від неї прозора трубка йде до його руки...

У палату, обережно заглянувши, просочується Коля.

КОЛЯ: Командир! Серьога! Привіт!

Трясе руку зраділому Сергію. Сором'язливо викладає на тумбочку яблука, печиво, кефір... Озирнувшись, дістає з горби пляшку з прозорим вмістом. Цей напій явно не прохолоджуючий — зігріваючий... Сергій заперечно хитає головою.

КОЛЯ (лукава посмішка) Можеш не вставати, я її замість крапельниці зараз присобачу... (регоче; сусідам): Ну, а ви як відносно цієї справи, мужики?

СУСІДИ: А чо ж? Справа хороша... Сам робив, я бачу? Не з буряка, був а?[36]

КОЛЯ (аж вжахнувся): Та ви шо, хлопці! Хто ж бурякову в лікарню носить? Це з груш, з нашого саду! Чисті тобі ліки! (наливає у підставлені чашки) Ну, будьмо!

СУСІДИ: Будьмо здорові! Будьмо!

КОЛЯ: За твоє здоров'я, Серьожа!

СЕРГІЙ: Давай-давай... А ти сам як? Зі здоров'ям?

КОЛЯ (видихає): Х-ха-а... Таки добра... Та нічо, нормально, працюю. Сплю тільки багато — сам дивуюсь, (хрумтить закускою) І зубки посипались. Але нічо — відрихтував. (демонструє зуби) Дорогувато, звичайно... Правду кажуть: як зуби вставиш — так їсти нічого... Добре, своє хазяйство вируча... (всі закусують) А вас як тут як годують?

СУСІДИ: Та непогано. Гірше, звичайно, ніж у зоні...

КОЛЯ (кинувши погляд на тумбочку): О, таблетки! (зацікавлено) А червоних немає?

СЕРГІЙ (заперечливо хитає головою): Червоних уже нема.

На підносі на сусідній тумбочці насипом — справжньою горою! — лежать таблетки: жовто-блакитні, червоно-біло-сині і кольорів білоруського національного прапора. Вони величезні, як для коней (якби коней таким лікували) — справжнісінькі тобі ТАБЛЕТКИ...

КОЛЯ: Ди-и-ива медицини! Ну і як? Як ці смугасті, допомагають?

СУСІД (розчаровано): А, приблизно так само, як і червоні...

СУСІД З ДАЛЬНЬОГО КІНЦЯ ПАЛАТИ (повертає голову): Нє, ну ти неправий! Все ж розвага... (перед ним на ліжку лежить дошка, на ній в розпалі шашкова партія: жовто-блакитні — проти червоно-біло-синіх) Партейки тут ганяємо...

КОЛЯ: Як сам собі не допоможеш — то ніхто не допоможе! Хоч червоні, хоч тричі смугасті... О, згадав — анекдот свіжий...

ВСІ: Давай! Розкажуй!

КОЛЯ: Зустрічаються душі двох чорнобильців на небі. «Ти од чого вмер?» — «Я? Від радіації. А ти?» — «Я? Від інформації.»

Вибух реготу: «Точно!», «Нє, ну це точно!» «Від інформації... ха-ха!», «Та від такої — запросто...»

КОЛЯ (киває в куток палати, неголосно): А цей чому не сміється? (ще тихше) Він часом не...?

На ліжку під простирадлом — нерухомо лежить опецькуватий чолов'яга. Піднімає й повертає голову... Це Котко.

КОЛЯ: О-о, привіт, однополчанин! А я думав — тебе вже в простиральце загорнули...

КОТКО (з образою): У нас тут в пластик загортають!

КОЛЯ: А що це за бадилля в тебе на стільчику лежить?

КОТКО (ображено): «Бадилля»... Це петрушка! Я в календарі для дачників прочитав — петрушка ерекцію підвищує, (жує її)

КОЛЯ: Та ти все переплутав! Треба не петрушку, а морквину! А краще хрін... І не бадилля — а коріння!

КОТКО: їсти??!

КОЛЯ: Нє, прив'язувати! Правду кажуть, не займайтесь самолікуванням... Ти замітки для городників до кінця дочитуй! — Ну, за нас! Бо ми того варті!

Ранок. Обхід. Лікар сидить на ліжку Сергія, в його руках вісім прямокутних карток різних кольорів.

ЛІКАР: Вибирайте кольори по черзі: той, що найбільше вам подобається; потім з тих, що залишаться — знову той, що найбільш вам до вподоби...

КОТКО (збоку): А що це?

ЛІКАР: Тест Люшера. Не заважайте.

Різнокольорові картки на звороті пронумеровані від 0 до 7.

КОТКО (шанобливо): Наука!

СЕРГІЙ: «Вплив передсмертного стану мойви на якість фаршу з неї»...

КОТКО: А мені?

ЛІКАР: Та з вами й так все ясно.

Сергій тицяє в картку. Лікар забирає її, записує номер кольору до журналу, тасує картки, що залишились, — і знов, тримаючи віялом, дає Сергію вибрати... Знов і знов...

Лікар дивиться на рядок цифр, що утворився. Заглядає в книжку з розшифровками... *«Гостро потребує любові.»* [\[37\]](#)

СЕРГІЙ: Ну і...?

ЛІКАР (закриває журнал): Та як у всіх. Не хвилюйтесь, (бурмоче собі тихо під ніс) Все рівно це невиліковне... Як у всіх.

Лежачи на животі, Котко заповнює величезний стос аркушів.

КОТКО (до Сергія): Ти на нову анкету «науки» вже відповідав? Ось тут... «Ви вважаєте, що мочитесь частіше, ніж інші?» [\[38\]](#)»

Ти що відповів?

На тумбочці в головах Сергія лежить таки самий стос. Сергій — під крапельницею, напівмарить, краплі поту на обличчі, очі гарячково блищать...

СЕРГІЙ: Треба поставити експеримент...

КОТКО (дивиться на Сергія, печально): Так нас тут усіх залікують... «Наука вимагає жертв»... (раптом його осяє) Ні-і-і! Якщо ці ескулапи нас всіх переморять — їх же самих розженуть! Кого ж тоді їм лікувати?

СЕРГІЙ (краплі поту по обличчю): А якщо вони нас всіх — *вилікують*?

Зелений прозорий листочок липи просвічується на сонці — на краєчках його зубчики променяться... Малюсінька ажурна салатна гусінь — прозора, кілька кубічних міліметрів, краплина життя — десантується з листка на ниточці-слинці, обертаючись повільно...

Старий парк лікарні. Зелень, лави, сонячні зайчики на обличчях. Сергій гуляє по парку не дуже впевненою ходою...

...Муха, в її фасеткових очах — цілий світ... Світи. Вона крутить головою, щось там собі міркує. Потирає лапками перед мордочкою, чеше собі бочок, — і раптом кудись біжить...

Сергій задумливо спостерігає за нею, спершись підборіддям на складені долоні. Лежить на дерев'яній лаві у парку.

Волохата строката гусінь повзе по фарбованій лаві, кудись поспішає: складається навпіл, вигинає спинку здвоєним стовпом — витягається уперед — підтягує задню половину, складається — спинка сторчма — знову розпластується вперед...

МЕДСЕСТРА: Молодий чоловіче, вам погано?

СЕРГІЙ: Навпаки, гарно...

Немічний Сергій спостерігає за мурахою, що біжить краєм зеленого листка. Зависає, перебирає у повітрі передніми ніжками... Сергій підставляє палець, пересаджує її на кору дерева... Мураха бадьоро біжить стовбуром...

Сергій дивиться вниз.

...Асфальт — старий, розтрісканий, з дрібними камінчиками-включеннями різних кольорів, розмірів і фактур... Ціла поема древнього життя — всесвіт розсіяних камінчиків-планет, між якими бадьоро навігує жучок...

За лавою стоїть великий облуплений щит:

ВЕЛИКА СПРАВА ВИМАГАЄ

ВЕЛИКИХ ВКЛАДЕНЬ.

ПРИРОДА РОБИТЬ ВЕЛИКЕ БЕЗКОШТОВНО

А нижче щита — бовтаються в повітрі ноги в кросівках!

Сергій підхоплюється — невже хтось повісився?

Ноги під щитом зникають вгору... З'являються знов. Знову зникають вгору! Знов з'являються...

...Чоловік у білому халаті, у джинсах і кросівках — підтягується на горизонтальній гілці липи... Раз, ще раз... Підтягується — і завмирає... Спостерігає.

Над його рукою пурхає великий і красивий метелик-кропивниця. Сідає на кору дерева поряд з рукою, складає крила і — його нема! Шедевр маскування!

Чоловік, відчувши погляд Сергія, озирається і стрибає дотолу. Треновано амортизується і випростується: акуратний чоловіча астенічної будови — худий, жиливий, з уважним поглядом темних очей і сильними вправними руками.

ЧОЛОВІК: Ви теж тут підтягуєтесь?

СЕРГІЙ (з сумом): Ні, тільки мрію про таке...

ЧОЛОВІК: Чого мріяти? Пробуйте!

СЕРГІЙ: Щоб знову відправили до психотерапевта? Чи ви теж психотерапевт?

ЧОЛОВІК: Ні, я спортивний лікар, (зацікавлено оглядає атлетичну фігуру Сергія) А ви яким видом спорту займаєтесь?

СЕРГІЙ (похмуро): Марафонським... сном. Психіатр скрізь бачить одних психів, спортлікар — спортсменів...

СПОРТЛІКАР (здивовано): Ви — *не тренуєтесь*?

СЕРГІЙ: Я — чорнобилець. Тобто *хворий*, як тут прийнято говорити..

СПОРТЛІКАР: Ці-ка-во... Пішли зі мною, га?

У кабінеті він тримає пульс Сергія, дивиться на годинник, рахує... Міряє тиск. Слухає серце і легені: «Дихайте!», «Не дихайте!» Сергій на кушетці — спорт-лікар записує його кардіограму. З присосками на спині й грудях, Сергій крутить педалі велотренажера. Від нього тягнуться дрти до кардіографа...

СПОРТЛІКАР (задумливо): Тестування закінчене... У тебе тут аналізи брали?

СЕРГІЙ: Купу. Навіть таке, що я й не знав, що здають...

СПОРТЛІКАР: *Наука!* А де результати?

СЕРГІЙ (знижує плечима): Не знаю. Не показують.

СПОРТЛІКАР: А що говорять?

СЕРГІЙ: Нічо не говорять.

СПОРТЛІКАР (вражено): Як це, «нічо не говорять»?

СЕРГІЙ: Та так. *Наука...*

СПОРТЛІКАР: Секретне здоров'я. Як у президентів... Чекай мене тут. Я на розвідку.

СЕРГІЙ: Яку ще розвідку? Радіаційну?!

СПОРТЛІКАР: Боюсь, що боєм...

За солідним письмовим столом з табличкою «Директор інституту радіоактивної медицини» сидить функціонер-від-медицини — поповнілий, постарілий, з викоханим рум'янцем на опасистих щоках. Стіл перед ним вщерть заставлений мікрофонами. Серед інтерв'юерів Елмс. По обидва боки від функціонера згуртовано сидять його співробітники, числом до взводу.

МЕД-ФУНКЦІОНЕР (солідно, розмірено, переконано): Наслідки Чорнобильської катастрофи для здоров'я населення колосальні...

Робить паузу. Жебонить послідовний переклад англійською...

МЕД-ФУНКЦІОНЕР: Нами зібрано безліч даних...

Вказує рукою вбік, на стіл під стіною: горою-монбланом загрозливо громадяться на ньому звіти, статті, книги, журнали...

МЕД-ФУНКЦІОНЕР: Наслідки ці, на жаль, торкнуться і наших дітей — аж до десятого коліна... Відділом генетичних наслідків у нас завідує дуже перспективний учений, — хоч і молодий, але добре знаний. Дозвольте представити...

Молодий чоловік праворуч від функціонера киває головою; він — копія мед-функціонера, тільки стрункіший.

МЕД-ФУНКЦІОНЕР:...І, за сумісництвом, так би мовити (широко, сито посміхається) — мій син... Хочу ще раз підкреслити, що для дослідження колосальних наслідків цієї велетенської трагедії нам потрібні кошти... Чималі. Інакше ми не зможемо допомогти нашим дітям...

Він поглядає на свій стіл...

...на до-о-о-о-овжелезну фотографію чималої сімейки: сам функціонер з дружиною, його син з дружиною, син сина з нареченою, і далі пухленькі рожевощокі функціонерчики меншого і меншого калібру, як грибочки-боровичочки — міцненькі, пухленькі, симпатичні...

Жебонить переклад англійською останньої фрази...

Інакше ми нічим не зможемо допомогти нашим дітям...

Спортлікар заходить до реєстратури й звертається до чергової. Та заперечно хитає головою.

Він наполягає.

Вона категорично відмовляє.

Він — мило, по-світськи посміхнувшись — прощається. Вона теж мило йому посміхається, оцінююче проводить його фігуру поглядом.

Спортлікар йде до виходу, відкриває двері, закриває їх... не виходячи з приміщення! Зігнувшись, крадеться стелажми, звіряється з буквами алфавіту, написаних на полицях, орієнтується, крутить головою... Знайшов! Навпочіпки між стелажми, переглядає «справу Сергія»...

Реєстраторка, почувши шелест сторінок знизу, нахиляється...

Спортлікар зосереджено перегортає сторінки: «Та-а-ак...»

Реєстраторка напружено прислухається, заглядає в провітри між полицями — нижче й нижче...

Спортлікар зосереджено вивчає «справу»... під стелею! Уперся міцними ногами в стелажі... Обличчя його ясніє: «Ага!»

Жодних ніг на підлозі — а значить, і зайвих людей у приміщенні — немає. Реєстраторка, заспокоєна, розгинається.

Сергію тим часом сподобалось — він із задоволенням крутить педалі велотренажера. Класна штука!

Заходить спортлікар. Сергій натискає на педаль, повертається до нього...

«Кря-як!» — педаль ламається.

СЕРГІЙ (розгублено): Лиття... Ковані надійніші.

СПОРТЛІКАР: Результати аналізів показують (піднімає з підлоги уламок педалі, уважно оглядає його) що ти — здо-оро-вий мужик... (викидає уламок в кошик) Такий стан, як в тебе, я бачив у спортсменів, які тренування припиняли...

СЕРГІЙ (недовіжливо): Психіатр бачить скрізь психів...

СПОРТЛІКАР (насмішкливо):...а спорт-лікар — спортсменів? Логічне питання: що тоді мають бачити спеці з радіоактивної медицини?

Сергій мовчить.

СПОРТЛІКАР: Давай так. Тебе від радіації полікували?

СЕРГІЙ: Ну, лікують...

СПОРТЛІКАР: Ну і як?

Сергій кривиться, знизує плечима.

СПОРТЛІКАР: Давай спробуємо полікуватись від іншого, добре? Якщо хочеш, звичайно... Допоможе — я вгадав... (стримує посмішку) Тільки попереджаю: засіб сильнодіючий! Дозу нарощувати поступово! Ні, я без жартів, це дуже серйозно! 1 — контроль! Точніше, САМОконтроль...

СЕРГІЙ: Знову таблетки! Уколи!

СПОРТЛІКАР (сміється): Гірше! Про-це-дури!

Коридор першого поверху лікарні. Ранній-ранній ранок.

Сергій, ще заспаний, підходить до виходу з лікарні. Двері замкнені. Відчиняє вікно, через підвіконня з зусиллями вилазить у парк клініки.

У ще безлюдному, волого-прохолодному парку Сергій трюхає підтюпцем. Це вимагає від нього неабияких зусиль. Пробігає коло, нахиляється, кладе для обліку маленький камінчик — якраз під стендом-плакатом

*Рух може замінити багато
ліків.*

*Жодні ліки не можуть
замінити рух.*

Відсапується, рушає назад, у лікарняний корпус.

...Плавно кружляючи, падає згори перо сойки — чорно-біло-смугасте, з небесною блакитинкою...

Сергій підхоплює його, хоче звично застромити в армійське кепі... якого давно нема. Вставляє пір'їну в нагрудну кишеню лікарняної роби.

Розвертається і біжить на друге коло.

У лікарняній палаті всі ще сплять.

Сергій, озирнувшись, чи бува нема медперсоналу навколо, нишком дістає з тумбочки замаскований тонометр і шкільний зошит.

Рахує пульс.

Розкриває зошит — щоденник самоконтролю. Сторінки акуратно розліновані в таблицю:

Дата, час	П у л ь с	Т и с к	Само- почуття за 5- бальною шкалою	Сон (час, трива- лість)	Погода	Фізичне наванта- ження за день
--------------	-----------------------	------------------	--	----------------------------------	--------	---

Міряє собі тиск... Заповнює щоденник самоконтролю. За звичкою будує координати для графіків — щоб відслідковувати, як пульс, тиск, самопочуття будуть змінюватись із кожним днем... Наносить першу точку.

Втомившись після ще незвичного навантаження, вкладається полежати.

...Симпатична мордочка кмітливого пацюка: нюхає, блищить навкруги намистинками очиць, вусиками водить туди-сюди — досліджує...

Сергій прокидається — задрімав! Над ним схилився лікар — ранковий обхід:

ЛІКАР: Приснилось щось?

СЕРГІЙ: Пацюк...

ЛІКАР: Негайно до...

Сергій штовхає двері «ПСИХОТЕРАПЕВТ», сторожко поглядаючи через плече в коридор — чи не провезуть бува знов чого в пластику? Заходить.

СЕРГІЙ (лікарці-психіатриці, знехотя): Здрастуйте. До вас послали... Сон бачив.

ЛІКАРКА (по-діловому): Який?

СЕРГІЙ (з досадою): Пацюк...

ЛІКАРКА (упевнено, по-діловому, охоче): Момент! (повертається й рукою тягнеться до полиці з книжками; де вирізняється золотий корінець «ФРОЙД») Пацюк який? Сірий? білий?

СЕРГІЙ: Не помітив...

ЛІКАРКА: Наступного разу — будьте уважніші, (гортає книгу... і несподівано розквітає) *На вагітність...*

В її руках — стародавня, обтріпана, заяложена книжка. «СОННИК».

СЕРГІЙ: Так я ж мужчи...

ЛІКАРКА (авторитетно): Це проходить!

СЕРГІЙ: Тобто я, звичайно, хочу...

ЛІКАРКА (авторитетно): Це виліковується! (і безапеляційно підсумовує) *Сни — не брешуть!*

І в її очах з'являється смуток. Хтозна, скільки і яких снів передивилась вона сама...

Діамантовий блиск величезних крапель... Вони ковзають у великих листках лопуха в старому саду «приватного сектору». Щойно пройшла тепла літня зливи.

Оксана оглядається навкруг. Вдихає насичене ароматами, свіже вологе повітря — на повні груди. Піднімає голову.

..Блакитне і зелене — небо і листя...

Оксана стежить за пустотливою біганиною сонячних зайчиків по зелені трави біля Юлиного будинку. Її долоні, бавлячись, приймають участь у цій пустотливій грі.

Ранок у парку лікарні.

Купка камінчиків на тому місці, де раніше був один.

По алеї біжить Сергій — вже значно бадьоріше.

Пробує віджиматись віддави... Плакат

Щоб бути здоровим —

треба хотіти бути здоровим!

Нові дані на графіках пульсу, тиску, самопочуття... Точки, що раніше металась то вгору то вниз (а за ними дерлась на піки — і падала у провалля — гостра ламана лінія), — все більше групуються біля середини-норми, графік стає рівнішим. стабільнішим... Повільно, поступово — здоров'я нормалізується.

...Симпатичні пацючки сняться вже колективами — бігають, метушаться, блищать допитливими очима, обнюхують, досліджують все навколо...

Страва з'їдена, Сергій ставить тарілку, простягає руку до склянки з чаєм... І згадує категоричну вимогу спортлікаря: *«Чаю, кави, спиртного — категорично не вживати! ЗОВСІМ!»*

Дивиться на ріденький лікарняний чай. Схоже, деякі обставини лікарні справді сприяють одужанню. Від такого чаю відмовляться легко.

Парк. На місці скромненької купки — *купа* каменів, серед них навіть кілька великих цеглин. «Апофеоз здоров'я».

Сергій, згадавши наступну пораду «тренера» — *«Нарощуй навантаження...»*, починає підтягуватися на тій самій гілляці, з якої все й розпочалось... Раз, ще раз, ще, ще — ну, ще раз... Зривається, невдало зістрибує... Трясе забитою п'ятою. І аж тоді пригадує цю пораду повністю:

Нарощуй навантаження

ДУЖЕ ПОСТУПОВО!

Якщо невпевнений у своїх стах —

краще недовантажити себе,

аніж перевантажити!

Сергій відпочиває в ліжку, рахує пульс. Поруч на тумбочці — щоденник самоконтролю. *«Буде тиск підвищуватись, пульс — значить, береш зовелике навантаження, треба його зменшити.»*

КОТКО (сидить на своєму ліжку); Ось, у газеті для дачників прочитав. Часник — сильно допомагає. Від радіації.

Перед ним на табуретці — гірка великого, племінного часнику. Він дивиться на нього, як тигр, що зараз кине́ться на свою жертву.

КОТКО: Да! І морквина ще! Теж... (дістає з тумбочки колосальних розмірів морквину) От... Це вже в журналі для рибалок та мисливців пишуть.

СЕРГІЙ: *Ти її з'їси?*

КОТКО: Нє. На морквину — дивитись треба. А часник — із'їм.

І, втупившись в морквину, він починає їсти часник — повільно, методично, зубок за зубком, наче якісь бананчики...

Сергій задрімує...

...Рухається потік білих і сірих плям. Наступально грають барабан і флейта, лунає бадьорий похідний марш. «На березі» цього потоку... супер-пацюк! Великий, білий, пухнастий! При наближенні до нього черговий батальйон пацючків стає на задні лапки — рівняння на супера... Долинає докірливий голос спортлікаря: *«В усьому потрібна вірна доза!»*

Ті ж самі інтерв'юери — у кабінеті вже іншого функціонера, від атомної енергетики. Він дещо нагадує функціонера-від-медицини: схожий тип обличчя, однакові товщина шиї та самовпевненість відгодованого клерка.

ФУНКЦІОНЕР-ЯДЕРНИК (поблажливо): Як спікера товариства вчених-атомників, мене неприємно вражає галас, піднятий ЗМІ навколо цього... гм... технологічного інциденту... на Чорнобильській АЕС... безумовно, сумного... Втім, можу вас запевнити, що ядерна енергетика може з легкістю переносити хоч по кілька таких аварій на рік*...

* Справжня цитата з виступу Генсекретаря МАГАТЕ Ханса Блікса в 1986 році.

Так що ця аварія у довгостроковій перспективі на майбутнє ядерної енергетики не вплине...

ЕЛМС (здивовано): А на здоров'я? На майбутні покоління?!

ФУНКЦІОНЕР-ЯДЕРНИК: Наслідки Чорнобильської аварії ніяким чином не повинні позначитись...

І він поглядає на свій стіл...

...де в точно такий же, як в функціонера-від-медицини, рамочці — дорогий, солідний і до-о-о-о-о-о-о-вжелезній — стоїть подібне ж фото: функціонер-ядерник з дружиною, з «грибками-боровичками»-дітьми, і з численними крихтними онучечками-боровичочками- функціонерчиками...

ФУНКЦІОНЕР-ЯДЕРНИК (закінчує): Наслідки Чорнобильської аварії ніяким чином не мають позначитись на долі майбутніх поколінь! (тріумфально) Це переконливо доводять *наші* дані...

І він недбало махає рукою вбік: там вся стіна — геть вся! від підлоги до стелі! від краю до краю! — заповнена стосами паперів, звітів, публікацій, книг, журналів! Вони нависають з-під стелі!..

Необережно він зачіпає рукою цей паперовий мур — і...

...на голови присутніх обрушується лавина! молотить по головах, лупцює, засипає, привалює їх!

ФУНКЦІОНЕР-ЯДЕРНИК (повторює, наче його зациклило):...аварія жодним чином не позначиться на долі майбутніх поколінь!

ЕЛМС (виринає з океану друк-продукції, струшує з волосся жовті аркуші якихось звітів, газет, публікацій — і, відфоркуючись, випускає з рота цівку паперової порохняви!): *Якщо це покоління виживе!*

На обличчі старшої медсестри написано «пощади від медицини не жди»...

СТАРША МЕДСЕСТРА (схиляється над Сергієм, що прокинувся і підіймається в ліжку): Чорнобилець? Таблетку № 7!

СЕРГІЙ: Та мені вже краще... (пробує вислизнути)

СТАРША МЕДСЕСТРА (фіксує його міцною рукою; заглядає в папірці): Доза 25 рентген? Розчин № 4!

СТАРША МЕДСЕСТРА (до Котко): Чернобилец?

КОТКО: Та не... Я так, провідати зайшов... (відсунувши часник, бочком, бочком вислизає з палати)

У згин ліктя Сергія встромляється тонка й гостра голка...

...На посірілому обличчі Сергія — краплі поту. Йому під крапельницею зле...

КОТКО (прослизає з коридору до дверей палати, збуджено штовхає Сергія, який марить): Там... На санпропускнику...

...У фойє лікарні — Оксана: схилилася до медсестри за столиком...

КОТКО: Там... твоя прийшла... Сергій — ривком — підхоплюється. Заважає крапельниця, встромлена в руку. Висмикує її, — встрибує в робу — і до дверей!

...Оксана швидко збігає нагору лікарняними сходами, в руці чимала торбина з гостинцями...

Сергій вискакує з палати в коридор — якраз коли Оксана рішуче відкриває двері у відділення.

Перший ривок — до неї...

...І у великому дзеркалі він бачить своє відображення — в несвіжій лікарняній піжамі...

СЕРГІЙ: *Бойовий розвідник — і в такому вигляді??!*

Куди сховатись?! — все що завгодно, аби лиш Оксана його ніколи таким не побачила! — ховається за шафу, переховується далі — тікає все швидше...

Вона, помітивши його, спалахує радістю, — не роздумуючи, кидається услід! Все швидше й швидше!

Погоня лікарняними коридорами... Оксана починає дивуватись, сумніватись: та чи це він взагалі? Нові сходи, переходи... Оксана розлючується...

Сергій — на верхній площадці чорних сходів, біля дверей на горище. Переводить подих. Крізь восьмикутне запилене віконце, все в павутині — дивиться в двір.

...Оксана виходить з дверей лікарні і з незалежним виглядом прямує до виходу з території клініки...

Сергій полегшено зітхає, втирає з обличчя піт рукавом, оббирає з себе павутину, — і починає сходити вниз.

Пружно йде по коридору, повертається у свою палату.

СЕРГІЙ: А я уже непогано бігаю...

Дивиться на себе в дзеркало — від бігу він розчервонівся, посвіжів...

СЕРГІЙ: *А чому я, власне, бігаю?*

В палаті, на тумбочці Сергія і навколо — все червоне! Як вибух! Кров?! Ні! Це величезний кавунице, розгепаний спересердя об тумбочку!

Червона, соковита, повна життя м'якоть...

СЕРГІЙ (чухає потилицю): Натяк зрозумів...

Піднімає голову до вікна.

...Оксана йде двором лікарні — повз клумбу — з гордо піднятою головою. До воріт з парку... Так ідуть *назавжди*.

Сергій кидається до підвіконня.

СЕРГІЙ (горла у вікно): Стій! Стій! СТІЙ!

Усі в лікарняному дворі — пацієнти в піжамах, лікарі в білому, відвідувачі в різному — всі зупинились, завмерли, задерли голови до вікна.

Усі. *Крім Оксани*: як ні в чому не бувало, з гордо піднятою головою — каблучками відстукує вона серед цієї завмерлої публіки.

Сергій стрибає на підвіконня і, мигцем оцінивши обстановку, — в сирітській лікарняній піжамі, — спритно, як колись драбиною на даху АЕС, спускається карнизом, ринвою, її вцілілими фрагментами, виноградом, — зависає на виноградній лозі, стрибає — злітають лікарняні капці, — босий, накульгуючи попервах, — мчить навпростець клумбою до виходу з парку.

Вилітає за ворота — в руці букет надертих на бігу айстр...

...Від зупинки вже рушив трамвай — мчить в бік Сергія, набираючи швидкість і подзенькуючи... Його відділяють два ряди машин, що летять в різних напрямках...

Оксана дивиться з вікна трамваю. І видихає щось нечутне...

Ех ти...

І в цьому видиху, фізично невідчутному в шумі транспорту — «Ех ти...» — такий згусток болю й розпуки...

Сергій опускає голову... Його постать на тлі трамвая зараз — як Оксанина колись на тлі зеленої броні БРДМа, що мчав повз перукарню в Чорнобилі...

«Ех ти...»

Трамвай, заклопотано дзенькаючи, віддаляється...

Похнюпивши голову, іде Сергій назад-до лікарні...

...У Елмса *deadline* вже зовсім близько! До чорної лінії на його робочому календарі — день! Друкарська машинка відсунута геть — не той темп! Він вже просто вирізає шматки газет, ксерокопії журналів, ліпить їх клейстером на папір, інколи для зв'язки вписує між ними кілька речень... *шрифтом друкарської машинки!* Оце професіоналізм!

...До намету штабу входить заклопотаний командир батальйону... І наштовхується на невеличкого рожевощого дідка в заношеній генеральській формі, з червоними лампасами на штаних. Той, зігнувшись над столом, риється в документах батальйону. Перед ним стоїть, виструнчившись, начштабу.

КОМБАТ (очі лізуть на лоба, виструнчується): Здравіа бажаю, товариш генерал-майор!

ГЕНЕРАЛ (зиркнувши спідлоба): Здрав'я бажаю. Вільно...

НАЧШТАБУ (виряченими очима вказує комбатові на генерала, одними губами): Нічого вдіяти з цим не можу...

КОМБАТ (підходить поближче, стривожено шепотом): Перевірка?

НАЧШТАБУ (кривить куток рота, повернений до комбата; зневажливо шепче): Генерал від історії. Музей Радянської Армії. Документи для експозиції шукає: «Місце подвигу — Чорнобиль»...

ГЕНЕРАЛ (перекладає журнали батальйону): Секретно... Секретно... Секретно... Так для історії нічого від Чорнобиля й не залишиться... (раптом його очі радісно зблискують) О! О!! О-о!!! (на обличчі — азарт мисливця: удача!) *Оце знахідка!*

Заінтриговані комбат і начштабу підходять до генерала...

...і їм стає млосно! — в руках генерала:

«*РОЗПISKA. Я, л-т Швайко, 15.08.86 поїхав у розвідку...*»

Начштабу й комбат швидко презираються — червоні як раки.

НАЧШТАБУ: Е-е... товаришу генерал... Я... ми... не можемо віддати... Це... тут випадково... Це взагалі не документ, а, я б сказав...

КОМБАТ: Несерйозний документ, можна сказати...

НАЧШТАБУ:...сувенір, так би мовити. Хе-хе.

ГЕНЕРАЛ (в голосі — метал; одразу ясно, що генерал він неспроста): *Маю повноваження...* (дбайливо вкладає розписку Сергія в прозору пластикову папочку-файлик) Начальник штабу, пішли з мною в штаб бригади. Там знімуть копію документа і завірять мою розписку про вилучення.

Начштабу і комбат аж здригаються! Тільки цього їм не вистачало! Щоб начальство про цю історію довідалось!

КОМБАТ: Е-е... ммм... Ми...

НАЧШТАБУ (швидко): Ми вам просто даруємо цю реліквію! Сувенір, хе-хе! Нам він уже не потрібний: офіцер вибув, виключений зі списків особового складу частини...

ГЕНЕРАЛ (насолоджується миттю щастя справжнього колекціонера, милується своєю знахідкою у прозорій папочці... Тонем, що виключає заперечення): *Героя, зрозуміло, відзначено?*

Гнітюча тиша...

ГЕНЕРАЛ (повільно відрива погляд від своєї безцінної реліквії — незадоволено, наче він чогось не зрозумів): Що? (його обличчя набуває гидливого, зневажливого виразу) *ЩО?*

Начштабу і комбат виструнчуються — аж підбори клацають...

Із тумбочки, на якій червоніє розгепаний кавун, Сергій рішуче дістає свої манатки.

Входить лікар, злодійкувато оглядається: вони з Сергієм в палаті удвох...

ЛІКАР (радісно, але чомусь пошепки): Я вас поздоровляю! Вам *небувало* повезло!

СЕРГІЙ (похмуро): Так. Виноград виявився міцний... (вказує головою за вікно)

ЛІКАР[^](продовжує): Ви можете стати інвалідом!

СЕРГІЙ (буркає): Спасибі. Я й так ним ледве тут не став, (продовжує збиратись)

ЛІКАР: Та ні! ОФІЦІЙНО! Нове розпорядження вийшло! Тільки нікому ні слова, тс-с-с... Ви — і такі, як ви — можете стати інвалідами! Потрібно буде, звичайно, для цього... ну, трохи напружитись... Попрацювати над своїми аналізами, щоб були хорошими... ну, в сенсі, поганими... Витратитись трохи, зрозуміло...

СЕРГІЙ: Лікар, хочете — теж по секрету? (лікар нахиляється, з острахом поглядаючи на рештки кавуна. Сергій стишує голос — зараз викаже величезний секрет...) *Щоб бути інвалідом — у мене здоров'я не вистачить.* (продовжує пакуватись) Скільки часу я тут згубив...

ЛІКАР (сумно): Будемо думати про те, що надбали... (бере шматок кавуна і, заглибившись у свої думки, їсть, дивлячись за вікно)

СЕРГІЙ (задивившись на кавун в руках у лікаря): *Стійте!..* Тобто ні, їжте-їжте, я хотів сказати! (очі його гарячково стежать за яскраво-червоним шматком кавуна, що зникає в роті лікаря) Я зрозумів... Я все згадав... *Дійшло!..* Лікарю, ура... Треба перевірити! (його думки несуться кудись із шаленою швидкістю, він механічно втирає лікарю білою серветкою червоний сік на підборідді, в пориві почуттів обіймає) Лікарю! Якби ви знали, як ви мені щойно допомогли! Щасливо!

Схопивши свою торбину, він кидається до виходу...

Календар Елмса. Всі дні до чорної лінії-дедлайну — закреслені хрест-навхрест. На столі — великий механічний будильник, його годинна стрілка ось-ось зіллється зі стрілкою дзвоника...

Елмс підхоплює зі столу грубезний стос паперу, несамовито торохкає його торцем об стіл раз, вдруге, підрівнює краї, впирає рукопис у величезний конверт, заклеює його... Будильник дзвонить.

ЕЛМС: *Встуг! Ура! Встуг-таки! УРРААА!*

В цю мить — величезний пакунок з рукописом проривається — і на підлогу висипається...

...ГОРА ПАПЕРОВОЇ ТИРСИ.

Сергій — знов у своєму м'ятому цивільному, що злежалося на складі лікарні, — на ходу, поспіхом, закидає згорнутий жмут свого лікарняного збіжжя — на гору таких же жмутків у коморі... Черговий, тепер уже лікарняний, «апофеоз війни», через який йому довелося перебратись.

Він і перебирається — буквально: перелазить, в'язнучи ногами, через цю мерзенну купу жмутків нездоров'я — до виходу з підземелля — до широко відкритих воріт, — із яких ллється яскраве світло дня...

Бігцем покидає територію лікарні.

СТАРША МЕДСЕСТРА (з-за вікна проводить його поглядом): Вижив. Медицина безсила...

Поміж дерев старого парку в яскравому світлі дня — над Сергієм кружляє, плавно опускаючись, перо сойки — чорно-біло-смугасте, як саме життя, з небесною блакитинкою...

Сигнал

(Вставний епізод 7[39])

Зяюча чорнота космосу.

Величезний багатовимірний простір, що лякає уяву людини — відсутністю межі, опори, кінця... Океан без дна, міри... взагалі *без нічого*: згустки речовини розкидані на шалених відстанях в *абсолютній, повній, безкрайній пустоті*.

В цій чорноті — цяточки світла: зірки.

Зрідка вони холодно підморіують. Сигналять? Кому? Що? Якою мовою? абеткою? кодом? Чи вони вже згасли неймовірні часи тому назад — і єдине, що залишилось від цих мерців — оце світло?

Віддзеркалюючи небозвід, масляно погойдується внизу інший чорний океан — справжній, мокрий, солоний... Океан на планеті Земля. Точніше, океан на планеті Вода: саме так, більш точно, мала б називатись наша голуба планета, більш ніж на 2/3 — на 71 %, якщо точно, — вкрита водою. Якраз у ній, в цій воді — несумірний з людською уявою *мільярд років* назад — з мертвої матерії, з розчиненого у воді праху — зародилось *ЖИВЕ*...

Над хвилюванням живого океану вивищується невеликий острів, що колись був вулканом — темний конус гори. Біля підніжжя гори світяться теплі жовті цятки — людське житло. Це радіоастрономічна обсерваторія.

1970-і роки.

Теплий затишок приміщення.

На столі — тека з написом «Контакти з позаземними цивілізаціями?»

Двоє вчених-астрономів п'ють каву.

— Ну то й як же ми можемо повідомити про себе іншим цивілізаціям..?

— Якщо вони є...

— ...і незрозуміло яким істотам...

— Якщо вони є...

— Як?

- І — *ЩО?* Що найважливіше — *про нас?*

— Ці-і-ікаве питання... — Астроном тягнеться до кавника. І раптом:

— Ану — *СТІЙ!*.. —

В надконцентрації — ловить хвостик-метеор якоїсь ідеї...

Його напарник прищух — чекає...

— *Еврика!*

Астроном щось гарячково пише.

На чистому аркуші паперу з-під його пера...

...з'являється повна нісенітниця! — якийсь нескінченний ряд цифр: 010010001010101...

Абсолютне безглуздя!

Напарник же його страшенно задоволений — ходить, потираючи руки, наспівує арію... Сміється оперним сміхом...

Точно — чокнуті...

У листочок з цією нісенітницею втупився поглядом друкар перфоратора, швидко клацаючи пальцями — з усієї його допотопної, але повної клавіатури — тільки по двом клавішам: «0» і «1». Дико лається.

Збоку з перфоратора виповзає стрічка з дірочками.

З коридору лунає оперна арія. Вже дуєт...

Стрічку з дірочками — її кінчик — закладають у щілину: маленький вузький ротик пристрою загрозливих розмірів.

Конус давно згаслого вулкану вночі. Величезна кальдера (провалля кратера) правильної форми — вистелена загадково-срібlistим металом.

Це — космічна радіоантена: може і приймати, і передавати сигнали...

Рука клацає тумблером — перфострічка поповзла у щілину.

Вистелений срібlistим металом кратер: здається, що його поверхнею пробігають імпульси легенького сьайва — як хвилики...

У чорноту простору — йде П-подібний світлий імпульс. Цифра «1».

Перфострічка повзе в щілину — антена без змін — у космос нічого не випромінюється — 0. Цифра «0».

Гармонійно, ритмічно, туго: перфострічка рухається — перекочуються імпульси сріблястою поверхнею — йдуть сигнали в космос... Симфонія...

Шикуються в ряд — і йдуть в нескінченність космосу — нулі й одиниці.

Перфострічка закінчилась.

Йде в чорний космос остання цифра ланцюжка...

.. Але ось хвіст ланцюжка повертається, від ряду цифр відпадає 41 остання цифра, і вони стають нижнім горизонтальним рядком. На цей рядок зверху «лягає» наступний від кінця блок з 41 — її цифри, зверху — ще й ще... Нарешті, останній — найперший від початку передачі — фрагмент завершує «картину», і...

... на фоні чорноти космосу — з'являється таблиця з білих одиниць і нулів.

В ній 1189 цифр: 41 стовпчик і 29 рядків. А більше число 1189 ніяк на множники не розкладеш, і таблицю іншого формату не побудуєш; і самі ці 41 і 29 — числа прості, ні на що (крім самих себе та одиниці) націло не діляться... Так і було задумано «оперними співаками».

Несподівано всі «0» таблиці перетворюються на білі цятки, а «1» — на чорні...

І у чорній пустелі космосу — постає проста картинка-пиктограма:

Чоловік і жінка.

Між ними — дитина, що тримається за їх п'ятипалі руки.

У лівому верхньому кутку — Сонце: від нього промені.

Під ним вишикувалися точки-планети Сонячної системи.

Рука чоловіка вказує на 3-ю крапку від Сонця. Це Земля.

Від крапки відходить хвиляста лінія: вода, океан.

У воді плаває рибина.

Дерево-пальма: промінь від Сонця

торкається його листка [\[40\]](#)...

Ось що найважливіше про нашу планету Земля.

Послання... До кого?

Картина-півтограма згортається — і світлою стрілою летить у чорну нескінченність.

Починається новий цикл передачі. Нові і нові імпульси — стріли цифр — картинки — йдуть в чорноту космосу.

Пауза.

Немає відповіді. Чорнота зоряного неба.

Новела сьома

ФЕЄРВЕРК

*Більшість проблем, пов'язаних з реабілітацією
учасників ліквідації наслідків Чорнобильської аварії,
лежить поза межами традиційних завдань медицини.*

*Аміразян С.А. та ін. Основні підходи до
оцінки працездатності ліквідаторів наслідків
аварії на ЧАЕС. Укр. радіологічний журнал. — 1996, № 1. — С.
45.*

Пружною ногою, у футболці з розгорнутими вітрилами на грудях, у м'яких вельветових джинсах і кросівках — Сергій цілеспрямовано, енергійно рухається по бруківці, бадьоро заходить до фойє свого інституту...

...і зупиняється, остовпівши!

На столі з буряково-червоною скатертиною й квітами — знов його фото! Знов перетягнене жалобною стрічкою...

Сергій зриває чорну стрічку, жбурить її в сміттярку.

Швидко, цілеспрямовано йде по коридору.

Тамара Ігорівна виходить з кабінету, помічає Сергія — очі їй лізуть на лоба! Оговтується, сковтує, переводить подих, і — до нього.

ТАМАРА ІГОРІВНА: О, Сергій Володимирович! Як добре, що ви знову... (давиться, сковтує) знову серед нас... знову здорові! А ми тут вас якраз намітили (із значенням, урочистим шепотом) в кандидати у члени партії...

СЕРГІЙ (не зупиняючись): Викресліть з кандидатів...

У Тамари Ігорівни очі від подиву — на лобі... Оговтується, сковтує, переводить подих. Дрібоче за Сергієм, доганяє збоку.

ТАМАРА ІГОРІВНА: А ми от ще думали вас у резерв молодих керівників...

СЕРГІЙ (не зупиняючись): Викресліть з резерву...

У Тамари Ігорівни очі від подиву — на лобі. Оговтується, сковтує, переводить подих. Дрібоче за Сергієм, наздоганяє...

ТАМАРА ІГОРІВНА: А ми тут ще розмовляли недавно... Вас в пільгову чергу на квартиру...

СЕРГІЙ (не зупиняючись): Викресліть з черги... (раптом — різко зупиняється) Мені здається, ви від мене щось хочете.

ТАМАРА ІГОРІВНА (по інерції пролітає вперед, гальмує, розвертається... скисає): Нам потрібний ще один мужчина на прополку огірків. Терміново. Рознарядка...

СЕРГІЙ: Викресліть з огірків, (відновлює свій рух вперед)

ТАМАРА ІГОРІВНА (дивиться вслід, сичить): *Чорнобилем прикривається!*

Сергій відкриває двері своєї лабораторії.

Поруч з дверей канцелярії виходить Люба.

СЕРГІЙ: Привіт. Любо.

ЛЮБА: Е-е... (ковтає) О-о... (ковтає) А-а... Я-а... (трясучись, задкує назад в двері)

Сергій ступає слідом за нею в двері канцелярії.

Люба затискається якнайдалі — у куток за сейфом.

СЕРГІЙ: Прийміть мої співчуття.

ЛЮБА (очі вирячені): А-а... й-а... я... а-а... ми... думали... (бере довгу лінійку і, лякливо трясучись, намагаючись видати це за жартівливе кокетство — тицяє лінійкою в груди Сергія; лінійка вигинається дугою)

СЕРГІЙ: *Я живий*, (лінійка лускає, ламаючись) Навіть довідка є.

ЛЮБА: Ти... е-е... не-е... Казали, ти... е-е...

СЕРГІЙ: Хронічний покійник?

ЛЮБА: Не-е... ну да-а... ти якось хронічно... е-е... Начебто...

СЕРГІЙ (піднімає уламки лінійки): Хронічно живий? Кажуть, з часом це само проходить.

ЛЮБА: А, згадала... (ще тремтячи, дістає з сейфа конверт)

Сергій, здивувавшись, бере... Люба одразу відсмикує руку.

СЕРГІЙ: Це іще що?

ЛЮБА: Та... Відтіля ж... Ти просив...

СЕРГІЙ (дивиться на конверт): А-а, «закладна»! З рідної військової частини! А я й забув! А мене пам'ятають! Ось що таке «вічна пам'ять героям»...

ЛЮБА (вражено): Та там подя... Тобто я не розкривала, звичайно... (густо червоніє)

СЕРГІЙ (не слухає, урочисто): Люба! Ти справжній друг! (робить крок — поцілувати її в щічку...)

Перелякана Люба втискується в куток, зслизає в самий його низ, на кошик для сміття... який під нею з тріском ламається.

СЕРГІЙ: Ну, тоді іншим разом! (посилає Любі в куток повітряний цілунок і виходить)

Люба — вмиль, як пружина, — до телефонного апарата. ЛЮБА: Слухай, вже другий раз... Ні радіація ні медицина... Так, хронічно! ЖИВИЙ!

Сергій заходить з листом до лабораторії.

Дивиться в куток, де відро для сміття. Викине?

Поглядає на стіни... Повісить?

Сергій бере з полиці сірники, чиркає — і недбало, так і не відкривши, кидає конверт з підпаленим кутком — у витяжну шафу, на керамічну підставку. Клацає вимикачем тяги, її мотор з виском набирає оберти, починає гудіти рівно. Полум'я розгоряється.

Сергій ходить поряд, збираючи все необхідне для експерименту, і відблиски полум'я грають на його веселому обличчі. Клацає тумблерами приладу, схожого на шафу...

Конверт почорнів, зібгався, згорів увесь, — в кільці полум'я догоряє папірчина листа... Останніми на ній чорніють, щезають слова «...оголошена подяка. Командир в/ч... Начальник штабу...»

Музей Радянської Армії. Під стелею зали — напис:

МІСЦЕ ПОДВИГУ —

ЧОРНОБИЛЬ

Уся стіна нижче — щерть вкрита фото, документами... Якесь перенасичене місиво невиразної інформаційної тирси! Марна спроба відобразити Чорнобиль «числом», кількістю — а не розумінням...

В око впадає «казенне» фото з особової справи Сергія.

Поруч, під склом — невеликий аркуш, вирваний з блокнота:

Командиру в/ч 45797 РОЗПИСКА

Я, л-т Швайко, 15.08.86. поїхав

у розвідку за маршрутом

«Кільце навколо АЕС» <кілька букв

не видно з-за блиску> овільно.

Лейтенант /Підпис/ Швайко

16.08.86.

На хімічному лабораторному столі — колба з прозорим розчином «№ 1», вона припала пилом. Сергій рішуче стирає з неї пилугу, додає кілька крапель прозорого розчину зі скляної трубочки-піпетки, і... У колбі кілька секунд — поки, змішуючись, реагують дві рідини — висить яскраво-червона «хмара»... За кольором — точнісінько як м'якоть кавуна!

СЕРГІЙ (щасливо): Як я раніш до цього не додумався! Кілька крапель! І все! Як же я не здогадався!

У прозоре скло кювети вливається розчин... Клацає великий чорний «дзьоб»-перемикач на панелі приладу — в положення «РОБОТА»... Піднімаються стрілки вимірювальних приладів... Перо самописця — починає виписувати плавну лінію, схожу на музикальну гаму...

Сергій вправно виконує операції, рухається між колбою, приладом, самописцем, і ритми рухів — юнака, стрілок приладів, пера самописця — зливаються з ритмом музики, що лине з обшарпаного радіоприймача на письмовому столі... Хіт 1986 року — *You can win if you want!*

Юнак починає танцювати. Незвичні, граційні, повні сили й гармонії рухи — серед гармонії організованої, підвладної матерії, якою він керує в ході свого (нарешті!) вдалого експерименту...

А тим часом Елмс в кафе зустрічається з Оксаною. Виявивши неабиякі журналістські здібності, він таки розшукав її. І вона погодилась побачитись — а чому б і ні? Хіба що, в неї хтось є?

Сергій працює.

Налагоджений ритм роботи: перо самописця виписує одну гармонійну лінію за іншою, як музикальні гами, — і він ще не знає, в яку симфонію цей його опус-експеримент вилетиться, він тільки передчуває — і це хвилює, пронизує, наповнює — силою, смаком життя... Додає краплі — за склом на мить виника яскравий колір соковитого, стиглого кавуна, — ще один розчин з гами, де кожен наступний — ледь-ледь, «на крапельку» (буквально), на йоту (ноту!) — відмінний від іншого... Зовсім не думає, що нового, важливого дізнається він про всесвіт за склом колби, — потім, пізніш, коли зведе всі дані — криві самописця, склади розчинів, параметри приладу — як партії окремих інструментів — в одну партитуру, а її — в одну пронизливо-ясну діаграму, в красиву статтю, корисний винахід — в розуміння чогось, *чого до нього ще ніхто не знав...* І це передчуття все ближчого досягнення, гармонії, злету — і є найвища гармонія, досягнення, злет — акорд тіла, духу, світу, — заради якого і живеш... Сергій — працює.. Танцює...

Елмс, захопившись розмовою (необережно?., а може, й зовсім невинно...), кладе свою руку на згин Оксаниного ліктя...

...У нього драглисті, як у гекона, пальці-присоски...

Мить — і Оксана пружно, звільнено крокує сама тротуаром.

Сергій стрімко виходить з лабораторії. Стикається з лаборантом у білому халаті.

ЛАБОРАНТ (витріщається): Ти знову живи..? (ковтає, видавлює) Як... здоров 'я?

СЕРГІЙ (на ходу): Мерсі! *Експеримент продовжується!*

Сергій розгонисто, пружно, вільно крокує містом. Скрізь — великі афіші: «Сьогодні — КАРНАВАЛ!».

Величезний майдан нічного міста вщерть заповнений людьми. КАРНАВАЛ! — усі в масках... Тобто — В РЕСПІРАТОРАХ!!! Зелені армійські, і білі «пелюстки», і... білі в горошок! Рожеві! Різнокольорові! Смугасті! З рюшами й оборочками... З мереживом... Строгі чорні, і з грайливою бахромою, і з нашитими кишеньками, з вишивкою... Самі лише респіратори, респіратори, респіратори... Втім, ні! Іще — захисні окуляри, захисні каптури, захисні плащі, захисні куртки — і з армійських плащів, і саморобні, за викрійками підручників цивільної оборони, і від найзнаменитіших дизайнерів, і... і... Просто неймовірно!

Сергій — обличчя відкрите, у футболці, джинсах і кросівках — врізається в цю «надзахищену» юрбу.

З протилежного боку входить в неї Оксана: теж відкрите обличчя, легке просте плаття.

Рухаються у цій карнавальній-респіраторній юрбі. Люди перед ними розступаються, як під дією ще невідомого випромінювання — щось є таке в людях, що подолали свої Чорнобилі... Здивовані, знімають люди з себе респіратори, дивляться вслід... Знімають захисні комплекти... Чомусь кажуть «Спасибі»...

В лікарні, у малюсінькому кабінетику лікаря — тісному, заставленому — холостяцький затишок. Втоплений за день лікар печально починає вибирати кольори тесту Люшера. Записує цифри, дивиться в книжечку розшифровок... «Урозраді і більше жити так не може.»

На велетенській карнавальній площі — Оксана й Сергій рухаються зустрічними курсами, зближуючись і лишаючи по собі — там, де люди розступились — смуги вільного простору... І розминаються! Проходять в кількох метрах!

Але чисті «кільватерні сліди» за ними зникаються — і, повернувши голови у цей новий вільний простір, — вони нарешті бачать одне одного. І — завмирають — на мить. І роблять крок назустріч. Іще, і ще один...

Оксана, як горлиця, б'ється о груди Сергія, — і він загортає її в свої плечі... Здається, площа повністю порожня — тільки ці двоє, що злились зараз в одне...

Голосний шум:

— БА-БАХ!

Злиті в одне ціле Сергій і Оксана висвічуються — єдина невагома, легка, святкова оболонка...

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Ура!

В чорноті неба — вгору летять малюсінкі світлові цятки! І, враз — вибухають галактиками яскравих зірок, — і ці зірки налітають, і здається — із мертвого чорного простору — влітаєш у теплий, мерехтливий, живий всесвіт...

Новий вибух — нові галактики...

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урррааа!

Одна з світлових цяток, що вибухнула — наближаючись, перетворюється на...

...світлий білий круг, схожий на поле зору оптичного приладу.

В ньому прямолінійно, стрімко рухається...

Вага-... тон.

Невже — ракета? Балістична ракета з ядерними боєголовками!? З ТЕРМОядерними?!!

Вага — 0,0000000000000002 тон.

У полі мікроскопа — настирливо рухається вперед... СПЕРМАТОЗОЇД!

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урра-а-а!

Довжина — 0,05 міліметра.

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Уррра-а-а-а!

Швидкість — 0,05 міліметриза секунду.

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Уррррра-а-а-а-а!

Максимальна дальність — 50 сантиметрів.

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урррррра-а-а-а-а-а!

У полі мікроскопа з'являється яйцеклітина.

Сперматозоїд рухається — настирливо, цілеспрямовано...

Лікар в своєму кабінетику зітхає, бере з полиці свою улюблену, ще з студентських років, книгу — коричневий потертий фоліант. Віллі і Дет'є, «Біологія». Відкриває, читає... Одна фраза підкреслена.

Сперматозоїд наближається до яйцеклітини...

ГОЛОС ЛІКАРЯ:

Заплідненню протидіє

настільки багато біологічних факторів,

що те,

що воно відбувається,

- є просто чудом. [\[41\]](#)

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Уррррра-а-а-а-а!

Лікар у своєму кабінеті — звично тягнеться до карафки, витрушує з неї на долоню таблетку снодійного, дивиться на неї, на розкриту книгу... І з розмаху флакончиком об підлогу — брязь! Таблетки бризками — хрясь!

З ляском закрива книгу — і встає.

Ллються струмені води — із душі вгорі — у затишний коричнюватий півморок, на білу теплу чисту кахлю стін... Ллються по волоссю, обличчю, плечам Сергія і Оксани...

З напівзакритими очима — лиш інколи зірки поглядів, зустрічаючись, спалахують — стоять вони під цими ручаями... Сил немає, і вода покриває їх обличчя суцільним потоком, і вони зрідка вхоплюють повітря утомленим порухом губ — наче вони пливуть, і пливуть довго...

...Сперматозоїд продовжує свій рух...

Лікарка-психіатр у своєму кабінеті: обличчя, як завжди, в тіні, світло падає на руки. М'яке напівсвітло на грудях, руках... Білий халат накинутий на плечі, на барвисте літнє плаття.

Миготять пальці рук, блищать спиці: вона в'яже — відомий спосіб заспокоїти нерви, — але з такою швидкістю, що мигтіння спиць нагадує хижий блиск ножів комбайна...

Тест Люшера: *«Нагально потребує сердечної уваги, спокою та ніжності.»*

Зненацька — по правому плечу її плескає рука. Вона різко, як пружина, — немов весь час цього чекала — повертається... Порожнеча. Як завжди...

Із-за лівого плеча виринає букет квітів. Жінка дивиться на квіти — і вперше на неї падає світло лампи. Вона повновида, приваблива... Мадонна, що не відбулась.

Спокійно, повільно, упевнено — вона повертає голову...

Лікар тримає букет. Вона тягнеться до нього, її білий халат спадає на спинку крісла, і звільнене тіло переливається в затишний теплий півморок...

Сперматозоїд рухається.

Сергій і Оксана під душем. Затишний теплий півморок.

Раптом обоє здригаються! Дивляться разом вгору, відкіля замість теплої води пирснув окроп...

— Ми не одні...

— В цю пізню годину...

— Ранню годину...

Оксана блаженно, сліпо посміхається, — прислухаючись до того, що відбувається зараз у ній...

Сперматозоїд наближається до яйцеклітини... Досяга її!

ГОЛОС ІЗ РЕПРОДУКТОРА^[42]:

Ціль... ЗАПЛІДНЕНА'.

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урраа!

Сперматозоїд і яйцеклітина зливаються в одне ціле...

ГОЛОС ІЗ РЕПРОДУКТОРА: Виріб спрацював в цілому!

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урррааа!

Таймер починає відлік часу з нуля.

У щойно утвореній мікроскопічній клітинці, що з неї згодом повстане надскладна істота виду *Homo sapiens*, — починаються загадкові процеси... Одна-однісінька клітинка, крихітний плювочок живої речовини — збільшується, росте... В ній виникає перетинка, ділить підрослу клітинку навпіл...

ГОЛОС ІЗ РЕПРОДУКТОРА: Перший поділ... Нормально!

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урррраааа!

Кожна із двох щойно виниклих клітинок росте, збільшується... Теж ділиться на дві.

ГОЛОС ІЗ РЕПРОДУКТОРА: Другий поділ... Нормально!

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Уррррраааааа!!

Усі чотири нові клітинки збільшуються, ростуть... Кожна ділиться на дві.

ГОЛОС ІЗ РЕПРОДУКТОРА: Третій поділ... Нормально!

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Урррррраааааа!!!

Вісім клітинок збільшуються, в кожній виростає перетинка... їх уже шістнадцять! — кулька з 16 живих клітинок, майбутня нова людина!

ГОЛОС ІЗ РЕПРОДУКТОРА: Четвертий поділ... *Нормально!!*

РАДІСНИЙ КРИК ЮРБИ: Уррррррраааааааа!!!!

Епілог

ВЕСНА

Буйно, весільно, біло — квітнуть вишні...

Ясний травневий день, коли природа, пригріта сонечком, — вибухає збереженою взимку силою життя.

Все тягнеться до сонця, прямо на очах — все росте...

...Непролазні хащі молодих чагарників... — Сокира в сильній чоловічій руці зрубує чагарі під корінь...

Я єсть народ, якого Правди сила

...Лезо штикової лопати зрізає бур'ян, розрівнює землю... — В чорну землю сокира вбиває кілок...
ніким звойована ще не була.

...До кілочка прив'язують шворку. — Рулетка відміряє відстань на щойно підготованій площині...

Яка біда мене, яка чума косила!

...На краю розчищеної галявини вправно куховарить Оксана — зріла, розквітла жінка з чистим лагідним обличчям. — Веселе полум'я палахкотить під казанком зі смачною юшкою...

а сила знову розцвіла.

...Сергій — час присипав сріблом його скроні — тримає натягнений мотуз біля вбитого в землю кілка.

—

Біля іншого кілка хлопчина-підліток, схожий на Сергія, затискає рукою другий кінець шворки...

Щоб жить — ні в кого права не питаюсь

...Тримаючи мотузку за ті ж місця, Сергій і хлопчина переходять до сусідніх кілків — натягують мотуз по іншій діагоналі великого прямокутника... — Відстані рівні: значить, всі кути хати, яку вони закладають, прямі...

Щоб жить — я всі кайдани розірву.

...Дівчинка, схожа на Оксану, ставить на розіслану скатертину, де вже нарізана кругла паляниця, — кружку з букетиком веселих весінніх квітів...

Я стверджуюсь, я утверждаюсь

...Третє маля сидить, голозаде, на горщику, — бовтає ніжками, з цікавістю блищить очима на світ навкруг...

бо я живу

[43]

На обійсті Оксаниного роду буде стояти нова хата.

У повітрі — теплому, прозорому, свіжому — луна мелодія чорнобильської веснянки, повна дикої сили й жаги життя...

Залиті буйним, весільно-білим квітом — щедро сміються вишні.

Чорнобильська весна — прийшла.

Післямова

ГЕРОЇ СЕРЕД НАС

*Здатність людських істот виживати індивідуально і
колективно в найтяжчих умовах,
що їх створює природа й самі ці істоти, — просто-таки
вражає.*

Сюфельд П. Екстремальні та незвичайні довкілля.

*(З підручника Психологія людини в довкіллі. — Нью-Йорк: Ваті,
1987.)*

Ця героїко-сатирична поема — твір художній, і всі її герої вигадані.

Але в них були — а точніше, є — цілком реальні прототипи, яких зовсім незайве тут згадати.

Коля — водій бойової машини № 80 чорнобильської радіаційної розвідки — продовжує шоферувати й зараз. Ганяє свою нову потужну вантажівку дорогами й бездоріжжям, обслуговує з бригадою трубопроводів півночі України.

Петро-дозиметрист довгий час «землемірів», аж поки не вийшов на пенсію за віком. У його старшого сина троє діточок, донька теж вийшла заміж, подарувала йому ще онука... Так що турбот, хоч і приємних, вистачає.

Лейтенант (нині капітан) запасу Пат насправді живий. Захистив кандидатську дисертацію, став науковцем. Колеги дуже цінують його за послідовно критичний підхід.

Паташон майже не змінився, лише трохи обважнів — все такий же згусток позитивної енергії. Закінчив вечірнє відділення університету, років через п'ять-сім захистив дисертацію, і тепер їхні (вже наукові) суперечки з Патом користуються величезною популярністю у наукової й навколо-наукової публіки.

Котко в нові часи розвернувся, нині він процвітаючий представник середнього класу. В скрутні моменти «перехідного періоду» здорово виручав — та й зараз інколи виручає — своїх чорнобильських друзів.

Я бачусь з ними, знайомий з їхніми дружинами (а бува, й любками). Багато в кого народились діти — абсолютно нормальні, звичайні діти...

Хто підірвав своє здоров'я в Чорнобилі, так це Шльопанцов. Він-таки став інвалідом. Тепер у вільний час полюбає займатись патріотичним вихованням молоді, щедро передає свій досвід ліквідації наслідків аварії.

Як завжди, в строю, на передньому краї боротьби за здоров'я населення, функціонер-від-медицини. Тепер щороку на так звані «чорнобильські дні» по телебаченню ми бачимо його, його сина та онуків. Всі теж нівроку, здоровенькі.

У Оксани й Сергія життя йде не без пригод, але в цілому, як кажуть, «динаміка позитивна»...

Втім, це вже тема іншої книги.

А цю —

присвячує переможцям Чорнобиля

жителям Чорнобильської землі

та ветеранам Чорнобильської битви —

Сергій Мирний

Примітки

1

Чорнобильський район Полісся — чи не єдине місце, де ланцюжком поколінь, від людини до людини, через тисячоліття дійшли до нашого часу древні, ще дохристиянські веснянки: їх текст, мелодія, манера виконання.

2

Партійні товариші (*нім*).

3

Від російського скорочення «б/у» — бывшее в употреблении.

4

Реальна подія; про яку розповів автору М.А., колишній мешканець Прип'яті.

5

Новела на основі реальних подій; див. зокрема: *Аверьянова А.В., Луговский В.П., Русак ИМ. Что нужно знать о радиации— Минск' Высшейшая школа, 1992. — С. 9–15; DeGrootG. J. Thebomb: Alife. — Cambridge, Mass.:HarvardUn-tyPress, 2005. — Р. 17; Ева Кюри. Мария Кюри// lib.ru/MEMUARY/ZHZUkury.txt_with-big-pictures. html*

6

Це не газ, бо він би розповсюдився всередині всього щільного конверту, і потемнішала б уся фотопластина, або принаймні чорні контури шматка урану були б дуже сильно розмиті, — тоді як насправді вони були досить чіткими.

7

Сучасна Чехія.

8

Міжнародне агентство з атомної енергії.

9

Военно-строительный отряд.

10

Тодішній президент США Рональд Рейган та керівництво СРСР один одного, м'яко кажучи, дуже не любили. Рейган обізвав СРСР «імперією зла», а радянські ЗМІ зображали Рейгана якимось вселенським злом, над чим народ навіть підсміювався. В 25-й бригаді важковимовлювані рентгени одержаної дози назвали (не без гумору) РЕЙГАНАМИ.

11

Новела на основі реальних подій; див. зокрема: Murray R.L. Nuclear energy: An introduction to the concepts, systems, and applications of nuclear processes. — 4th edition. — Oxford Pergamon Press, 1993. — P 184; DeGroot G. J. The bomb: A life. — Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005. — P 35, 45-46

12

Encyclopaedia Britannica Online. WorldWar2 Hsearch, eb.com/eb/article-53608.

13

Гра двох гравців (чи двох пар гравців) ракетками на зразок бадмінтонних та невеликим резиновим м'ячиком, що відбувається у спеціальних залах.

14

Гекон — тропічна ящірка, що бігає по стінах і стелі На кінчиках її пальців — присоски.

15

АвтоРозливна Станція.

16

Замісник командира з політико-виховної роботи. Безпосередніх підлеглих не має, в розвідку їздити не зобов'язаний.

17

Рота радіаційної розвідки.

18

Новела на основі реальних подій; див. зокрема: DeGroot G. J. *The bomb: A life.* — Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2005. — P. 82–88, 179, 180–181, 253–254.

19

The Columbia Encyclopedia. — New York: Columbia University Press, 1993. — P. 1246; 1873.

20

DeGroot G. J. *The bomb A life*— Cambridge, Mass. Han'ard Un-ty Press, 2005. — P.19.

21

Алексиевич С. *Чернобыльская молитва (Хроника будущего)*. — М.: Остожье, 1997.-С. 159.

22

Текст і обряд справжні.

23

Союз Советских Социалистических Республик, СРСР.

24

Епізод відтворює реальні події. (DeGroot G. J. *The bomb: A life*. — Cambridge, Mass.: Harvard Un-tv Press, 2005. - P. 206-208.)

25

Епізод відтворює реальну подію, про яку розповів колишній директор «Південмашзаводу» (www.zn.kiev.ua/nn/show/571/51694).

26

Молодший лейтенант — у мирний час найзневажаніше військове звання в Радянській Армії. Випускники військових училищ і цивільних вузів з військовою кафедрою одразу ставали *лейтенантами*. Молодші лейтенанти — це майже виключно колишні амбітні солдати строкової служби. Більшість солдатів, коли їм після закінчення строкової служби пропонували залишитись ще на кілька місяців в армії (сумнівне задоволення після дворічної служби), аби пройти курси і стати молодшими лейтенантами запасу, відмовлялись. Бо ніяких реальних переваг у подальшому цивільному житті це військове звання не давало, зате створювало проблеми: офіцерів запасу (на відміну від солдатів) регулярно тягали на збори, перепідготовки, курси тощо.

27

Епізод відтворює справжні події, див. зокрема: Аверьянова А В, Луговский В.П... Русак И М. *Что нужно знать о радиации*. — Минск: Высшая школа 1992. — С. 6–8

28

Партійний комітет осередку (в установі) все тієї ж, єдиної в СРСР. Комуністичної партії. Парткоми мали таку саму владу, як і керівник закладу.

29

Якщо громадянин СРСР «скоював порушення» — скажімо, під час відпочинку в санаторії, чи військових зборів, чи просто на вулиці, — то годі начальство санаторію, чи військової частини, чи відділення

міліції писало керівництву на місце роботи громадянина (а працювати були зобов'язані всі, інакше людину судили — і саджали — «за дармоїдство») офіційне повідомлення. Лист вимагав покарати винного. Те. чи покарали людину — і як саме покарали, — могли перевірити, і у випадку непокарання — керівників самих могли покарати...

30

Знаменита картина російського художника Верещагіна «Апофеоз війни» зображає купу вибілених людських черепів на фоні безживної пустелі.

31

Точно? Ви впевнені?

32

Епізод відтворює справжні події; див. зокрема: *Аверьянова А.В., Лугове кий В.П., Русак И.М. Что нужно знать о радиации. — Минск: Высшая школа. 1992. — С. 9–15.*

33

На здоров'я! (*франц.*)

34

Автентичний текст з газети *Правда Украины*, 26.04.1996.

35

Deadline (англ., вимовляється «дедлайн»; дослівно «мертва лінія») — час та година, після яких робота вже не буде прийнята.

36

Самогон з буряків має неймовірно неприємний запах.

37

Тут і далі використані справжні тексти результатів кольорового тесту Люшера.

38

Питання з широко вживаного тесту *ММР1*, в якому *більше шести сотень питань*.

39

Епізод художньо узагальнює низку справжніх подій; див., зокрема, *Шкловский И. С. Вселенная, Жизнь, Разум. — 6-е изд., доп. — М. Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1987.*

40

Це має означати, що фотосинтез, засвоєння зеленими рослинами енергії Сонця — основа життя на Землі.

41

Вилли К., Детьє В. *Биология*. М.: Мир, 1975. — С. 672. (Переклад з англ.: *Vi HeeClaude, Dethier Vincent. Biological principles and processes. — 1971.*)

42

Той, що віщав у епізоді «РАКЕТА».

43

Павло Тичина. Я єсть народ. 1943 р (Уривок)

Кохання поліської красуні та офіцера радіаційної розвідки, що спалахнуло у зоні аварії ядерного реактора, по-новому висвітлює знамениту, але ще до кінця не зрозумілу Чорнобильську катастрофу. Розказана сміливо, дотепно, гостро, з глибоким знанням справи та симпатією до своїх героїв, історія зворушливого кохання у незвичайних, надзвичайних умовах – продовжує кращі традиції світової сатиричної літератури і життєдайного українського гумору. Імпульси здорової енергії та досвіду переможців, якими промениться **“ЧОРНОБИЛЬСЬКА КОМЕДІЯ”**, допоможуть успішно долати і наслідки Чорнобиля, і повсякденні проблеми сучасного, “нормального” життя.

Сергій Мирний належить до тих дуже небагатьох людей, які можуть жартувати на чорнобильську тему – тобто і вміють, і мають право це робити. Влітку 1986 року, в перші місяці аварії, він був командиром взводу радіаційної розвідки в епіцентрі катастрофи, за мужність і героїзм одержав подяку командувача Київським військовим округом. Після цього отримав за кордоном другу освіту за фахом “Довкілля: науки та політика”, став знаним у світі експертом з Чорнобиля та комплексного подолання радіаційних та техногенних аварій. Зробив системне і чесне дослідження здоров’я ветеранів Чорнобиля, видане англійською мовою, написав ряд узагальнюючих наукових праць. Неймовірним пригодам радіаційних розвідників у Чорнобилі, безцінному досвіду, який вони набули, присвячені його повість “Хуже радиации” (премія журналу “Киносценарий”, Москва), кіносценарій “Пролом” (премія конкурсу “Коронація слова”) та “документально-комічний”, як його називає сам автор, роман “ЖИВАЯ СИЛА (Чернобыльские байки)” (лауреат конкурсу журналу “Кореспондент” на кращу українську книгу 2009 року).

www.harmonystructures.com.ua

Сергій Мирний

ISBN 978-966-2519-02-0

9 789662 519020